

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

На правах рукопису

Рибіна Наталія Вікторівна

УДК-811.111'342.9(048)

**ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РИТМІЧНОЇ
СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ**

**(експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі підручників
з англійської мови)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

Валігура Ольга Романівна

кандидат філологічних наук, доцент

Тернопіль – 2004

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ СТАНУ ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ	13
1.1. Теоретичні та експериментальні дослідження проблем просодико- ритмічної організації англійського навчального тексту	13
1.2. Взаємодія мовних засобів в актуалізації тексту підручника з іноземної мови	30
1.3. Просодична специфіка актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови	44
Висновки до першого розділу	71
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОЦЕДУРА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	74
2.1. Програма експериментально-фонетичного дослідження	75
2.2. Методика експериментального дослідження	76
2.2.1. Специфіка підбору експериментального матеріалу та інформантного аналізу	76
2.2.2. Процедура здійснення аудитивного аналізу	77
2.2.3. Процедура здійснення інструментального аналізу	80
2.2.4. Обробка, оцінка та оформлення результатів	88
Висновки до другого розділу	90
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ РИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ	92
3.1. Інформантний аналіз експериментального матеріалу	92
3.2. Аудитивний аналіз експериментального матеріалу	95

3.3. Інструментальний аналіз композиційних блоків текстів підручника з англійської мови	117
3.4. Лінгвістична інтерпретація результатів експериментально-фонетичного дослідження	137
Висновки до третього розділу	147
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	155
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	179
ДОДАТОК	180

ВСТУП

Сучасний етап розвитку суспільства та науки вимагає постійного здобуття спеціалістами різноманітної фахової інформації. Орієнтація на ширше залучення студентів до навчальної літератури та вироблення навичок усної комунікації (виступи з доповідями, наукові поїздки чи стажування за кордоном тощо) викликала потребу в нових поглядах на науковий опис навчального тексту та звернення до нього як до основного мовного матеріалу, на якому базується вивчення іноземних мов.

Оскільки текст є невід'ємною частиною дидактичної організації навчального процесу, природно, що його просодична актуалізація останнім часом все частіше привертає увагу дослідників-фонетистів, зокрема А. Антипової, О. Валігури, М. Дворжецької, Н. Князевої, І. Петренко, Т. Петрової, Є. Снегірьової [5; 32; 55; 82; 126; 128; 163]. При цьому більшість лінгвістів (П. Буга, М. Єфімова, О. Муран, М. Рогава, М. Скаткін та ін.) вказують на особливе місце навчальної літератури, що вирізняється на тлі інших різновидів наукової прози, на специфічність просодичної організації цих текстів [28; 62; 114; 150; 161].

Відомо, що загальні питання інтонування навчальної літератури досить широко розроблені в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Це дослідження В. Бенямінової, О. Бичкової, Ж. Веренінової, Р. Гертнер, Л. Гнатюк, І. Коваленко, Н. Кравченко, Л. Кручиніної, А. Лабовкіної, Є. Ніконової, Ж. Пінаєвої, Н. Разинкіної, С. Романової, Т. Шевченко, О. Akhmanova, J. Bing, M. Boulton, D. Crystal, W. Dressler, Th. Savoy, які зверталися до пошуку чинників, що зумовлюють організацію навчального тексту, а також її структурних принципів [16; 31; 35; 46; 52; 83; 90; 93; 99; 120; 131; 138; 152; 181; 189; 195; 197; 207; 212; 235]. Однак, у лінгвістиці остаточно ще не сформовані чіткі уявлення про навчальний підстиль наукової прози, з одного боку, та про характер взаємодії саме просодичних засобів у процесі

переходу від писемних навчальних текстів до їх актуалізацій, з іншого. Здійснення дослідження за цими напрямками дозволить поповнити мовознавчу науку знаннями закономірностей та специфіки функціонування навчальних текстів і використати здобуті знання для практичного розв'язання проблем навчання студентів коректного просодичного оформлення текстів цього підстилю. Звідси випливає теоретична і практична необхідність у спеціальному експериментально-фонетичному дослідженні специфіки просодичної організації навчальних текстів, для вивчення яких необхідно розглянути найбільш загальні принципи функціонування їх просодичної структури.

Саме цим зумовлюється **актуальність** нашого дослідження, спрямованого на виявлення характеру впливу просодичних засобів на актуалізацію ритмічної структури, встановлення особливостей їхньої взаємодії у вираженні комунікативного смислу тексту підручника з англійської мови.

Отже, **метою** цього дослідження є встановлення особливостей актуалізації тексту англійського підручника шляхом обґрунтування закономірностей взаємодії просодичних засобів ритмічного оформлення структурних елементів його тексту.

У ролі **робочої гіпотези** висувається припущення про те, що в мовленні існує основана на певних закономірностях просодична модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника, функціонування якої в процесі вимовляння залежить від комунікативно-прагматичної спрямованості тексту і зумовлюється специфікою організації взаємодії лінгвостилістичних засобів, які створюють його структурні елементи.

При цьому, дані досліджень інтонування текстів різної комунікативної спрямованості [21; 22; 32; 47; 54; 64; 90; 128; 131; 132] доводять існування, як мінімум, трьох моделей просодичної актуалізації ритмічної структури, характерних для композиційних блоків різних типів у підручнику з

англійської мови.

Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі цього дослідження, показав, що для досягнення мети, поставленої в роботі, потрібно розв'язати такі **завдання**:

– Теоретично обґрунтувати основні закономірності функціонування та взаємодії просодичних засобів із засобами інших рівнів мови у процесі актуалізації ритмічної структури озвучених навчальних текстів.

– Експериментально встановити кількісні та якісні характеристики просодичних засобів, що беруть участь у створенні ритмічних моделей різних елементів тексту підручника.

– Визначити основні закономірності та специфіку взаємодії просодичних засобів у актуалізації моделі ритмічної структури навчальних текстів та їх мовленнєвого оформлення.

– Встановити і систематизувати провідні і периферійні компоненти просодії, які зумовлюють специфіку інтонування текстових елементів англійських підручників.

– Обґрунтувати передумови для розробки науково-методичних рекомендацій щодо використання просодичних засобів актуалізації ритмічної структури текстів підручника.

Об'єктом дослідження є процес актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови.

Предметом є закономірності взаємодії просодичних засобів ритмічного оформлення структури різних за комунікативно-прагматичною спрямованістю елементів тексту англійського підручника.

Матеріалом дослідження слугували приклади монологічних текстових фрагментів підручників, які були видані у Великобританії та озвучені на професійних студіях (перелік наведено у Списку джерел ілюстративного матеріалу (стор. 178)). Обсяг матеріалу експериментально-фонетичної частини дослідження нараховує 500 фоноабзаців, що гарантувало

усталений ритм мовлення і давало можливість використання кореляційного аналізу.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковою проблематикою кафедри англійської філології, затвердженої радою Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка „Лінгвістичні засоби інтерпретації усного та писемного тексту”, яка досліджується в межах виконання держбюджетної науково-дослідної роботи університету (№ держреєстрації 0103U003120).

Дослідження вимагало комплексного застосування таких **методів**:

- аналітико-описового – для з’ясування функціонально-стильової специфіки англійського підручника;
- аналізу за безпосередніми складниками – для виявлення типової структури підручника з англійської мови;
- трансформаційного – для встановлення схеми переходу від первинного ритму до стилістично маркованого;
- компонентного – для визначення кількості ритмічних одиниць та просодичних засобів їх актуалізації;
- інформантного – для встановлення закономірностей композиційно-сміслового членування текстів;
- аудитивного – для встановлення перцептивних ознак актуалізації ритмічної структури текстів підручника;
- інструментального – для виявлення типових тональних, темпоральних та динамічних характеристик аналізованих композиційних блоків;
- порівняльного – для зіставлення даних, отриманих у процесі аудитивного та інструментального аналізів;
- кількісних підрахунків – для узагальнення результатів експерименту.

Використання апаратно-програмної системи для обробки акустичних мовних сигналів, що реалізовувалася за допомогою комп'ютерних програм, забезпечило наукову достовірність отриманих даних та висновків.

Методологічну основу дослідження становлять провідні принципи діалектики: принцип системності, який передбачає вивчення явища з погляду його внутрішньої структурної організації; принцип єдності форми та змісту, який визначає аналіз структури інтонаційної моделі в її нерозривному зв'язку з актуалізацією змісту тексту; принцип єдності свідомості та діяльності; принцип каузальності, трансформовані стосовно проблеми, що розроблялася.

Наукова новизна дослідження визначається систематизацією комунікативно-прагматичних видів текстів підручника з іноземної мови; обґрунтуванні специфіки їх актуалізації та виявленні парадигми їхніх ритмічних моделей, а також встановленні сукупності просодичних засобів і особливостей їх взаємодії за реалізації ритмічної структури навчальних текстів різних типів.

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні рівня розробки проблем типології підручників та їхніх композиційно-мовленнєвих форм; у встановленні специфіки взаємодії компонентів просодії в процесі актуалізації ритміки композиційних елементів навчальних текстів; у виявленні оптимальної ритмічної моделі реалізації ритму та можливостей її варіювання в межах виділених частин тексту. Робота не обмежується лише дослідженням формальної сторони ритму, але і звертається до його семантичного і прагматичного аспектів, оскільки останні відіграють вирішальну роль в організації тексту та його елементів.

Практична цінність дослідження зумовлюється можливістю використання його результатів під час розробки теоретичних курсів з фонетики (розділи „Просодія”, „Ритм”, „Фоностилістика”), стилістики

англійської мови (розділи „Стилістична диференціація сучасної англійської мови”, “Функціональна стилістика”) та інтерпретації тексту (розділ “Текст як комунікативна одиниця”), у практиці вивчення англійської мови, а також у процесі підбору текстів для написання навчальних посібників та підручників.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародній науково-методичній конференції “Вдосконалення навчального процесу у вищій школі” (Тернопільська академія народного господарства, 26-27 квітня 1999 року); міжнародній науково-практичній конференції “Іноземні мови сьогодні і завтра” (Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка, 21–22 травня 1999 року); другій західно-регіональній науково-методичній конференції „Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах” (Тернопільська академія народного господарства, 22 – 25 травня 1999 року); міжнародній науковій конференції, присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна “Іноземна філологія на межі тисячоліть” (25 – 26 квітня 2000 року); XIII міжнародній науковій конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Інститут філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 28 червня – 2 липня 2004 року).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри англійської філології Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та кафедри іноземних мов Тернопільської академії народного господарства у період з 1997 до 2004 року.

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у чотирьох статтях, опублікованих у фахових виданнях та в тезах чотирьох наукових конференцій. Результати експериментального дослідження ввійшли також до колективної монографії кафедр іноземних

мов Львівського національного державного університету та Тернопільської академії народного господарства “Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти”.

На захист виносяться такі положення:

1. Просодичні засоби відіграють провідну роль у процесі актуалізації ритмічної структури озвучених навчальних текстів.

2. Всі ритмічні одиниці (ритмогрупа, синтагма, ритмофраза, НФЄ) актуалізуються за допомогою просодичних контрастів, що виражаються тональними, динамічними і темпоральними характеристиками, певна впорядкованість яких обумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, яке закладене в змісті тексту і визначене сприйняттям слухача.

3. Як фонетичні засоби маркування меж між ритмічними одиницями можуть виступати якісні зміни всіх просодичних параметрів у їхній структурі або виділеність за окремими одним або двома параметрами: перепад тону, збільшення тривалості, гучності тощо. Серед провідних ознак інваріантних та варіантних просодичних характеристик, що формують просодичну сумірність і подібність одиниць ритму навчального тексту найбільш суттєвими є співвіднесеність фонаційної тривалості ритмічних одиниць і пауз, рівномірна виділеність наголошених складів у ритмічних групах, висота й ширина тонального та динамічного діапазонів.

4. Характер просодичного виявлення ритму різних композиційних блоків тексту підручника є подібним, що робить ритм ієрархічною системою, яка організує окремі елементи у зв'язну і цілісну комунікативну одиницю – навчальний текст. Така формальна організація зумовлюється смисловою структурою тексту підручника, сприяє встановленню в тексті найважливіших ключових інформаційних складових для розкриття його змісту.

Структура дослідження зумовлена її метою та завданнями і

складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (243 найменування), списку джерел ілюстративного матеріалу (13 найменувань) та додатку. Основний текст дисертації має 154 сторінки, а загальний обсяг дисертації з додатками – 198 сторінок.

У **вступі** обґрунтовується вибір та актуальність обраної теми, вказується на її новизну, визначається об'єкт та предмет дослідження, формулюється мета, гіпотеза та завдання, які необхідно виконати для їх підтвердження, висувуються основні положення, що виносяться на захист, доводиться їх теоретична і практична цінність.

У **першому розділі** „Аналіз стану вивченості проблеми дослідження актуалізації ритмічної структури навчального тексту” подано теоретичне підґрунтя дослідження: узагальнюються та систематизуються наявні в літературі дані про функціональні та прагматичні типи текстів англійського підручника, встановлюється специфіка взаємодії мовних засобів у процесі реалізації цих текстів, визначається роль і місце просодії в актуалізації ритмічної структури, а також особливості взаємодії ритму з найбільш інтенсивними компонентами просодії.

У **другому розділі** „Організація і процедура експериментально-фонетичного дослідження” запропоновано програму та методику здійснення експериментально-фонетичного дослідження.

У **третьому розділі** „Результати експериментально-фонетичного дослідження просодичних засобів актуалізації ритмічної структури” викладено результати експериментально-фонетичного дослідження та їх лінгвістична інтерпретація.

Кожний розділ закінчується короткими висновками, а в останньому розділі “**Загальні висновки**” підсумовуються загальні результати здійсненого дослідження, намічаються можливі перспективи подальшого поглибленого вивчення цієї проблеми.

Список використаних джерел містить 243 джерела українською,

російською та англійською мовами, проаналізованих у роботі.

Список джерел ілюстративного матеріалу нараховує 13 підручників з англійської мови, тексти з яких були використані в процесі підбору експериментального матеріалу.

Додаток містить узагальнені таблиці результатів аудитивного та інструментального аналізів, які не ввійшли до тексту дисертації.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ СТАНУ ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РИТМІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ

1.1. Теоретичні та експериментальні дослідження просодико-ритмічної організації навчального тексту

Відомо, що мова є суспільним явищем, а отже, з розвитком суспільства в науці про мову також відбувається переосмислення відомих раніше фактів. Пізнання законів розвитку і функціонування мови неможливе без пізнання законів руху думки. Наступність, за допомогою якої будується зв'язок одиниць, є одним із конкретних проявів загальної діалектики. Мовознавство, як і інші наукові дисципліни, у своєму розвитку рухається спіраллю: накопичені окремими науками знання доповнюються, розширюються і поглиблюють наукову картину світу як цілісну систему уявлень про загальні закономірності розвитку природи [80, 14]. Існує об'єктивний світ природи, існує його проекція у людському мисленні та існують певні засоби мови для відображення змісту мислення.

Пізнання світу – це, по суті, створення у мозку людини певних моделей існуючих явищ. У зв'язку з цим ми вважаємо за доцільне розглядати моделювання як спосіб пізнання дійсності. Адже у процесі моделювання – використанні абстрактних моделей людина може абстрагуватися від поверхневих і випадкових явищ і глибше проникнути в суть явища, пізнаючи таким чином закони природи та суспільства [111, 6].

Мова є системою знаків, що слугують для збереження, передачі і переробки інформації, які також функціонують як засіб спілкування та інструмент думки, є умовою для здійснення мислення, засобом, що, за справедливим зауваженням Г. Керта, дозволяє зберігати думки, вже

сформовані в процесі мислення, і передавати їх [78, 31]. Мова – це засіб висловлення думки, і, отже, вона виступає у вигляді самобутньої „упаковки”, хоча знання, які використовуються при її декодуванні, зовсім не лімітуються знаннями про мову [127, 6]. Акт мовленнєвої діяльності, на думку Г. Гійома, починається не з вимови слів, потрібних для висловлення думки, а з більш ранньої операції, що лежить у його основі: із сигналу, з яким думки в момент свого висловлення звертаються до мови, яка у свою чергу постійно звертається до послуг мислення [49, 81]. Б. Серебренніков виділяє два типи мислення: словесне, тобто те, яке є чистим породженням мови, та несловесне – таке, що не потребує розгортання лінійної побудови речення з суб’єктно-предикативною структурою, коли миттєве спрацювання різноманітних асоціативних і наслідково-логічних зв’язків відбувається при баченні предмета [156, 16] – тексту.

Вважається, що в пам’яті кожної людини зберігається певна кількість моделей реалізації текстів різних видів [134, 271-272]. Якісні і кількісні характеристики цих моделей залежать від власне індивідуального та конкретного життєвого досвіду, зокрема від рівня володіння мовою, ступеня досконалості пам’яті, тощо. Унаслідок вибору відповідної моделі та її звукового оформлення відбувається актуалізація конкретного тексту. Схематично цей процес можна зобразити так (див. рис.1.1).

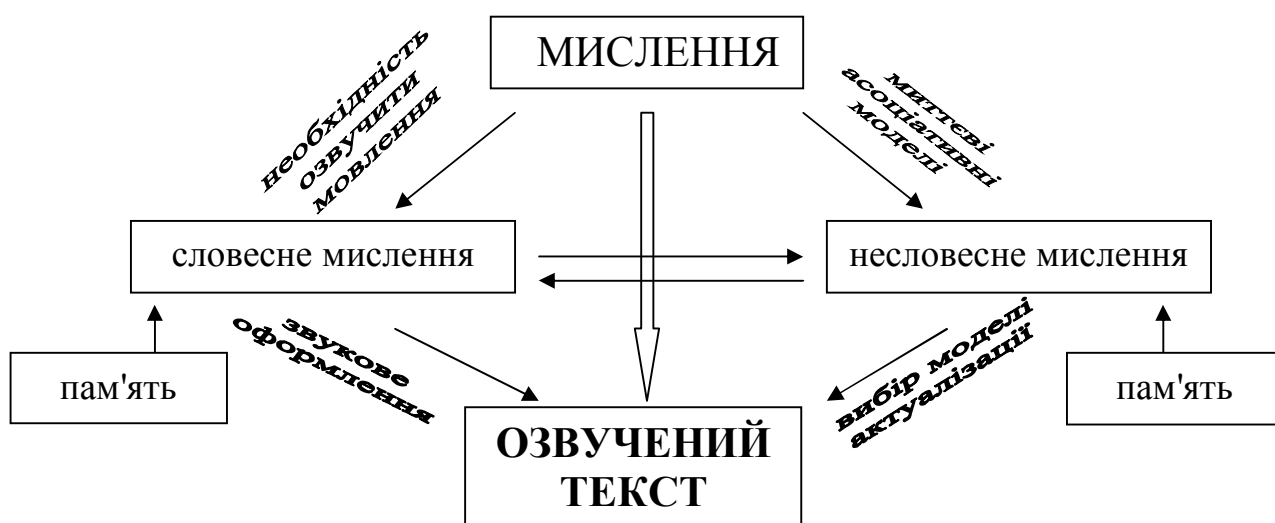

Рис.1.1. Мисленнєва діяльність, спрямована на актуалізацію тексту

На нашу думку, моделювання як спосіб пізнання дійсності має свої особливості при застосуванні до тієї чи іншої науки, і необхідною умовою цього способу повинна бути перевірка результатів на практиці. Існує суперечлива думка, що модель – це зразок, за яким конструюється певне мовне явище, і водночас модель, за яким воно вже сконструйоване [157, 18]. Отже, в нашій свідомості існують правила створення моделі, а знання цих правил спонукає до створення людиною певних аналогій. Тому важливим є розуміння того, чи будуємо ми, перш за все, загальний каркас моделі, а потім заповнюємо його відповідним мовним матеріалом, чи актуалізація тексту відбувається вже за готовими окремими моделями, які ми об'єднуємо у єдине ціле.

Ми дотримуємося думки про те, що модель актуалізації тексту містить певну сукупність різноманітних аспектів мовної системи – лексичних, граматичних, фонетичних, серед них фонетика близька до просодичної антропофонічної субстанції, лексика – до предметної субстанції оточуючого світу, а граматики є головним організаційним чинником [56, 37]. Ось чому для реалізації процесу комунікації, а також самого процесу передачі основної інформації тексту просто-таки необхідна наявність цих трьох аспектів дослідження англійської мови.

У зв'язку з цим необхідно згадати, що переважна більшість дослідників, які вивчають проблеми актуалізації текстів, частково висвітлюють у своїх працях окремі аспекти пошуку чинників, що обумовлюють їх організацію, структурні принципи цієї організації, у тому числі й взаємозв'язки між її компонентами. Огляд теоретичних та експериментальних досліджень проблем просодичного оформлення текстів [13; 16; 24; 32; 51; 54; 61; 67; 76; 105; 185; 191; 195; 204; 224; 230], здійснений відповідно до поставленої в роботі мети, показав, що текст як витвір мовлення підпорядковується певним закономірностям організації, які накладаються на нього системою мови.

Просодичні засоби, які, як відомо, складають надсегментний рівень мовлення, поряд з іншими мовними засобами, формують структуру, стиль тексту, та відображають його комунікативні і прагматичні особливості [4; 10; 61; 73; 105; 118; 171; 180].

Хоча лінгвістична наука володіє великим доробком щодо механізму реалізації просодичних засобів у єдиній системі – тексті, проблема його правильного інтонаційного оформлення належить до низки найбільш значущих і багатоаспектних питань, які потребують свого повного вирішення. Це стверджують такі вчені як О. Ахманова, К. Баришнікова, Л. Беліченко, Л. Блохіна, Л. Давидова, Ю. Дубовський, А. Зільберман, О. Каменська, Л. Кручініна, М. Ляховіцер, Т. Овечкіна, Л. Павлова, Т. Петрова, В. Петрянкіна, Р. Тихонова, М. Чаковська, Т. Шевченко та ін. [13; 14; 22; 54; 61; 66; 72; 93; 104; 121; 124; 128; 129; 169; 179; 181; 188]. Вивчення феномена тексту займає в дослідженнях специфічне місце, оскільки він є особливою лінгвістичною одиницею, яка все частіше стає об'єктом усебічного вивчення. Розгляду підлягають його структурні характеристики у всій їхній складності та багатогранності.

Проте перш за все, на нашу думку, необхідно на теоретичному рівні узгодити та уточнити існуючі в лінгвістиці основні найбільш раціональні підходи, що використовуються у процесі теоретичного опису проблем просодичних експериментальних досліджень текстів з погляду їх реалізації.

Займаючись проблемою озвучених текстів, Є. Дмитрієва вважає, що для більшості текстових явищ можна знайти пояснення лише з позицій системного аналізу, тобто, визнає здатність фонетичних засобів актуалізації смислу відігравати провідну роль в одних системах або бути лише допоміжними елементами в інших [71, 8]. У деяких працях А. Антипової, Є. Гавриленко, Л. Кантер [5; 41; 76] робиться спроба довести, що тільки завдяки системному підходу до аналізу текстів для фонетистів стало можливим виявити низку основних проблем вивчення надсегментного рівня

просодії.

Реалізація принципів системного підходу стосовно просодії [74, 4] означає, перш за все, таке:

– властивості інтонації як системи не зводяться лише до суми властивостей її складових елементів, а інтонація як ціле не виводиться з властивостей останніх;

– кожний просодичний елемент з його властивостями і відношеннями може залежати від його місця, функцій і т.д. всередині цілого;

– інтонаційну систему можна описати через встановлення її структури, тобто через мережу зв'язків та відношень (метод структурного встановлення системи);

– поведінка інтонаційної системи зумовлена поведінкою її окремих елементів та властивостями її структури;

– елементи інтонаційної системи взаємодіють між собою;

– інтонаційна система взаємодіє з іншими системами мови, тобто мовним середовищем та із позамовними чинниками;

– кожний просодичний елемент розглядається як підсистема, структурована за законами цієї інтонаційної системи (підсистеми тону, гучності, тривалості тощо).

Отже, ритм є компонентом інтонації, і, виходячи з уже викладеного, не можна не відзначити особливо важливе значення, яке набуває теорія мовленнєвого ритму для подальшої розробки проблеми його системного вивчення. На досить обширному матеріалі, який базується на озвученні прози, авторами С. Абдигаппаровою, Д. Андрєєвою, К. Баришніковою, Г. Бишук, А. Бочкарьовим, Р. Гертнер, М. Глушко, Є. Дмитрієвою, Є. Кононенко, С. Романовою, Т. Шевченко [1; 3; 12; 20; 25; 47; 51; 56; 89; 152; 181] ґрунтовно, глибоко й докладно висвітлюється проблеми просодичного ритму і визначаються ознаки просодичного оформлення смислових одиниць за критеріями подібності їх акцентно-мелодійної структури та часової

співвіднесеності. Обрані дослідниками мовленнєвого ритму названі критерії для оцінки просодичної тотожності і співвіднесеності смислових одиниць можуть бути застосовані для виявлення головних одиниць ритму для кожного з окремо взятих функціональних видів текстів і для кожного їхнього конкретного типу зокрема.

О. Селиванова відзначає ще один важливий напрям досліджень – функціональний, який передбачає аналіз множинної природи явищ, на підставі їхньої семантики, структури, взаємодії з іншими одиницями, категоризації, функціонування у мовленні [154, 89]. Інакше кажучи, цей підхід зумовлює діалектичний розгляд відношень між елементами системи. Отже, системно-функціональний аналіз ритмічної організації здійснюється на рівні абстракції, типізації і реалізації ієрархії ритмічних одиниць. Звернемо увагу на те, що саме цим шляхом встановлюється форма взаємодії одиниць ритму та просодичних засобів його актуалізації.

Російська дослідниця І. Подгайська зауважує, що поряд з тим, існує також мета, яку ставить автор, адресуючи текст читачеві, тобто, іншими словами, текст має власне комунікативне завдання, прагматичну настанову [132, 1]. Зміст прагматичної настанови та набір засобів, спрямованих на її реалізацію, постійно змінюються, оскільки вони мають типові та індивідуальні риси, залежно від належності тексту до того чи того функціонального стилю, реєстру чи жанру.

Дослідники Л. Гнатюк, В. Круковський, А. Лабовкіна, В. Наєр [52; 92; 99; 115] доводять, що засобами, які формують прагматичний аспект тексту, можуть виступати одиниці всіх мовних рівнів, будь-які компоненти чи параметри тексту, його композиція, графічне оформлення. Зокрема експериментально підтвержені дані про можливості таких мовленнєвих і смислових сегментів як ритмогрупа, синтагма, фраза, надфразна єдність у формуванні явищ ритму на основі періодичності їх просодичного оформлення [1; 21; 25; 31; 43; 51; 56; 89; 112; 149; 152; 189; 200; 216] мають

прямий вихід у міжсистемні, багатоаспектні дослідження форми і змісту текстів, їхньої комунікативної та прагматичної спрямованості. Для підтвердження гіпотези про універсальні й специфічні характеристики ритму і його функцій необхідно визначити особливості ритмічної організації текстів, що реалізуються в різних умовах комунікації.

Отже, неважко зробити висновок, що для досягнення мети по становленню особливостей просодичної моделі актуалізації ритмічної структури тексту необхідно звернутися до методів функціонально-комунікативного напрямку дослідження, зокрема до його прагматичного аспекту. Цей напрям орієнтує експериментально-фонетичні дослідження на вивчення функціонування фонетичних одиниць різних рівнів як важливого засобу, що забезпечує ефективність акту усної комунікації. Такий погляд вкладається у парадигматичну схему підпорядкування напрямів та аспектів лінгвістичних досліджень, викладену під кутом зору теоретичних основ експериментальної фонетики А. Калитою [71, 19]. Дослідниця стверджує, що провідним у розвитку експериментально-фонетичних досліджень є функціональний підхід, метою якого є вивчення функціонування тих чи інших одиниць фонетичного рівня мови, реалізації їх функцій у вираженні смислу, встановлення їх ролі в актуалізації мовцем певних намірів, ставлень, емоцій у різних ситуаціях спілкування [71, 20].

Дослідження мови в межах комунікативно-прагматичного підходу розглядає її не лише як засіб мислення та спілкування, але і як засіб взаємодії людини з оточуючим середовищем, суспільством [92; 99]. Логічно припустити, що люди, спілкуючись, обмінюються між собою своєрідними текстами. Саме текст і є тією одиницею спілкування, що виконує функцію повідомлення і, разом з тим, впливає на поведінку комунікантів та регулює її.

Отже, текст при такому підході є феноменом мовлення і набуває нової комунікативно-інформативної якості. Однак комунікація не може бути лише

лінгвістичною категорією, оскільки має певні психологічні та прагматичні ознаки. Цей підхід дає можливість вважати мовленнєву діяльність процесом взаємообміну інформацією.

При комунікативно-прагматичному підході до вивчення тексту потрібно чітко розмежовувати комунікативну й прагматичну цілеспрямованість тексту. Цілком слушним у цьому плані є зауваження О. Леонтєва, який запевняє, що головним елементом будь-якої предметної діяльності є мета, яка доповнюється відповідними діями, засобами і способами її реалізації [102, 22]. На нашу думку, ці елементи співвідносяться з двома аспектами функції мови, виражені в мовленні:

- комунікативний аспект – “що” мовиться;
- прагматичний аспект – “як”, “якими засобами”, ”за допомогою чого”.

Це доводить необхідність розмежування комунікативної і прагматичної функціональності тексту. Проте відомий мовознавець Ю. Степанов [166, 201] встановив, що існує певний центр, який об’єднує ці аспекти – це категорія суб’єкта. Аналіз спеціальних досліджень дозволяє нам стверджувати, що при роботі над прагматичним аспектом текстів увага дослідників зосереджена, насамперед, на закономірності вибору мовних засобів для оптимального вираження думки і для максимального впливу на адресата [45; 93; 147; 164]. Крім того, не можна залишати поза увагою і фактори адресанта [164] або суб’єкта [115] та адресата [99], яким А. Лабовкіна, В. Наєр, Г. Солганик [99; 115; 164] відводять основну роль.

Такий підхід найбільше відповідає визначенню прагматики, а саме, встановлює закономірності відносин між мовними знаками та їх носіями. “Адресантом” “суб’єкту” передається “об’єкт” – інформація різного обсягу та характеру, тобто, текст. “Об’єкт” реалізується за допомогою мовних засобів різних рівнів – лексичного, граматичного та фонетичного. На фонетичному рівні текст (“об’єкт”) актуалізується через просодичні засоби.

Особлива значущість просодичних засобів у реалізації прагматичного аспекту визнається багатьма лінгвістами [17; 34; 37; 52; 115; 198; 212]. При цьому таким засобам відводиться роль “підсилювачів прагматичного значення і ефекту” [2, 19]. Таке тлумачення передбачає розгляд текстової просодії, перш за все, як засобу реалізації комунікативного наміру відправника інформації й встановлення ролі всіх просодичних компонентів у його виконанні. Просодія тексту бере безпосередню участь у реалізації комунікативного завдання, що стоїть перед текстом і забезпечує його успіх та ефективність. Отже, можна стверджувати, що аналіз текстової просодії дозволяє виявити не лише власне мовні характеристики тексту як лінгвістичної категорії, але й опосередковані через них позамовні (комунікативне завдання і комунікативний намір мовця).

Просодія, на відміну від інших мовних та позамовних засобів, є обов’язковим елементом для створення цілісності і зв’язності озвученого тексту. Як справедливо зауважує Л. Блохіна [22, 11], у створенні зв’язності між елементами тексту просодія відіграє провідну роль і може забезпечувати зв’язність мовного континууму без підтримки засобів інших рівнів, а, виконуючи функцію створення цілісності тексту, вона виступає в єдності з іншими мовними засобами. Завдання опису специфічної функції, яку виконують надсегментні засоби у забезпеченні цілісності та зв’язності озвученого тексту, вимагає комплексного дослідження з використанням наукових методів, які враховують особливості інтеграції текстоутворюючих можливостей різних мовних рівнів стосовно озвученого тексту [23, 60].

Просодичними засобами мови передається комунікативна оцінка текстових відрізків (від синтагми до надфразної єдності) з погляду важливості/надлишку, а також оформлюються перехідні ділянки між ними, де зосереджена найбільша сила протиставлення важливого менш суттєвому [237, 262]. Одним із продуктивних засобів такого оформлення є ритмічна організація тексту.

На думку багатьох дослідників, зокрема Л. Гайового, Л. Кушнар'євої, Р. Потапової, А. Класе, Д. Фабера [43; 98; 135; 203; 216], ритм не лише організовує текст, але й сприяє його розгортанню, руху думки, оскільки передбачуваність у тексті заснована на його ритмічності, періодичності. Ритм є глибоко змістовним, так як може допомогти читачеві інтерпретувати прихований зміст висловлювання або тексту, навіть виявити індивідуальність творчої манери автора. Отже, ритм прозаїчного тексту є результатом внутрішньої єдності і виникає внаслідок існування закономірної періодичної повторюваності співвіднесених мовленнєвих відрізків, що забезпечує зв'язність і цілісність тексту. Ритм органічно взаємодіє зі змістом і, зазвичай, ним обумовлюється.

Залежно від свого змісту, кожний тип тексту володіє не лише власною комунікативною та прагматичною специфікою, але і стилістичними особливостями, а отже, особливої ваги для дослідження конкретного матеріалу набуває попереднє гіпотетичне прийняття і експериментальне підтвердження принципів стилістичної подібності і співвіднесеності текстів чи текстових фрагментів певного типу.

Кожний текст (усний чи письмовий) виступає у властивому йому функціональному стилі [7; 26; 37; 69; 85; 106; 110; 114; 128; 138; 153; 159; 173; 179; 194; 207; 212; 222]. Переважна більшість дослідників вважає, що навіть ті, неспецифічні способи викладу, які не відповідають загальній нормі, необхідно класифікувати як “стилістичні”. Текст, вільний від специфічних рис, який відповідає загальним нормативним способам вираження думки, може бути позначений терміном “експресивно немаркований”, а не “стилістично немаркований” [128, 19].

Незважаючи на численну літературу, присвячену проблемі інтуїтування текстів різних стилів та жанрів [1; 14; 21; 22; 32; 47; 54; 64; 90; 128; 131; 132; 155; 162; 169], питання про існування фоностилістичної моделі актуалізації кожного з них ще є дискусійним. Через складність і

багатогранність цього явища важко дійти його досить повного й чіткого визначення, яке б адекватно відображало його суть. Здійснений нами аналіз лінгвістичних досліджень у межах дисертації доводить, що проблема фоностилістичної організації текстів різних стилів, жанрів, видів та типів має багато підпроблем, які залежать як від мовних, так і позамовних засобів та відображають природу процесу просодичного оформлення у різних його аспектах. Тому природною є і неоднозначність розв'язання проблем, що порушуються у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів.

Через це необхідно згадати, що переважна більшість дослідників, які вивчають проблеми актуалізації текстів, у працях частково висвітлюють окремі аспекти пошуку чинників, що зумовлюють їх організацію, структурні принципи цієї організації, а також і взаємозв'язки між її компонентами. Це передусім дослідження К. Баришнікової, В. Беньямінової, Г. Бубнової, Н. Гарбовського, Р. Гертнер, Л. Давидової, Ю. Дубовського та ін. [13; 16; 27; 48; 54; 61; 67; 74; 104; 107; 121; 124; 185; 191; 204; 223; 230], які доводять, що текст як витвір мовлення підпорядковується певним закономірностям організації, що накладаються на нього системою мови.

Оскільки функціональні стилі існують як у писемній, так і в усній (озвученій) формах, актуальним, на нашу думку, стає опис фонетичного оформлення функціональних стилів.

Різні стилі обов'язково характеризуються в плані вимови, тому що усне мовлення має свої власні характеристики. Про це ще 1937 року говорив Л. Щерба, який стверджував, що різні форми мовлення, пристосовані до різних соціальних умов, називаються стилями мовлення. Різні стилі відрізняються один від одного не лише лексично, але й фонетично [184, 19].

Після здійсненого аналізу ми дійшли висновку, що вирізняють надзвичайно велику кількість класифікацій стилів усного мовлення, оскільки воно має специфічні власні характеристики, які враховують при

диференціації таких фонетичних стилів: інформаційний, науковий, художній і публіцистичний [177, 212]. Проте більш поширеною є класифікація, якої ми будемо притримуватися в нашій роботі, де визначається більша кількість інтонаційних функціональних стилів: інформативний, академічний (науковий), публіцистичний (артистичний), декламаторський (ораторський), розмовний [214, 31].

Огляд теоретичних та експериментальних досліджень, здійснений в обсязі цієї роботи, дозволяє стверджувати, що академічному (науковому) стилю та його особливостям присвячений достатньо широкий спектр літератури [16; 17; 37; 51; 52; 56; 66; 82; 90; 91; 93; 99; 119; 120; 123; 126; 128; 139; 153; 158; 181; 235], яка дає нам можливість переконатися в складності однозначного тлумачення поняття „науковий стиль”. Незважаючи на те, що для його визначення використовуються різні найменування, наприклад, стиль наукового мовлення [120], стиль наукового викладу [99], стиль наукової прози [138], стиль наукової літератури [128], його особливе місце визнається більшістю дослідників. У низці праць [42; 51; 93; 126], присвячених аналізу цього явища, є і дискусійні моменти. Так, зокрема, деякі вчені ставлять під сумнів існування так званої “мови науки”.

Один із відомих філософів ХХ ст. Г. Гадамер вважає, що вислів “мова науки” двозначний. Він стверджує, що з одного боку, наука виробляє свої мовні засоби, які служать для фіксації процесу дослідження та забезпечення комунікації, а з іншого – наука вводить у спілкування мову, яка стає надбанням масової свідомості та претендує на подолання незрозумілості науки. Г. Гадамер доводить, що якщо йдеться про мову науки як комунікативну систему, що виникає у процесі наукового дослідження, то, очевидно, маються на увазі ті комунікативні системи, які формуються на іншій основі, ніж розмовна мова [42, 52]. Унаслідок міркувань, Г. Гадамер доходить висновку, що наукове мовлення є лише опосередковуючою ланкою між спеціалізованою мовою, чи спеціалізованими висловами, які

називаються науковою термінологією, і мовою живою, що росте та змінюється. Проте, цей погляд не є поширеним в лінгвістиці.

Сьогодні висловлюється думка про активний вплив наукового стилю викладу на інші стилі [149, 14]. Дискутується також питання про монолітність наукового стилю. Є. Дмитрієва [56, 13-22], М. Кожина [84, 301-309] вважають, що чим більш диференційована наука, тим уніфікованіша її мова. Визнаючи деякі відмінності, наприклад, строго наукового від науково-популярного стилю, вони дотримуються думки, що ці розбіжності мають частіше за все чисто кількісний характер і тому не можуть зруйнувати загальні поняття наукового стилю.

Протилежного погляду дотримуються О. Муран [114], Д. Розенталь [151], які визнають ще більшу дивергенцію наукового стилю, виділяючи в ньому окремі підстили: підстіль математики, хімії, медицини, філології і т.д. За принципи виділення підстилів або різновидів наукового функціонального стилю приймаються різні критерії: тип адресата – навчально-науковий та науково-популярний різновиди, спосіб комунікації – письмовий і усний різновид, архітектонічні форми – монологічні, діалогічні, полілогічні [26, 160; 57, 64-72; 164, 182-185].

Найпродуктивнішим варіантом поділу вважаються такі підстили – науково-популярний, науково-публіцистичний, науково-інформативний та навчально-науковий [26, 177-192; 85, 51-53; 100, 15-21]. Саме цей поділ здається нам найбільш логічно обґрунтованим та доцільним, оскільки враховує як мовні, так і позамовні чинники, які впливають на мовленнєвий ефект конкретного стилю.

На нашу думку, така велика кількість варіантів поділу підтверджує, що функціональний стиль – система складна, багатопланова, незамкнута, багато в чому суперечлива і будь-яка класифікація, на нашу думку, є лише необхідним спрощенням, яке дозволяє підійти ближче до розуміння його суті.

Ще один бік проблеми потребує уважного вивчення – це питання про виділення типів текстів у межах конкретного підстилю. Тип тексту – це клас певних письмових та усних жанрів текстів, які характеризуються однаковою функціональною та ситуативною специфікою, а якщо не однаковою, то щонайменш подібною мовною специфікою, проте різняться за предметно-змістовими, чи денотатними характеристиками [110, 237].

Після аналізу робіт, які містять різні принципи поділу текстів на типи [32; 84; 118; 128; 131; 138; 172], ми дійшли висновку, що тексти навчально-наукового підстилю, які є матеріалом нашого дослідження, можна розділити за способами комунікації на усні та письмові, а також усні з опорою на письмові (“скриптне мовлення”, усне підготовлене мовлення, що здійснюється з опорою на підготовлений текст або тези [32, 25]) та за архітектонічними формами на монологічні і діалогічні, інколи виділяють ще й полілогічні.

За такої побудови ієрархії кожний із виділених типів текстів реалізується в певних жанрах. У “Лінгвістичному енциклопедичному словнику” жанр визначається як “та, що повторюється у багатьох творах протягом історії розвитку літератури, єдність композиційної структури, обумовлена своєрідністю явищ дійсності, які відображаються, та характером ставлення до них художника” [103, 82]. При цьому необхідно врахувати, як вважає М. Кожина, що усний і письмовий типи спілкування породжують різні жанрово-стилістичні системи [84, 98]. Інакше кажучи, жанр розуміється як різновид функціонально-мовленнєвого стилю, який визначається трьома чинниками: а/ формою побудови; б/ характером наявної інформації; в/ емоційним забарвленням цієї інформації.

Також багатоаспектно, проте дещо в іншому плані, розглядає ознаки жанрового поділу Т. Петрова. На її погляд, для виділення жанрів саме наукового стилю релевантними є такі ознаки: цільове призначення інформації, врахування адресата, композиційно-змістова організація тексту,

мовні засоби [128, 26]. Ці критерії було виділено на основі аналізу класифікації жанрів Н. Разинкіної, яка диференціює такі жанри наукового стилю: монографія, журнальна стаття, рецензія, підручник, лекція, доповідь, інформаційне повідомлення, усний виступ, довідкові матеріали [138, 85].

Розподіляючи жанри наукового стилю на письмові та усні, О. Троянська відносить до письмових жанрів статтю, монографію, дисертацію, рецензію, підручник, есе, реферат, патент, довідник, тези, а до усних – доповідь, повідомлення, лекцію, виступ в дискусії [173, 46].

Проте чимало дослідників, зокрема О. Валігура, Т. Ніколаєва, Ж. Пінаєва, М. Рogaва [32; 118; 131; 150], висловлюють сумнів у тому, що підручник є лише письмовим жанром наукового стилю та у своїх дослідженнях доводять, що підручник – ширше поняття, яке існує як в писемній, так і в озвученій (усній) формах, і є різновидом функціонального стилю наукової прози, своєрідний навчально-науковий текст.

Подальший розгляд проблеми показує, що специфіка опису стилю навчально-наукового викладу дозволяє говорити про його відокремленість серед інших мовленнєвих жанрів наукового стилю і відмінність за способом організації мовного матеріалу [172, 17].

Розглянувши та проаналізувавши існуючі в лінгвістиці теоретичні положення та результати експериментальних праць стосовно побудови типології стилістичних систем [9; 29; 44; 51; 56; 66; 69; 85; 99; 106; 110; 123; 128; 138; 139; 153; 173; 179], ми вважаємо доцільним прийняти за основу теорію триступінчастого ієрархічного членування існуючих у мовній дійсності стилістичних систем: функціональний стиль → підстиль (жанровий стиль) → стиль типу тексту [32, 24].

Отож, на основі здійсненого аналізу, ми можемо стверджувати, що тексти підручника з англійської мови належать до навчально-наукового підстилю та існують в усній і писемній формах. Його тексти можуть бути

монологічними або діалогічними залежно від архітекτονіки, яка обумовлюється прагматичною спрямованістю.

Результати деяких досліджень [32; 114; 149] показують, що і власне підручник є, перш за все, текстом, точніше одним із видів тексту, якому властиві всі текстові ознаки. Відповідно до основних положень теорії тексту, викладеної у роботі І. Гальперіна, це – відпрацьованість відповідно до норм письмового мовлення; викінченість; підпорядкованість єдиній меті; специфічний (в цьому випадку – дидактичний) вплив на учасників комунікативного акту, що обумовлений необхідністю засвоєння матеріалу; наявність певної структурно-композиційної організації [45, 21]. Загальноприйнятим є і визначення, що дається в цій праці, яке детермінує текст як це твір мовленнєво-творчого процесу, якому властива викінченість, об'єктивованій у вигляді письмового документу, літературно відпрацьований відповідно до типу цього документу; твір, що складається із назви (заголовку) та низки одиниць, що об'єднані різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має визначену спрямованість і прагматичну настанову [45, 18].

Ця “низка одиниць” відображається композицією тексту, “формі вираження і розвитку теми” [81, 66]. Засобами мовного вираження композиції є поділ тексту на частини – композиційні блоки. Це – найбільш значимі та великі за обсягом структурно-змістові частини тексту, які традиційно поділяються на заголовок, вступ (зачин, експозиція), основну частину, яка, в свою чергу, структурується і складається з кількох змістових блоків, та закінчення [106, 33]. На відміну від них, функціонально-змістовими частинами є описи, розповіді, міркування, визначення, констатації та аргументації [62; 160; 179].

Проте І. Гальперін вважає неможливим застосування терміну “текст” до усного мовлення [45, 18-19]. Протилежного погляду дотримується багато лінгвістів [27, 86; 236, 73]. Ми приєднуємося до думки дослідників, які

займаються прагматикою тексту і стверджують, що усний текст – це явище, перш за все, соціально-мовленнєве, комунікативна одиниця найвищого рівня, що обслуговує різноманітні сфери спілкування [113, 36].

Текст має кілька площин, які сукупно утворюють формальний стрижень, або організаційний принцип, на основі якого текст виступає як смислова єдність [105, 133]. Цими площинами вважають, як мінімум, три основні плани вивчення:

- структурний (його будова),
- семантичний (його зміст),
- прагматичний (його настанова та вплив), які також є основними параметрами вивчення тексту [99, 33].

Всі ці параметри беруть участь у процесі утворення зв'язності і цілісності тексту. Механізм їхньої взаємодії надзвичайно складний і вимагає ретельного вивчення.

Можна стверджувати, що текст є цілісним утворенням, причому його цілісність – категорія психолінгвістична. Сутність її полягає в єдності комунікативної інтенції мовця і в ієрархії планів (програм) мовленнєвого висловлювання” [102, 47].

Проте теза про цілісність тексту, що ускладнює його поділ на дрібніші комунікативні відрізки, не заперечує можливого методу аналізу тексту, членуючи на елементи; текст при цьому розглядається як “мовленнєвий засіб досягнення зв'язності” [105, 131]. Низка дослідників, вважаючи в принципі неможливим членування тексту як комунікативного цілого [41; 53; 77; 105], обумовлюють це положенням тим, що мовлення характеризується “...не лише дискретністю своїх складових, але також об'єднанням і зрощенням їх у неперервні єдності” [77, 26].

Ми дотримуємося думки про те, що у тексті існують комунікативно-орієнтовані функціональні одиниці, які характеризуються у плані змісту відносною смисловою завершеністю, а у плані виразу – “реалізацією у формі

будь-якої надфразної єдності чи їх сукупності” [39, 203]. Ці комунікативні одиниці є більшими від висловлювання, їм властиві певні тема-рематичні відношення і смислова структура одних одиниць може бути більш значущою для створення комунікативного динамізму тексту, ніж смислова структура інших. Завдяки цьому явища створюються інформативні центри, у послідовності яких фокусується смислова комунікативна динаміка тексту загалом та окремих його складових, що виділяються просодичними засобами. За допомогою просодії озвучений текст розміщується в низку текстів того ж самого жанру та стилю, у той же час виділяючи його на тлі інших текстів [126, 26].

Здійснений в рамках цієї дисертації аналіз теоретичних та експериментальних робіт дозволяє нам дійти висновку, що текст необхідно розглядати як цілісну єдність, яка складається з комунікативно-орієнтованих функціональних елементів, котрі володіють певним значенням лише у складі тексту та втрачають його в ізольованому вигляді.

1.2. Взаємодія мовних засобів в актуалізації тексту підручника з іноземної мови

Відомо, що текст у його різнофаховій та різножанровій репрезентації привертає й продовжує привертати увагу дослідників: лінгвістів, текстолінгвістів, лінгвостилістів, літературознавців тощо. Як було визначено у попередньому підрозділі нашого дисертаційного дослідження, одним з типів тексту є підручник, він, власне, і визначається в деяких мовах словом “*книга текстів*” (*textbook* – англ., *texto escolar* – іспан.), а отже його структурним елементом є текст. Він забезпечує послідовний, повний та аргументований виклад змісту. Будучи головним носієм інформації, текст у різних підручниках займає від 60 % (з архітектури) до 97 % (з філології) загального обсягу книги [28, 65]. Користуючись Держстандартом України

3017-95, чинним від 01.01.1996 по даний час, можна дати визначення підручнику, який є "навчальним виданням, що містить систематизований виклад навчальної дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі" [58, 16].

Підручник має доволі своєрідну та складну текстову структуру. Своєрідність і складність тексту підручника полягає в його двосторонній сутності: з одного боку, кожний підручник складається з кількох відносно самостійних текстів, а з іншого – це один текст, в якому існує низка самостійних текстів. За цього смислова і структурна єдність підручника не порушується через цілий комплекс інтегруючих сил. Інакше кажучи, кожний підручник – це, перш за все, єдиний текст великого обсягу, що має спільний заголовок (наприклад, *"Progress to Proficiency"*, *"Listening to Spoken English"*) та обмежений, по-перше, формальними межами: титульний листок та індекс; по-друге, змістовими межами: виклад питання обов'язково вкладається у хронологічні та/або змістові рамки, що були задані в заголовку.

Мабуть чи не найскладнішим, не зведеним на сьогодні до загального бачення питанням, є проблема створення єдиної типології текстів підручника. В. Цетлін вважає, що типологію текстів підручника можна створити лише враховуючи їхній зміст та мету (функцію) [178, 291]. Отже, всі тексти підручника умовно поділяють на

- основні,
- додаткові,
- пояснюючі [68, 74].

На нашу думку, узагальнену та абстраговану структурну модель тексту підручника можна подати у вигляді "ядра", оточеного кількома "оболонками". "Ядром" виступають основні тексти, які є смисловим центром всього підручника і також мають свою внутрішню структуру, тобто піддаються членуванню на структурні одиниці. За межами основного

тексту, як його "оболонки" перебувають додаткові та пояснюючі тексти, що схематично можна зобразити так (див. рис.1.2).

Рис. 1.2. Структура підручника з іноземної мови

Додатковими текстами є документи, хрестоматійні матеріали, уривки з наукової, художньої та іншої літератури, бібліографічні та наукові терміни, статистичні дані, довідкові матеріали. Їхньою функцією є підкріплення та поглиблення положень основного тексту, а їхній обсяг становить до 10%. Пояснюючі тексти – це передмови, методичні вказівки з правилами користування підручником, примітки та пояснення до схем, планів, діаграм, графіків, словники, таблиці, системи одиниць, додатки і т.д. Ці тексти також займають приблизно 10 % загального обсягу підручника .

Найважливішими, про що свідчить і їхня назва, є основні тексти

підручника. Це – “дидактично та методично відпрацьований і систематизований автором словесний матеріал, що відповідає навчальній програмі” [28, 65]. Основні тексти будь-якого підручника, зважаючи на інформативне навантаження їхніх частин, поділяють на теоретико-пізнавальні та інструментально-практичні [68, 77].

Теоретико-пізнавальні тексти виконують в основному інформаційну функцію та вводять основні терміни, поняття, факти, закони тощо за певною темою. Інструментально-практичні тексти виконують трансформаційну функцію використання отриманих знань, тобто містять опис завдань, дослідів, експериментів, основних способів діяльності, спеціальні елементи для закріплення навчального матеріалу.

Погоджуючись з цим, дослідник М. Скаткін [161, 259-260] додає ще один підвид основного тексту, виділяючи навчальні тексти, що мають мотиваційний характер і сприяють виробленню системи емоційно-оцінних відношень. Проте, проаналізувавши підручники з багатьох дисциплін (іноземна мова, література, історія, право, економіка, архітектура, математика), ми дійшли висновку, що не всі підручники містять тексти такого типу, вони притаманні, переважно, гуманітарним наукам. Отже, основні тексти підручника для вивчення англійської мови можна поділити на тексти таких типів:

- теоретико-пізнавальні,
- інструментально-практичні,
- мотиваційні.

Не варто залишати поза увагою також міркування російської дослідниці М. Єфімової, яка, досліджуючи конкретні основні тексти – підручників для вивчення іноземних мов – вказує на відмінність їх диференціації від загальноприйнятої та поділяє їх на: тексти-пред’явлення інформації для її засвоєння, тексти-пред’явлення мовної норми для її вивчення та ситуативні тексти-діалоги, які мають проміжний характер

[62, 152]. Однак, якщо проаналізувати цю класифікацію, можна побачити, що вона певним чином відповідає типовій: тексти-пред'явлення інформації та тексти-пред'явлення мовної норми належать до теоретико-пізнавальних, а ситуативні тексти-діалоги – до інструментально-практичних.

За нашими спостереженнями, структурні одиниці тексту підручника мають доволі цікаву особливість, а саме: сильніший чи слабший зв'язок з основними текстами значною мірою залежить від їх розташування. Іншими словами, чим ближче до основних текстів розташована структурна одиниця, тим тісніший її зв'язок з останнім і тим повніша інформація, що нею передається. Наприклад, найтісніше пов'язаний з основними текстами зміст, так як він безпосередньо стикається з основними текстами, оскільки є своєрідною структурно-композиційною схемою, яка, з одного боку, відображає всі основні моменти членування основних текстів та підручника загалом, а з іншого боку, передає інформацію про змістову сторону тексту [150, 7].

Проаналізувавши тексти підручників, що слугували матеріалом дослідження (див. Список джерел ілюстративного матеріалу), ми дійшли висновку, що існують різні варіанти їхньої структурної організації. Так, приблизно 35% текстів не містять закінчення, біля 6% не мають заголовків, а у 2% відсутній вступний блок. Це дозволило нам поділити ці тексти ще й на повнокомпонентні, неповнокомпонентні та однокомпонентні.

Підсумовуючи різні погляди на створення типології текстів підручника, ми спробували дати свій робочий фрагмент побудови структури основних текстів підручника з іноземної мови, який відображає типи текстів та критерії їх поділу. Цей поділ хоча й не претендує на абсолютну повноту, але й допускає подальше доопрацювання та уточнення (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Узагальнений фрагмент структури основних текстів підручника з іноземної мови

Стосовно обраної автором моделі підручника всі елементи основних текстів відображаються в різноманітних фрагментах та блоках. Опис цих структурних елементів, як і структури будь-якого тексту, пов'язаний насамперед з питаннями про його членування на “дрібніші одиниці і встановленням закономірностей в їх сполучуваності” [91, 123].

Традиційно виділеними композиційними блоками вважаються заголовок, вступ (зачин, експозиція), основна частина (основний корпус) та закінчення [19, 27-38; 90, 27; 106, 33-34]. Заголовок уводить тему, вступний блок – конкретизує її. Вступ, що має констатуючий характер, є різноманітним з погляду прагматики і складається із загальноінформуючої, конституючої

частини, оціночно-проблемної частини та інформаційно-селективної, резюмуючої частини [19, 29].

Основна частина визначає та деталізує підтеми. Цей блок "носить доказовий характер і може розглядатися як алгоритм доведення" [19, 32]. Саме ця частина навчального тексту, за нашими спостереженнями, характеризується найбільшою емоційною насиченістю, в ній активно використовуються мовні засоби, які роблять "більш переконливими і зрозумілими доведення, підкреслюють важливі моменти висловлювання, точніше виражають оцінку чи ставлення автора до явищ, що описуються, поглядів тощо" [85, 32].

Кінцевий блок має в собі "згортання інформації" [106, 34] цілого тексту. Виділяють також кілька частин закінчення: конкретизація інформації, яка міститься у вступі та основному блоці; прогнозування подальших досліджень та можливостей, пов'язаних з розробкою поставленої в тексті проблеми (якщо текст носить науковий характер); загальні висновки та практична користь від застосування цієї інформації [19, 37].

Зрозуміло, що кожний із цих текстів та текстових фрагментів і блоків використовує певний набір мовних та позамовних засобів для найоптимальнішої актуалізації свого змісту.

Відомо, що кожна мова відповідно до своїх внутрішніх законів розвитку використовує у різних типах текстів існуючі мовні засоби: лексичні, граматичні та графічні у писемній формі існування та просодичні при актуалізації у мовленні. На нашу думку, саме відповідний набір засобів і становить модель актуалізації конкретного тексту.

Результати досліджень Л. Берези, Л. Величкової, М. Власенко, Л. Кручиніної, А. Лабовкіної, Н. Рябцевої доводять, що вибір власне мовних засобів, які забезпечують цілі комунікації, зумовлений позамовними причинами, що трактуються як комунікативно-прагматичні чинники [17; 34; 37; 93; 99; 153]. На думку Л. Кручиніної, на початку продукування тексту

визначальними є власне ці чинники [93, 7], оскільки з розгортанням тексту вони диктують вибір того чи іншого мовного засобу, перетворюючи всю інформацію в інтегровану єдність.

Таке розуміння специфіки взаємодії мовних засобів у процесі актуалізації тексту змушує нас розглядати текст (у межах комунікативно-прагматичного підходу, з погляду якого виконується наше дослідження) як єдність мовних та позамовних засобів і визнавати залежність мовних від позамовних.

У результаті огляду спеціальної літератури в рамках нашої роботи [2; 71; 92], ми виявили, що більшість дослідників до власне мовних відносять:

- лексичні засоби: дієслова різної семантики, які сприяють експлікації мовленнєвого впливу, та емоційно-оцінну лексику, що використовується в мікро- і макроконтекстах, фразеологічні одиниці, терміни тощо;

- граматичні (синтактико-граматичні) засоби: час, спосіб дії, специфічні синтаксичні конструкції, довжина речень, співвідношення типів речення, засоби зв'язку речень та їх членів і т.д.;

- графічні засоби: графічна сегментація тексту та його розташування на папері, шрифт, фарба, типографічні знаки, цифри, засоби іконізації (малюнки, фотографії, таблиці, схеми, пунктуаційні знаки тощо).

- просодичні засоби: мелодика мовлення, наголоси, гучність, темп, паузація, тембр та ритм;

- текстову ситуацію: опис умов, обставин, в яких здійснюється мовленнєвий акт, міміка, жести і т.д.

Позамовні засоби окремі лінгвісти поділяють на 1/ авторський намір та 2/ пресуппозицію (сукупність умов, що роблять можливим вживання тієї чи іншої структури висловлювання та обумовлюють ефективність самого висловлювання) [93, 10]. Дослідники виділяють дві можливі пресуппозиції навчального тексту: адресант приблизно рівний з автором за глибиною

спеціальних знань, та адресат – це особа, яку автор навчає у певній сфері знань. У другому випадку прагматична програма стає аналітичною, логічно обміркованою та характеризується специфічними засобами вираження [106, 35].

Існує й інший варіант поділу [37, 27]: на первинні (суспільне середовище, об'єкти матеріальної діяльності) та вторинні (намір автора, зміст (тема), ступінь підготовки відправника та адресата, їхній соціальний статус, ставлення адресанта до тексту тощо). Окрім вищевказаних авторів дослідження позамовних засобів здійснювали М. Кожина [85], Т. Лабовкіна [99], Є. Троянська [173], М. Halliday [222], проте відмінностей у їхніх поглядах практично не спостерігається.

Незважаючи на різні погляди у виділенні мовних та позамовних засобів, всі дослідники приходять до спільної думки про те, що всі ці чинники впливають на мовленнєвий ефект тексту, формуючи його настанову, а вона, в свою чергу, породжує комунікативну і прагматичну мету. Одноставні вони і в тому, що процес породження тексту є "вертикальним" [223, 78], тобто текст розгортається, проходячи ієрархію рівнів (від абстрактних символів до конкретного графічного чи звукового втілення).

Отже, мовні засоби різних рівнів несуть на собі відбиток комунікативної "заданості", мають орієнтири на мовленнєву поведінку і є вказівниками змісту. В. Скоробов відзначає, що інформація, яка передається у мовленні, розподіляється між різними структурними елементами мови: одне інформаційне "навантаження" несуть фонемі, найменші "цеглинки", її розпізнавальні знаки, іншу – морфемі, не "цеглинки", а первинні "блоки", які володіють вже своїми значеннями, треті – слова, крупніші "блоки", що існують для назви явищ реальності; але всі ці одиниці ще не можуть утворювати власне висловлювання, повідомлення [цит. за: 56, 72]. Отже, процес комунікації виникає на вищому рівні, де одна назва визначається іншою, тобто в сфері поєднання фонетики, лексики та синтаксису. Це і є

кінцевою метою використання тих чи інших засобів для конструювання висловлювань та текстів із заданими властивостями, рівнями розуміння, впливу і певною стилістичною домінантою.

Отже, ледве чи можна уявити будь-який текст, а отже і тип текстів, мовний жанр чи стиль, поза трьома аспектами – субстантним, структурним та функціональним [56, 41], тобто, поза межами лексичного, граматичного та фонетичного аспектів мовлення. Саме в сукупності цих компонентів реципієнт сприймає мову в різних її стильових та жанрових виявах.

Проте вже розглянута вище класифікація не може дати вичерпного уявлення про взаємодію наведених у ній засобів у процесі актуалізації текстів конкретних типів, жанрів та стилів, а також про складнішу взаємодію засобів кожного рівня мови із засобами її фонетичного рівня. Тому, на наш погляд, варто детальніше розглянути особливості участі та функціональної ролі мовних засобів різних рівнів у процесі досягнення зв'язності результатів актуалізації навчального тексту.

Як бачимо, проблеми дослідження взаємодії мовних засобів усіх рівнів не можуть бути простими за своєю суттю і природно потребують для свого вирішення в кожному конкретному випадку розробки певних теоретичних моделей, що мають системний характер. Хоча здається, що теоретична основа [51; 72; 97; 223; 228], яка сприяє розв'язанню проблеми, є вичерпною, проте, як відомо, системний підхід дозволяє прирошувати наукові знання за рахунок розробки все нових і нових моделей, які спрямовані на теоретичне осмислення феномена, що вивчається [79, 91]. Саме такий підхід дозволяє отримувати достатній обсяг наукової інформації про взаємодію елементів мови, завдяки якій і досягаються ефекти зв'язності, цілісності та системності.

Незаперечним є той факт, що існує певний набір ознак, тобто модель, яка характеризує специфіку взаємодії мовних засобів в актуалізації конкретних текстів. Взаємозв'язок мовних одиниць у процесі актуалізації текстів здійснюється за визначеною схемою (структурою). У ній пропорції

специфічних і неспецифічних для цього стилю одиниць у різновидах мовлення відмінні, що визначається позамовною основою стилів, з якою система мовних засобів мовлення виступає в єдності.

Результати експериментальних досліджень І. Коваленка, Т. Ніколаєвої [83; 118] показали, що закономірності існування моделей вживання мовних засобів кожного функціонального стилю залежать від характеру мовлення, наприклад, протиставленню конкретності/абстрактності. Вибір стилю обумовлює характер мовлення, яке в свою чергу обумовлює вибір тих чи інших засобів вираження, тобто існує строга кількісна залежність між абстрактно-узагальненістю змісту тексту та абстрактно-узагальненістю мовлення. Та ж залежність простежується між конкретністю змісту та конкретністю мовлення, тобто стосується не лише мовних одиниць, але й їхніх значень та відтінків ("контекстно-стилістичні або функціональні значення, які утворюються в процесі вживання" [84, 267]).

Оскільки до характерних ознак текстів навчально-наукового підстилю, за висловом М. Глушко, належить ясність, точність, об'єктивність, однозначність, логічність та аргументованість [51, 116], усі ознаки-якості взаємопов'язані та досягаються за допомогою спеціальних засобів, передусім мовних. Це стосується як лексичних, так і синтаксичних особливостей навчально-наукового тексту взагалі та тексту підручника зокрема.

При розгляді лінгвістичної моделі актуалізації тексту підручника на лексико-граматичному рівні викликають цікавість спеціальні терміни, частотність яких пояснюють передусім їх семантико-комунікативною специфікою, однозначністю, точністю та чіткою інформативністю [93, 16]. Проте вживаються вони лише з наступним поясненням, як вимагає того пресуппозиція навчального тексту. На морфологічному рівні спостерігається певна регулярність використання окремих граматичних категорій та їх форм, яскраво виявлена модальність.

Текстам підручників властиво використовувати теперішнє позачасове

(в англійській мові – теперішній неозначений час), недоконаний вид, найбільш абстрактні відтінки значень особових займенників та особи дієслів, тоді як у художньому мовленні ці форми в тих значеннях не зустрічаються, зустрічаються поодинокі або відсутні. Серед семантичних одиниць теж виявляються розбіжності. Окремі семантичні одиниці навіть розщеплюються та тією чи іншою стороною, пов'язаною зі специфікою і позамовними основами конкретного мовленнєвого різновиду, беруть участь у створенні та вираженні тієї її кількості, яку ми інтуїтивно сприймаємо як стиль. Прикладом цього явища може бути форма теперішнього часу, яка в науковому та дидактичному мовленні має позачасове значення, у діловому – значення теперішнього розпорядження, у художньому – теперішнього історичного.

Структури синтаксичного рівня також підпорядковані логічно-змістовому напряму викладу. За нашими спостереженнями, це виявляється перш за все в значному обмеженні таких синтаксичних конструкцій, як питальні, окличні, неповні речення і водночас у збільшенні розміру деяких синтаксичних категорій (діапазон поширеного означення і всієї групи іменника, предикативного означення і речення загалом, складнопідрядні речення з двома чи більше підрядними). Абзаци переважно містять 4-7 речень, а питальні речення вживаються як їх змістовий центр.

Писемному навчальному тексту, різновидом якого є підручник, окрім лексико-граматичних особливостей, притаманні також певні графічні, зокрема курсив, різноманітні виділення та розрядки слів і висловів, написання з великої літери, багаторазове написання окремих слів, дефіси та тире, що потребують особливої уваги в процесі читання, специфічна сегментація тексту, якщо цього вимагає його зміст. Написання словосполучень, слів чи окремих складів курсивом чи іншим шрифтом є сигналом акцентного виділення і несе певну логічну чи емоційну інформацію, а використання дефісів і тире, що виділяють окреме слово чи

розбивають слово на склади і речення на частини, є також свідченням додаткової уваги, що повинна бути спрямована на ту чи іншу частину тексту [2, 23]. Необхідно зазначити також у підручнику велику кількість малюнків, таблиць, схем тощо, які сприяють ефективному засвоєнню матеріалу реципієнтом.

Оскільки будь-який текст озвучується при читанні вголос або “сам собі” логічно зробити висновок, що існує певна модель взаємодії фонетичних засобів між собою, а також із засобами лексичного, граматичного та синтаксичного рівнів мови, які значною мірою визначаються позамовною ситуацією.

Відомо, що на перцептивному рівні інтонаційні компоненти сприймаються як взаємодія та єдність просодичних характеристик: висоти тону, гучності, тривалості, що утворюють підсистеми інтонації у вигляді їх різних комбінацій, в яких один з елементів здійснює провідну функцію.

Приклад такої взаємодії інтонаційних компонентів у системі розглядає А. Антипова [5, 43], де система ритму утворюється мелодикою (зміна висоти тону, гучності, тривалості, якості звуку), темпом (тривалість, паузи), тембром (висота тону, якість звуку), наголосом (висота тону, гучність, тривалість) та тембром. Зазначимо, що у різних авторів [24; 76] можна зустріти лише незначні відмінності в елементах уже згаданих систем або підсистем.

Важливим компонентом просодії є мовленнєва мелодія або мелодика. Озвучені тексти підручника суттєво відрізняються реалізацією тональних одиниць від інших жанрових реєстрів. За нашими спостереженнями, термінальні тони загалом переважають – середні та низькі рівні, зрідка простежуються тони середні висхідні. Щодо шкали руху мелодики у передтермінальній частині [4, 42], відзначається її поступова висхідна рівність у першій частині тексту, а також низхідна однорідність у висновках, аналізі та оцінці проблемної ситуації. Загалом, для мелодійної шкали характерна одноманітність поступового руху. Тональний діапазон незначний,

переважає середній реєстр. Все це створює враження поступового розгортання думки і стимулює її якісне сприйняття.

Середня швидкість мовлення впродовж усього озвучення текстів підручника практично не змінюється (виняток становлять лише діалогічні тексти-зразки інших функціональних стилів [30, 116]) – темп звичайний, інколи уповільнений. Дослідники не рекомендують при самостійному озвученні текстів робити це в швидкому темпі або із частою зміною швидкості читання, оскільки в цих випадках розуміння текстів значно ускладнюється, а нова, невідома для слухача інформація взагалі може залишитися поза увагою [56, 13].

Тембральні характеристики слугують переважно вираженню емоційного аспекту просодії. Мові текстів підручників з англійської мови властиві емоції, хоча вони і зазнають своєрідних трансформацій. Незважаючи на це, вони характеризуються спокійними і стриманими змінами тембру для передачі різноманітних значень в інформаційному потоці мовлення [24, 118].

Важливою формою виділення окремих елементів слів, фраз чи текстових фрагментів є наголоси. Словесні наголоси при аналізі цілісності текстів несуттєві, адже вони розподіляються відповідно до нормативних правил мови, а не організації тексту, проте надзвичайно важливим є фразовий наголос, оскільки він виділяє слова, необхідні за змістом, і одночасно з організуючою виконує і змістову функцію. Фразовий наголос накладається на той чи інший інтонаційний контур і вносить різноманітність у його малюнок. Саме фразовий наголос утворює ритм мовлення, в ньому реалізуються також інші види наголосів – синтагматичні, логічні та емпатичні.

В організації текстових структур значну роль виконує також ритм, який виникає внаслідок закономірності періодичної повторюваності співвіднесених мовленнєвих відрізків [67, 19]. Стабільний ритм і регулярність подібної акцентно-мелодичної організації створюють відчуття певної

монотонності та стриманості, що відповідають дидактичному характеру текстів.

Отже, розглянувши специфіку структурної організації підручника та проаналізувавши специфіку взаємодії мовних засобів в процесі актуалізації його тексту, ми дійшли висновку, що існує певна модель взаємодії мовних засобів різних рівнів у процесі досягнення зв'язності результатів актуалізації англійського навчального тексту. Тому, усвідомлюючи повною мірою велику кількість можливих аспектів розгляду цього феномена, ми вважаємо за доцільне доповнити існуюче знання системною моделлю механізму актуалізації ритмічної структури та внесенням відповідних системних уявлень у теоретичні розробки питань щодо видів взаємодії просодичних засобів реалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови.

1.3. Просодична специфіка актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови

Однією з просодичних характеристик тексту є ритм як регулярне циклічне чергування співвіднесених явищ, атрибут руху, спосіб існування матерії [185, 75]. Це цілісна структурно-стійка система складної взаємодії стабільності та змінності, дискретності й безперервності. Існування концепції ритму відбиває різні напрямки у вивченні цього явища, які ми спробували узагальнити з погляду поставленої у дисертації мети.

Ритм досліджувався і досліджується у різних напрямках та відповідним чином у різних підходах. Відомо, що найбільш глибокого вивчення набули три основних аспекти вивчення ритму: фізіологічний, психологічний та, звичайно, лінгвістичний.

Лінгвістичні концепції розглядають ритм атрибутивно та функціонально. Атрибутивний підхід пропонує вивчати внутрішні

властивості ритму, а саме його періодичність, структурність, інтонаційну оформленість тощо; функціональний — вивчає ритм у процесі спілкування та функції, які він при цьому виконує.

З фізіологічного погляду ритм розглядається як чергування напружень і розслаблень різних органів артикуляції, які породжують адекватне утворення наголошених і ненаголошених складів [64, 17] або як певна послідовність м'язових рухів [185, 19]. Людське мовлення ритмічне, в його основі лежить рівномірність дихання, що визначає паузи, які природно виникають у мовленні в момент вдиху. Цими паузами мовлення поділяється на рівні групи слів (дихальні групи), які промовляються під час видиху і відокремлюються один від одного паузами (вдих). Цей найпростіший, фізіологічно зумовлений ритм сполучається зі змістовим ритмом (змістовими групами), оскільки в людському мовленні завжди є потяг до відносної змістової викінченості мовленнєвих відрізків, що розташовані між паузами. Отже, фізіологічною основою ритму є ємність оперативної пам'яті мозку [64, 18] та регуляція дихання, що коректується змістовою викінченістю фраз [180, 47].

Психологічні концепції ритмічних утворень у мовленні базуються на припущенні про існування певних психічних тенденцій, які спричиняють ту чи іншу ритмічну послідовність або її сприйняття. Мовленнєвий ритм не існує поза сприйняттям: це властивість мовлення, яку неможливо відокремити від значення висловлювання [59, 8].

Зрозуміло, що фізіологічні та інтелектуальні основи ритму є спільними для всіх форм мовлення. Це проявляється в тому, що як елемент звучання мовлення спирається на фізіологічні основи, на ритм дихання, а як елемент форми мовлення, що виконує комунікативну функцію, ритм співвідноситься зі змістом, тобто коректується, керується і організується інтелектуально [152, 26].

Як уже було зазначено, суть фізіологічної зумовленості мовленнєвого

ритму полягає, перш за все, в тому, що ритм мовлення значною мірою визначається ритмом дихання. Зміни ритму дихання спонукають і зміни ритму мовлення. Інтелектуальне коректування „природного”, „дихального” ритму мовлення є можливим завдяки тому, що між диханням й інтелектом існує зворотній зв’язок, що дозволяє регулювати тривалість видиху в залежності від завдань повідомлення. Таке коректування не знімає значення дихального ритму для ритму мовлення, тому що не може бути ритму мовлення, який суперечить законам дихання. Ось чому саме ритм дихання диктує якісну межу можливого для подовження видиху, і ця межа обумовлена індивідуальним запасом дихального повітря.

Отже, ритм дихання існує не відокремлено, а у взаємозв’язку з інтелектуальним фактором, визначає і регулює ритм мовлення. Різноманітність природних ритмів дихання у різних людей і залежно від ряду факторів визначає і різноманітність ритмів мовлення. Але за даними певних досліджень [64; 152; 233] індивідуальні і ситуативні особливості ритму не знімають значення середніх ритмічних показників, що притаманні ритму мовлення будь-якої людини.

Лінгвістичні уявлення щодо ритму тісно пов’язані з розглядом його, з одного боку, як форми сприйняття мовленнєвого потоку та, з іншого – як механізму, що поділяє цей потік на ритмічні одиниці і об’єднує їх у структури, ідентичні для мовця і слухача у певній мовній спільності.

Логічно припустити, що мовні та позамовні аспекти ритму існують у тісному взаємозв’язку. Фізіологічні та психологічні процеси допомагають зрозуміти характер функціонування ритму як лінгвістичного явища. Результати, отримані у дослідженнях, що були здійснені під керівництвом Л. Чистович [64, 16-18], довели, що ритмічна послідовність складів генерується внаслідок власної ритмічної активності певних нервових центрів. Це означає, що для синтезу програми мовлення використовується дві системи. Перша з них містить вказівки про те, коли потрібно здійснити рух, а друга

перераховує необхідні рухи та виявляє їхню послідовність. На думку Н. Князевої [82, 14], це положення підтверджує необхідність розгляду ритму в лінгвістичному аспекті з погляду просторової та часової організації ритмічних одиниць. Ритм – основа хроноструктури мовленнєвого потоку і служить мірою часу в мовленні, проте ця структура повинна існувати за певними правилами, які й вивчаються через дослідження її внутрішньої організації у просторовій екзистенції.

Усі лінгвістичні та нелінгвістичні дослідження повинні мати прагматичний характер, а головна функція ритму в мові – зробити інформацію недвозначною та зрозумілою, з одного боку, та полегшити її звукове сприйняття, з іншого. Ось чому вивчення мовленнєвого ритму є одним із шляхів вивчення прозового ритму текстів. Ритм прозаїчного мовлення є результатом внутрішньої єдності і виникає внаслідок існування закономірної періодичної повторюваності співвіднесених мовленнєвих відрізків.

Прозовий ритм досліджувався ще в античних трактатах (Аристотель, Платон, Цицерон), основи ж сучасної теорії ритму прози були закладені у працях А. Востокова, М. Петерсона, А. Пешковського, Л. Щерби, Б. Ейхенбаума, Б. Томашевського, В. Виноградова, В. Жирмунського, а вивчення взаємодії закономірностей ритму одна з одною та з іншими компонентами мовлення було продовжено у дослідженнях філологів Н. Жинкіна, М. Гіршмана, Л. Златоустової, А. Антипової, Л. Бондарко, О. Бризгунової, В. Потапова, Н. Черемісіної та ін. Лише завдяки системному підходу до аналізу озвученого тексту для фонетистів виявилось можливим прояснити низку важливих проблем у галузі вивчення надсегментного рівня мовлення. Вступаючи до сфери вирішення питань щодо системи просодичного оформлення мовлення (тексту), дослідники зробили суттєвий внесок у розвиток теорії поліфункціональності просодії: здатності системи просодичних засобів, що складають надсегментний рівень

мовлення, формувати структуру, стиль мовлення, відобразити комунікативні і прагматичні особливості тексту.

Неможливо заперечувати той факт, що прозовий текст має свої специфічні засоби ритмічної структури. Про це свідчать і численні наукові дослідження в галузі лінгвістики [5; 21; 31; 48; 64; 82; 89; 98; 119; 120; 141; 149; 160; 176; 182; 189; 203; 212; 216; 236; 237; 242]. Засновком існування прозового ритму, який не можна зводити ні до метру, ні до ритмічної прози, є мовленнєвий ритм, що, в свою чергу, підпорядковується загальному ритму як універсальній закономірності. За цього ритм прози базується на акцентно-тактовій основі мовленнєвого ритму і повністю не ототожнюється з ним, оскільки ритм прози являє собою складніше явище, яке треба характеризувати як ціле.

Існують дві концепції визначення мовленнєвого ритму. Прихильники першої вважають ритм періодичністю наголошених складів, тобто чисто часовим явищем [50; 186]. Інші розглядають ритм як характер виявлення просодії, неоднаковий у різних типах текстів і при різних комунікативних умовах їх реалізації. Проте змістові періодичності мовленнєвих елементів, що володіють подібністю і співвіднесеністю та розглядаються як система, що організує мову загалом [4, 4]. Другий, широкий підхід дозволяє вивчити системний характер мовленнєвого ритму, а також виявити роль різних мовних засобів у його формуванні та створенні базового ритму мови.

Щоб уникнути непорозуміння, ми виділяємо ритм мови (базовий ритм) і ритм мовлення. Безумовно, цей поділ реально неймовірний, оскільки ритми мови і мовлення неподільні. Але для лінгвістичного аналізу це необхідно. Ритм мови розуміється як підсистема в загальній системі мови, часовий код, що визначає специфіку кожної конкретної мови. Він являє собою історично складену систему часових відношень одиниць із типовими для цієї мови акцентно-складовими структурами [82, 16].

Мовленнєвий ритм виконує динамічну функцію [12, 26], тобто слугує вираженню різних смислових відтінків значень. К. Барішнікова сформулювала і визначила функції ритму як явища мови і мовлення, наголосивши, що вияв такої властивості ритму як періодичність тісно зв'язаний зі статичною функцією ритму, яка полягає у збереженні синхронно-стійких темпоральних чергувань, що склалися історично. Статична функція надає ритму специфічних національних ознак, закріплених узусом звукової системи (факт мови). Ієрархічний розподіл складів, який сприяє вирішенню ритмічної інерції і, отже, бере участь у реалізації контрастно-кульмінаторної функції інтонації, визначається динамічною функцією інтонації (факт мовлення). За справедливим зауваженням Г. Торсуєва, „чітко виражена ритмічна структура володіє разом з тим, більшою гнучкістю і може варіювати залежно від змістових і експресивно-стилістичних завдань мовлення” [170, 4] Отже, у фонетичних дослідженнях доцільно говорити саме про мовленнєвий ритм.

М. Гіршман розробив методологічний перехід від кількісних характеристик мовленнєвого ритму до ритму прози та далі, до змістової форми текстів. На його думку, „виявляється, з одного боку, як цілісність твору „живе”, реалізується в ритмі, та з іншого боку, як ритм функціонує в цьому літературному цілому” [50, 11]. Звідси випливає, що ритм прози тісно пов'язаний зі змістом, який він передає, а отже, дуже важливою проблемою виявляється визначення періодичності в змістовій організації тексту.

Хоча просодична форма одиниць ритму сама по собі не несе якої-небудь змістовної інформації, вона здатна активно сприяти формуванню цілісності тексту тим, що може приводити різні "полярні" змістові відношення до відповідної естетичної рівноваги, яка характерна для тієї чи іншої групи текстів. Результатом здійснених експериментальних досліджень було виявлення чергування в навчальних текстах інформативно

навантажених синтагм з інформативно надлишковими [137, 116] або, за термінологією С. Абдигаппарової, домінуючих з рецесивними [1, 3]. Інформативно навантажені (домінуючі) синтагми здатні передавати ключову інформацію, без реалізації яких неможливе було б цілісне сприйняття змісту тексту, а надлишкові (рецесивні) несуть додаткову інформацію.

Погоджуючись з думкою багатьох фонетистів [61; 67; 116; 160], ми вважаємо, що характер просодичного виявлення ритму неоднаковий у різних типах текстів і різних комунікативних умовах їхньої реалізації. На нашу думку, групування текстів за ритмічними ознаками створюють чітко виражену ієрархію. Спочатку вони групуються за жанрами, а потім за функціональними стилями, серед яких виділяють інформативну і художню прозу. Тексти інформативної прози орієнтовані головню на передачу понятійного змісту, художньої прози – на створення художнього образу. Таким різним функціям відповідають різні ритмічні структури.

Висновок узгоджується з теорією функціональних стилів, що була закладена і розвинена у працях В. Виноградова та інших філологів. Тексти навчальної літератури поєднують особливості художньої і інформативної прози, із значною перевагою специфіки останньої. У навчальному тексті ритмічна організація характеризується різнотипною періодичністю менше, ніж інші жанри та стилі.

Актуалізуючись на різних рівнях текстової структури, прозовий ритм несе різноманітне функціональне навантаження. Тому виділяють три типи ритму [175, 6]:

- нейтральний,
- вторинний,
- стилістично маркований.

Нейтральний ритм тісно пов'язаний із фізіологічним аспектом мовлення – диханням, та психологічним – необхідністю поділу мовленнєвого потоку на логічні складові. Цей ритм називають ще

первинним [152, 35] або природнім [64, 15]. Він існує об'єктивно і вже імпліцитно закладений у будь-якому витворі мовлення. Про цей ритм ніхто ніколи не задумується і він не залежить від бажання людини. Без нейтрального ритму неможливе існування осмисленого мовлення, оскільки без пауз воно було б незрозумілим, і, виходить, мова тоді не виконувала б свою основну функцію – комунікативну.

Нейтральний ритм особливо чітко простежується в англійській мові, оскільки, як відомо, вона належить до такторахуючих. Це означає, що в кожному слові існує яскраво виражений наголос на одному із складів; наголос виділяє цей склад серед ненаголошених навіть у неемфатичному мовленні. В англійській мові нейтральний ритм контрастний, він базується на чергуванні складів, які стоять під сильним і слабким наголосом. Проте цей тип ритму не несе ні семантичного, ні естетичного навантаження, а лише сприяє членуванню тексту, його кращій наочності.

Вторинним ритмом є ритм емоційно забарвленого мовлення, що виявляється, як і нейтральний ритм, на фонетичному рівні. Першоосновою обох типів є розподіл фразових наголосів, проте функціонально нейтральний та вторинний ритми не рівноцінні. Ми не маємо ніяких підстав не погоджуватися з думкою О. Филімонова про те, що саме емоційне забарвлення, характерне для окремих функціональних стилів та розмовного мовлення, переводять нейтральний ритм на якісно новий рівень вторинного ритму [175, 26]. Отже, функцією вторинного ритму є посилення змістового навантаження, що несе лексика і синтаксис тексту. Необхідно відмітити, що впорядкованість акцентної структури, регулярність чергування сильних і слабких складів лежить в основі прозового ритму і має важливе значення. Отож, компоненти первинного, природного ритму мови стають суттєвими елементами вторинного.

Стилістично маркований ритм (частково і вторинний) є потужним засобом донесення змісту мовлення до свідомості слухача або читача,

прискорює його розуміння. Такий ритм, як вважають окремі його дослідники, не лише організовує текст, але й сприяє його розгортанню, руху думки, оскільки передбачуваність у тексті заснована на його ритмічності, періодичності [38; 44]. Ритм – не тільки результат руху, але й сам рух. За його допомогою автор може урізноманітнити динаміку оповіді, створити образ або підсилити емоційний вплив тексту на слухача (читача). Ритм є глибоко змістовним. Він може допомогти читачеві інтерпретувати прихований зміст висловлювання, виявити індивідуальність творчої манери автора.

Отже, не заперечуючи важливості вивчення всіх типів ритмів, необхідно підкреслити, що естетичну функцію в організації мовлення виконує, зрозуміло, стилістично маркований ритм за часткової участі вторинного.

Узагальнена схема трансформації первинного ритму в стилістично маркований зображена нами на рис. 1.4 (див. стор. 53).

Проте той факт, що наше дослідження обмежується інформативною прозою, зовсім не означає, що весь ритм, який розглядається, буде лише первинним. Традиційно вважається, що інформативна проза є “інтелективною” [152, 36], тобто вона виконує виключно функцію повідомлення, а художня – функцію впливу. Це дійсно так, але в переважно ці функції перебувають в діалектичній єдності. При цьому в кожному конкретному тексті одна з них домінує, а інша відіграє допоміжну роль. За нашими спостереженнями, в інформативній прозі можна знайти тексти, в яких функція повідомлення присутня ніби в „чистому” вигляді, проте загалом (особливо в гуманітарних науках) автори рідко обмежуються констатацією фактів, тому функція впливу реалізується і в інформативних текстах. А коли в мовленні з’являється вплив, то ритм набуває естетичної функції. Він починає працювати не лише на змістовирізнення, але і змістовираження (не в плані донесення самого

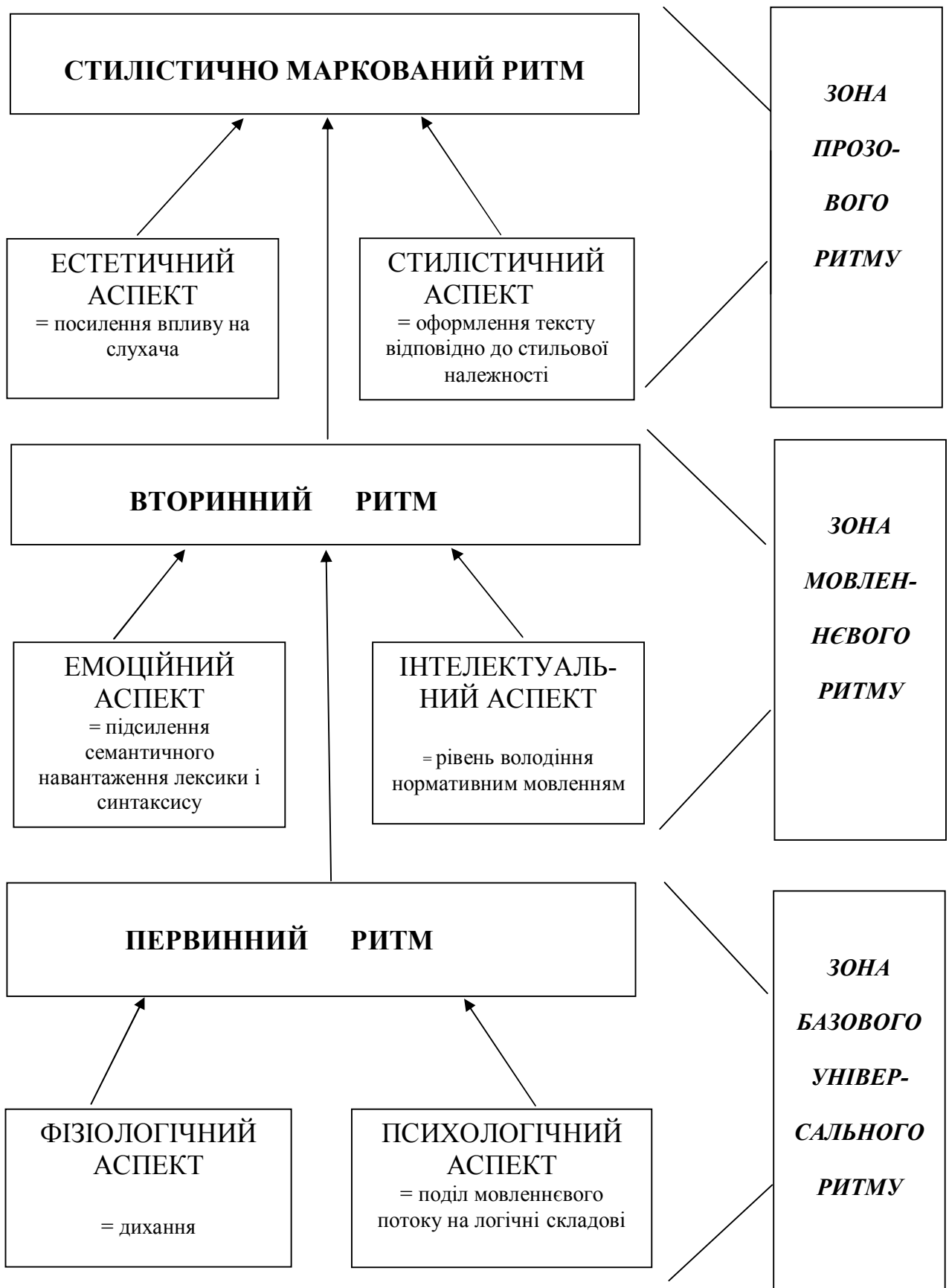

Рис. 1.4. Узагальнена схема трансформації первинного ритму в стилістично маркований

змісту-наміру, а в плані максимального сприяння цьому донесенню засобами ритму). Адже коли людина говорить (особливо іноземною мовою), функція впливу теж завжди присутня, оскільки він повинен щось довести, переконати свого слухача (читача) або наполягти на своєму.

Ще один бік проблеми потребує більш уважного розгляду, оскільки він безпосередньо стосується нашого дослідження. Навчальний текст – це текст, зміст якого будується за більш-менш жорсткими, проте завжди сталими моделями. Не можна позбавляти стиль дидактичного спілкування функції впливу і обмежуватися лише функцією повідомлення. Це призвело б до порушення єдності раціонального та експресивного в мові. Необхідно підкреслити ще раз, що функція впливу присутня завжди, навіть тоді, коли це стосується конкретної наукової проблеми.

Звичайно, в останньому випадку реалізація цього впливу ускладнюється тим, що при обговоренні тих чи інших наукових проблем не використовуються яскраві епітети чи метафори, які характерніші для художньої творчості і в науковому мовленні виглядали б штучно. Отже, вплив тут здійснюється іншими мовними засобами. Зрозуміло, в науковому реєстрі набір цих засобів вужчий, ніж в стилі художньої літератури. У науковому стилі викладу він обмежується лише особливостями синтаксичної побудови та наявністю певних засобів просодії, що в сукупності і становить ритм.

Просодичний аспект формування ритмічних одиниць розглядається на всіх рівнях побудови тексту і у безпосередньому зв'язку з категоріями цілісності та зв'язності. Більшість лінгвістів розглядаючи інтонацію та ритм, останній вважають компонентом інтонації [71; 76; 90; 105; 121; 126; 186; 195]. Інший погляд висловлює Є. Дмитрієва [56, 38], стверджуючи, що мова маніфестується в звуці, тобто лише в чотирьох якостях, що сприймаються: тривалості (темпі), силі, висоті тону і тембрі. Інших сприйманих якостей звуку, на думку російської дослідниці, немає, тому доцільно, називаючи

компоненти інтонації, ставити ритм в один ряд з тривалістю, частотою основного тону, інтенсивністю та тембром, оскільки „... ритм ... не є чимось додатковим до якостей звуку, він виявляється в них і лише в них” [там само, 41].

Ми вважаємо за доцільне приєднатися до поглядів А. Антипової [5, 29], яка розуміє під інтонацією складну єдність мовленнєвої мелодики, фразового наголосу, часових характеристик (тривалості, темпу, паузації), ритму та тембру (якості голосу). Вона також вважає за необхідне внести ритм у поняття інтонації та розглядає відповідником ритму на рівні сприйняття висоту тону, тривалість, гучність, тембр, тобто ті явища, які розглядалися як кореляти наголосу, оскільки ритм є періодичною повторюваністю виділених елементів у часі [5, 34].

Викладаючи власні уявлення про інтонаційну організацію мовлення, Н. Черемісіна співвідносить ритм та інтонацію, оскільки вони мають в основі одні і ті ж фізичні якості звуку, та зараховує ритм до складу просодії, зауважуючи, що відмінності між ними визначаються функціями, які виконують ці явища в мовленні, а також сферами функціонування, що не збігаються [180, 28]. Існує думка, що сфера функціонування ритму навіть ширша, ніж інтонації, тому що він властивий мовленню, починаючи зі слова [112]. Зароджуючись на звуковому ярусі, мовленнєвий ритм визначає варіанти того чи іншого типу ритмічної структури і, певною мірою, особливості реалізації інтонаційних структур.

Подальший розгляд проблеми виявив, що більшість дослідників приходять до спільної думки про те, що ритм є іманентною властивістю людського мовлення і відтворюється носіями мови з моменту усвідомленого говоріння [185, 119]. Лінгвістичні уявлення щодо ритму тісно пов'язані з розглядом його, з одного боку, як форми сприйняття мовленнєвого потоку та, з іншого – як механізму, який поділяє цей потік на ритмічні одиниці і об'єднує їх у структури, ідентичні для мовця і слухача в певній мовній

спільності.

Крім того, ритм – основа хроноструктури мовленнєвого потоку і служить мірою часу в мовленні. Поняття ізохронності (рівночасності поділу на ритмічні відрізки, рівні між собою за кількістю часу, потрібною для їх читання) є одним з фундаментальних у теорії мовленнєвого ритму. Саме воно лежить в основі поділу мов на такторахуючі і складорахуючі [82, 16]. Питання ізохронності в англійській мові було розглянуто ще 1775 року Дж. Стилем, який помітив рівність часових інтервалів між пульсаціями (каденціями) на перцептивному рівні, тобто відзначив рівність не лише міжударних інтервалів, але і ритмічних фраз (каденцій, за термінологією автора). В основі існуючих тоді теорій лежав або принцип рівності міжударних інтервалів (теорії рівності такту цього інтервалу), або принцип нерівності розподілу складової тривалості в ритмічному такті. Отже, думка про компресію складів у ритмічному такті, яка витікає з рівності міжударного інтервалу і полягає у зменшенні тривалості голосного в ненаголошеному положенні, вперше була висловлена 200 років тому.

Це доводить той факт, що проблеми класифікації ритмічних одиниць та способу їх організації, існування певного ритму мовлення та засобів його створення цікавлять дослідників різних регіонів не одне десятиліття.

Існує багато визначень ритму в лінгвістиці. Це і „систематична повторюваність однакових протилежностей” за В. Всеволодським-Гернгроссом, і „періодичність деяких звукових елементів чи їх сполучень на відрізках усного мовлення” за К. Баришніковою, і „серія хвиль” за К. Пайком, і „пропорційні фігури руху” за Е. Бенвеністом. Д. Кристал трактував ритм англійського мовлення як складне явище, комплекс характерних рис тону, наголосу і темпу, враховуючи паузу [207, 35]. Р. Кверк і С. Грінбаум розглядають складовий наголос, ритм та інтонацію з погляду їхньої здатності створювати чіткість ("prominence") мовлення. Ритм для них – це система наголосів, що виступають як піки цієї чіткості або

наголоси, що проявляються через регулярні проміжки часу [207, 167].

Традиційно під ритмом у фонетиці розуміють періодичну повторюваність наголошених складів через більш-менш однакові, на рівні сприйняття, проміжки часу, незалежно від того, скільки ненаголошених складів є між ними [20, 98; 120, 6; 206, 217; 233, 102].

Англійський дослідник П. Баум вважає, що ритм прозового мовлення, а отже і всіх прозових текстів, виявляє себе у трьох аспектах:

- 1) у поділі та організації складових частин тексту, що виражають окремі ідеї, почуття, думки, які автор хоче передати слухачеві (читачеві);
- 2) в оформленні цих смислових частин за правилами мови;
- 3) у мистецтві з'єднання всіх мовленнєвих компонентів в ритмічно єдине ціле [192, 78].

Неважко побачити, що ці положення відображають всі сторони мовленнєвого ритму: від смислового поділу тексту (абзац) до оформлення цих смислових частин за мовними законами (речення, слово) та засобів з'єднання одиниць мовлення в ритмічне ціле (склад, слово, речення, абзац).

Однак ритмічну структуру твору (і навчального в тому числі) треба вважати комплексом потенційних надсегментних особливостей тексту, з урахуванням його синтаксичної та семантичної структур [21, 31-45]. Адже в процесі читання чи озвучення тексту виразно відчуються акцентні зміни в русі тону і швидкості читання його структурних елементів. Отже, ритмічну структуру прозового тексту можна розглядати як особливість його просодичної будови, але з тією відмінністю, що з погляду ритміки структурні особливості висловлювання виражаються різним сполученням просодичних параметрів, тобто відносним значенням висотних, силових і часових ознак мовлення.

Враховуючи вже зазначене, не можна заперечувати факту, що всі ритмічні одиниці виражаються взаємодією просодичних засобів мовлення, певна впорядкованість яких зумовлює характер ритму і членування

мовленнєвого потоку, закладене в змісті висловлювання мовця і визначене сприйняттям слухача [12, 18].

У дослідженнях з фонетики, де ритм визначається як регулярна повторюваність наголошених складів через більш-менш однакові, на перцептивному рівні, проміжки часу, ізохронність часового інтервалу між наголошеними складами вважається необхідною умовою для підтримки ритму. Деякі лінгвісти вважають, що ритмічною одиницею може стати практично будь-яка структурно-смілова одиниця тексту [1, 68; 30, 19]. Вона стає ритмічною одиницею тоді, якщо для неї характерна подібність і співвіднесеність на рівні сприйняття та періодична повторюваність на певному мовленнєвому відрізку.

У теорії ритму однією з найбільш спірних є проблема мінімальної одиниці, в якій реалізується функція ритму. Розглядається надзвичайно велика кількість способів визначення елементарної ритмічної одиниці. Звідси і різноманітність термінів. Для класифікації формально вичлених ритмічних одиниць застосовуються терміни:

- фути [186];
- ритмічні такти [41];
- акцентні групи [120].

Для визначення ритмічних одиниць, що є певним смисловим відрізком мовлення і характеризуються фонетичною цілісністю, вживаються терміни:

- ударні групи [230];
- ритмічні одиниці [216];
- тонова група [207];
- фонетичне слово [86];
- ритмічні групи [5].

Проте більшість лінгвістів як мінімальну ритміко-просодичну одиницю виділяють склад, який несе в собі деяку сукупність специфічних особливостей, що визначаються вимовною нормою мови [3, 4]. На

первинному рівні, рівні акцентно-силабічної структури слова, розташовані склади, що бувають наголошеними і ненаголошеними як компоненти контрасту „виділеність-невиділеність” [11, 17]. Цей контраст реалізується в *ритмічній групі* – „одному чи декількох складах, об’єднаних у цілісну фонетичну і семантичну єдність” [4, 14], наприклад,

Much of it | is made up of | incom plete, | inter rupted, | un finished,| or even cha | otic thoughts... || [ІЛ 4, 97]

Ю. Дубовський критикує концепцію ритмогрупи, тому що мінімальна одиниця ритму повинна відповідати трьом вимогам:

- 1) повинна бути формально визначена;
- 2) її межі повинні відповідати межам інших структурно-семантичних рівнів тексту;
- 3) вона повинна мати певні лінгвістичні значення [61, 5].

Ритмогрупа, на думку Ю. Дубовського, відповідає лише першій із цих вимог. Вона не має лінгвістичного значення і не порівнюється з одиницями інших мовних рівнів.

Різні ритмогрупи нерівнозначні за своєю вагою у мовленнєвому континуумі, і без співвіднесеності їх з фонологічною одиницею вищого рівня, а також одна з одною, неможливо отримати повну і не викривлену структуру інтонаційної реалізації тексту [61, 5]. Проте ми вважаємо, що ритмогрупи несуть функцію вираження слова, бо практично завжди мають у своєму складі повнозначне слово, до якого можуть приєднуватися службові слова.

Дискусійним є також і питання про визначення меж дискретних одиниць, що здатні утворювати ритмічну періодичність. В англійській мові є два підходи до вирішення цього питання [82, 23]: формальний, який визначає ритмічну групу як послідовність складів від одного наголошеного

складу до іншого, не враховуючи його, наприклад,

| *There was an un | ending suc | cession* || [ІЛ 8, 112]

та неформальний, прихильники якого виходять з фонетичної цілісності ритмічної групи як одиниці, якій властивий зміст, а також з певних закономірностей об'єднання і вимови слів у мовленнєвому потоці. Їх поділ на ритмогрупи, зрозуміло, інший:

| *There was | an un ending | suc cession* || [ІЛ 8, 112]

Ці підходи базуються на енклітичній і семантичній теоріях примикання ненаголошених складів [30, 30]. Суть енклітичної теорії полягає в тому, що всі внутрішні ненаголошені склади примикають до попереднього голосного. Отож, наголошений склад в ритмогрупі завжди буде першим, незалежно від його розміщення у слові, за винятком початкової ритмогрупи, де першому складу можуть передувати початкові ненаголошені склади, що примикають до нього. Відповідно до семантичної теорії, ненаголошені склади примикають до наголошеного складу того ж слова, а інші ненаголошені склади, що являють собою службові або інші акцентовані слова, приєднуються до тієї лексичної одиниці, з якою вони об'єднані граматично або за змістом.

Експерименти, які провадилися над зв'язним мовленням англійською мовою [3; 4] довели, що перший спосіб примикання ненаголошених складів виявляється чіткіше і особливо добре спостерігається при збільшенні темпу мовлення. Хоча деколи це членування збігається з поділом на ритмогрупи за семантичним способом.

Було б неправильним вважати, що межі елементарної ритмічної одиниці обов'язково маркуються певними сигналами. Вони реалізуються

лише в тих випадках, коли необхідно уникнути двозначності. Це положення жодним чином не заперечує об'єктивного існування ритмогруп. Але воно підкреслює, що основним критерієм їхнього виділення мають бути просодичні структури ритмічних одиниць, контрастність яких в їх послідовності утворює ті сигнали, на основі яких у сприйнятті реалізується дискретизація.

Розрізняють також прості та складні ритмогрупи [5; 20; 82; 119; 242]. Проста формується одним наголошеним складом з примкнулими до нього ненаголошеними. Кожний наголошений склад у синтагмі (ритмічній одиниці вищого порядку) відзначений певним тональним рівнем, відмінним від рівня попереднього наголошеного складу, і всі наголошені склади в більш-менш рівній мірі однаково виділені на рівні сприйняття. Наприклад:

| *Much of it* | *is made up of* | *in complete,* | *inter rupted,* | *un finished* | *or even cha* | *otic thoughts...* || [Л 4, 97]

де всі ритмогрупи, за винятком останньої, є простими.

Складна ритмогрупа формується двома наголошеними складами з примкнулими до них ненаголошеними. Наголошені склади всередині складної ритмогрупи вимовляються приблизно на одному тональному рівні і другий, зазвичай, менш виділений. Слова, об'єднані в складну ритмогрупу, звичайно бувають тісно зв'язані за змістом, як, наприклад, в останньому випадку, що був уже наведений.

Ритм, в основі якого лежить проста ритмогрупа, називають простим. Аналогічно, ритм, який базується на складній ритмогрупі – складним. Унаслідок низки експериментально-фонетичних досліджень [41; 70; 197] було виявлено, що для читання прозового тексту характерним є змішаний ритм, заснований на чергуванні простих і складних ритмогруп.

Слова, що входять до складу ритмогруп, не утворюють семантичної

єдності, ось чому ритмічну групу не можна віднести до розряду смислових одиниць, проте, вона, за справедливим зауваженням Д. Андрєєвої, виконує функцію сприйняття за смисловим значенням слова [3, 14], тому що практично завжди має у своєму складі повнозначне слово, про що вже йшлося.

Оскільки структура елементарної ритмічної одиниці виражається взаємодією просодичних засобів мовлення [12, 18], певна упорядкованість яких зумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, закладене в змісті висловлювання мовця і визначене сприйняттям слухача, то, відповідно, при виділенні елементарної одиниці необхідно спиратися на сприйняття мовлення за змістом (окремі слова) та на просодичне оформлення (наголоси, паузи і т.п.). Ритм підбирає і використовує ті просодичні засоби, які необхідні для формування періодичних явищ, отже, просодичний аспект ритму – лише частина складної ритмічної системи. Загалом, характер та структурні особливості одиниць висловлювання залежать від будови мови, її акцентної системи та виражається взаємодією просодичних параметрів, їхнім різним сполученням, тобто відносними значеннями висотних, силових і часових ознак мовлення [13, 26-28].

Нагромаджені фонетичною наукою дані дали якісно нові теоретичні погляди на природу мовленнєвого ритму та вияву одиниць більших, ніж ритмічна група. Такою одиницею вважається *синтагма* [4, 48]. Синтагмою є сукупність послідовно розташованих ритмогруп, що являє собою фонетичне і семантичне ціле. Існують також інші її назви, а саме:

- фонетичне речення [130];
- ритмічний період [67];
- мовленнєвий такт [112];
- акцентна група [11];
- колон [50].

Дехто з мовознавців [47; 124] виділяє проміжні одиниці, так звані

ритмогрупі перевищує рівень інтенсивності на останній [5, 116].

Отже, на матеріалі різних текстів, різними авторами, які висували на перше місце різні критерії, була доведена домінантна роль синтагми у ритмічній організації писемних текстів різних жанрів. Синтагма має відносну смислову автономність, інтонаційну оформленість, виділяється майже всіма просодичними компонентами, поліфункціональною системою надсегментних засобів мови, одним з виявів якої є ритмоформуюча функція. Можна констатувати, що синтагма – найменша смислова одиниця тексту, оформлена просодичними засобами. Одночасно синтагма є універсальною ритмічною одиницею в силу того, що вона:

- зручна для членування зв'язного тексту як з погляду синтаксичних, так і фонетичних досліджень [67; 118; 182];

- співвідноситься з фізіологічним ритмом (обсяг мовленнєвого відрізка в 1-3 слова, що вимовляються на одному видиху, збігається з природнім обсягом синтагми) [180];

- є (поруч із фразою – одним або кількома повнозначними чи службовими словами, об'єднаними одним словесним наголосом) найчастотнішою одиницею ритму [67];

- виділяється при аналізі текстів різними індоєвропейськими мовами [67].

Загальновідомим є і виділення типів ритму російської дослідниці Т. Шишкіної в залежності від кількості складів у синтагмі [182, 43]. Унаслідок виконаного нею дослідження були виділені такі типи ритму мовлення:

- 1/ монотонний, який характеризується незначною варіативністю складового наповнення синтагм у висловлюванні;

- 2/ некомпактний, вільний – чергування синтагм з різною кількістю складів проходить без певного порядку;

3/ уривчастий, що характеризується короткими, рівними за складами синтагмами;

4/ перемінний – утворений завдяки чергуванню довгих і коротких синтагм;

5/ поступовий – кількість складів у синтагмі поступово збільшується або зменшується;

6/ кільцевий – висловлювання починається і закінчується довгими або короткими синтагмами, а всередині наповнення складами синтагм носить змішаний характер.

Для текстів дидактичної сфери, і підручника зокрема, найоптимальнішою є ритмічна організація, яку можна охарактеризувати як „збалансована” чи „гармонійна” різноманітність [182, 15]. Монотонний ритм не є прийнятним для навчального тексту, оскільки він не сприяє активізації уваги читача (слухача). Проте і велика „розкиданість” ритму, перевага „некомпактних” ритмічних структур тим паче не може сприйматися як зразок, оскільки вона теж втомлює реципієнта. Оптимальний ритмічний ефект досягається чергуванням різноманітних ритмічних структур речень, при цьому „некомпактний” ритм зустрічається рідко, найчастотнішим є „поступовий”.

Структурно-сисловою одиницею вищого рівня, ніж синтагма, в письмовому мовленні є речення. Стосовно усної форми мовлення більш вживаним є термін „фраза”. Дослідники ритму прози, зокрема А. Антипова, М. Гіршман, Л. Златоустова, які визнають ієрархічний характер ритмічної системи, вслід за синтагмою називають фразу (речення) однією з ритмічних одиниць [5; 50; 67]. Н. Черемісіна відзначає, що більш-менш організованість синтагм у межах фрази, його інтонаційна відокремленість і цільність дозволяє вважати її ритмічною одиницею [180, 121]. Отже, ритмічна фраза – це сукупність послідовно розташованих синтагм, що виражає певну завершену думку і має власну просодичну реалізацію [30, 44],

наприклад:

Its the same that we adopt our speech to deal with the function | to which we are using language || [ІЛ 3, 65]

Дослідження А. Антипової, О. Бурої, С. Дубінко, Н. Кузьменко та ін. довели, що фраза завжди оформлена як цілісна просодична одиниця: початок фрази вищий за рівнем, ніж кінець; середні рівні синтагм всередині фрази утворюють низхідну структуру; рівень останньої синтагми часто найнижчий у фразі; фраза закінчується низьким низхідним тоном; фрази відділені одна від одної паузами, тривалість яких переважає тривалість внутрішніх пауз; інтенсивність у фразі розподілена так, що на початку фрази вона більша, ніж у кінці [5; 30; 59; 95].

Перераховані характеристики фрази утворюють чітко виражену періодичність, яка проте не завжди підкріплюється часовою співвіднесеністю. У прозі спостерігається тенденція до збігу фрази або з синтагмою, або з надфразною єдністю (НФЄ). Тоді фраза набуває просодичних характеристик цих одиниць, і її періодичність усвідомлюється на рівні їх періодичності. У випадках незбігу фрази ні з синтагмою, ні з НФЄ, вона, зазвичай, відрізняється більшою часовою різноманітністю і найчастіше не сприймається як співвідносна одиниця [5, 255]. Отже, функції ритмічної одиниці фраза набуває лише періодично .

Одиниця ієрархічно вищого рівня, ніж фраза, являє собою сукупність фраз і характеризується передусім єдністю і замкненістю змісту та структурною довершеністю. Цю одиницю часто називали різноманітними термінами:

- надфразна єдність [5; 45];
- складне синтаксичне ціле [164];
- прозаїчна строфа [149];

проте більшість дослідників прийшли до спільної назви – *надфразна єдність (НФЄ)*.

Через те, що об'єктом більшості досліджень є текст, пильна увага спрямована на НФЄ як частину тексту. Вивчаються різноманітні засоби зв'язку між реченнями всередині НФЄ (лексичні, синтаксичні, просодичні, стилістичні), а також засоби зв'язку між НФЄ. Досліджуються не лише засоби зв'язку, але і способи їхньої просодичної організації і комунікативна спрямованість.

Надфразною єдністю називають сукупність послідовно розташованих фраз, які об'єднані однією мікротемою та для яких характерна власна просодична організація [30, 44], наприклад,

There has been a major bank robbery in central London. || It happened at nine o'clock this morning, | and fifty thousand pounds was stolen. ||

Three men dressed as cleaners | surprised bank clerks just as the bank was opening for business. || The men had been waiting by a side entrance. || They seized the cash and escaped in a stolen car. || The police were called but the thieves has already disappeared. ||| [ІЛ 12,129]

На рівні надфразної єдності збільшується тенденція до ізохронності, проте сама НФЄ вичленовується меншою кількістю просодичних засобів (мелодійних, часових, силових), ніж фраза чи синтагма.

В усному мовленні виділення НФЄ відбувається за рахунок змін гучності, темпу, діапазону ритмічних одиниць. Основними параметрами виступають тривала пауза, яка поділяє два НФЄ та супроводжується низьким низхідним тоном фінального закінчення. Початок наступної НФЄ вимовляється з підвищеним рівним тоном та збільшеною гучністю. У кількох випадках темп має тенденцію до пришвидшення в кінці попереднього абзацу

та уповільнення на початку наступного. Тональний максимум зосереджений у першій ритмогрупі НФЄ; середні рівні фраз у складі НФЄ утворюють низхідну послідовність; частотний діапазон першої фрази ширший, ніж частотний діапазон будь-якої з наступних фраз; спостерігається значне звуження діапазону останньої синтагми [5].

Важливо зазначити, що при сприйнятті зв'язного тексту слухачі легко визначають межі НФЄ, спираючись на її просодичні параметри, які були вже описані, про що свідчать результати наших експериментів (див. далі).

Отже, питання про ієрархічність ритмічної системи, поставлене ще 1930 року О. Пешковським, зустрічає підтримку і в сучасних дослідників мовленнєвого ритму. В основі ієрархічної системи лежить ритмогрупа, що визнається більшістю лінгвістів. Далі функції ритмічних одиниць можуть виконувати синтагма, фраза і НФЄ.

М. Гіршман як ритмічну одиницю виділяє також фразовий компонент, проміжну одиницю між синтагмою і фразою, і визначає її як просте речення у складі складного [50, 169-183].

Інший погляд у О. Бичкової [31, 24-25], яка вичленила в синтагмі, зважаючи на її ритміку, ритмічні структури, що можуть складатися з однієї чи кількох словникових одиниць; зазвичай, до ритмічної структури зараховується службове чи повнозначне слово, хоча можливий і варіант об'єднання двох повнозначних слів. Центром ритмічної структури вважається наголошений склад, а межі між двома ритмічними структурами, на думку О. Бичкової, визначаються завдяки семантичному критерію [31, 36]. Дослідниця переконана, що при вивченні акустично-артикуляційних характеристик необхідно брати до уваги саме цю одиницю як найбільшу всередині синтагми, що є структурною послідовністю елементів, тобто складів.

Як своєрідна ритмічна одиниця у прозовому творі розглядається також ступінь [5, 129; 21, 43], об'єднання синтагм (двох-трьох), у якому наступна

синтагма розташовується на нижчому тональному рівні, ніж попередня). На матеріалі англomовного художнього тексту доводиться, що періодичність ступенів становить певне тло, на якому розгортається періодичність інших ритмічних одиниць, більших або менших за тривалістю, ніж ступінь [21].

В інших джерелах можна зустріти і відмінну ієрархію, яку складають дві одиниці: ритмічна група та ритмофраза, при цьому ритмічною фразою визначається фонетична єдність мовленнєвого континууму, обмежена потенційними чи реальними паузами [3; 160].

Визнаючи ієрархічний характер мовленнєвого потоку, дослідники називають надфразну єдність однією з можливих ритмічних одиниць, які закінчують ієрархічний ряд. Проте А. Антипова [5, 215] висунула гіпотезу, що і крупніші сегменти, наприклад, абзаци, можуть створювати періодичний ряд. Але це припущення не підтверджується експериментальним матеріалом.

Отже, ми вважаємо за доцільне у експериментально-фонетичному дослідженні навчальних текстів виділяти такі ритмічні одиниці: ритмогрупа, синтагма, фраза та надфразна єдність. Вихідними чинниками такого висновку щодо ритму були факти просодичного оформлення якісно різнорідних одиниць, відповідно до яких не лише часова співвіднесеність ритмогруп формує явище ритму, але і такі просодичні засоби, як мелодійний контур синтагм і фраз, ширина тонального діапазону одиниць, термінальні тони, гучність і швидкість вимови, при умові їхньої перцептивної подібності і співвіднесеності, беруть участь у сприйнятті ритму цілісного і зв'язного тексту.

Фонетичними засобами маркування меж між ритмічними одиницями можуть виступати якісні зміни всіх просодичних параметрів в їхній структурі або виділеність за окремими одним чи двома просодичними параметрами: перепад тону, збільшення тривалості, гучності тощо. За нашими спостереженнями, синтагма, фраза та надфразна єдність отримують в тексті подібне просодичне оформлення. Початок одиниці, зазвичай,

виділяється тональним і силовим максимумом та уповільненням темпу, кінець – паузою різної тривалості, тональним та силовим мінімумом, уповільненням темпу, низхідними тонами. Основа, центральна частина одиниці, характеризується низхідною ступеневою побудовою.

Проте кількість просодичних ознак, які беруть участь в оформленні окремої одиниці, різноманітна. Максимальною кількістю ознак відмічена синтагма, мінімальною – надфразна єдність і ритмічна група. Фраза в цьому плані займає посереднє місце. Необхідно зазначити, що ознака часової співвіднесеності найчіткіше виявляється у НФЄ та ритмічній групі, найменше – у синтагмі і фразі. Синтагма і фраза характеризуються значною часовою варіативністю.

У текстах періодично повторюються різні за розміром ритмічні одиниці. Сприйняття періодичності посилюється з посиленням тенденції до часової співвіднесеності, і це може зробити ту чи іншу одиницю переважаючою в тексті, але завжди ритм прози являє собою складну ієрархічну побудову, яка сприймається як єдине ціле. Для навчальних текстів найоптимальнішою є ритмічна організація, яку можна охарактеризувати як “збалансована” чи “гармонійна” різноманітність [182, 15].

Монотонний ритм не є прийнятним для наукового тексту, оскільки він не сприяє активізації уваги читача (слухача). Проте і велика “розкиданість” ритму, перевага “некомпактних” ритмічних структур тим паче не може сприйматися як зразок, так як вона теж втомлює реципієнта. Оптимальний ритмічний ефект досягається чергуванням різноманітних ритмічних структур речень, при цьому “некомпактний” ритм зустрічається в такій організації рідко. Ритмічна структура прозового мовлення – результат, що досягається сукупністю ритмічних елементів різного рівня для чіткого і ясного сприйняття певного тексту.

Не кожний текст має прийнятну ритмічну організацію, а отже, може бути використаний як зразкова мова, що вивчається представниками певної

спеціальності. Коли текст важко піддається членуванню на синтагми, а його ритм виявляється нестійким і некомпактним через велику різницю у довжині синтагм – його трансформація в усну форму мовлення становить значні труднощі і робить його непридатним для використання як дидактичного матеріалу. Тексти, які вносяться до підручників повинні мати явну, відкриту, чітку ритмічну організацію та легко піддаватися трансформації в усну форму мовлення, оскільки просодико-ритмічні засоби відіграють значну роль у сприйнятті необхідної наукової інформації [32].

Отже, усе викладене підтверджує доцільність виконання експериментального дослідження, спрямованого на встановлення інваріанта просодичної моделі актуалізації ритмічної структури навчального тексту.

Висновки до першого розділу

На підставі виконаного огляду проблем та аналізу результатів теоретичних і експериментальних досліджень просодичних особливостей актуалізації ритмічної структури англійських навчальних текстів загалом та текстів підручника зокрема можна констатувати:

1. Проаналізовані теоретичні та експериментально-фонетичні дослідження, які охоплюють різні аспекти ритмічної організації навчальних текстів, не містять достатньо обґрунтованої системи просодичних засобів актуалізації їхньої ритмічної структури навчальних текстів і не дають можливості однозначно визначити їх узагальнену модель просодичної реалізації.

2. Визначено, що найефективнішим для вивчення просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчальних текстів є комунікативно-прагматичний підхід. Саме він дає можливість визначити в тексті наступні площини: структурну (його будова), семантичну (його зміст) і прагматичну

(його настанова та вплив). Текст розглядається як цілісна єдність, що складається з елементів, які володіють певним значенням лише у складі тексту та втрачають його в ізольованому вигляді.

3. Вибір лексичних, синтаксичних і фонетичних засобів, які забезпечують мету комунікації, зумовлений позамовними чинниками, що трактуються як комунікативно-прагматичні стратегії мовлення.

4. Підручник належить до навчального підстилю наукової прози та існує як в писемній, так і усній (озвученій) формі, та, хоча і складається із кількох самостійних текстів, однак є цілісним текстом.

5. Розроблено узагальнену та абстраговану структурну модель тексту підручника з іноземної мови, яку можна подати у вигляді “ядра”, оточеного кількома “оболонками”. “Ядром” виступають основні тексти, що є смисловим центром всього підручника і мають свою внутрішню структуру, тобто піддаються членуванню на структурні одиниці. За межами основних текстів як його „оболонки” перебувають додаткові та пояснюючі тексти (див. рис.1.2 на стор.32).

6. Доведено, що для формування програми і методики та опису результатів експериментально-фонетичного дослідження актуалізації ритмічної структури тексту підручника доцільно використовувати основні підсистеми інтонації: на перцептивному рівні – мелодику, темп, гучність вимовляння; на акустичному – частоту основного тону, інтенсивність, тривалість.

7. Виявлено, що характер просодичної актуалізації ритму неоднаковий у різних типах текстів і в різних комунікативних умовах їхньої реалізації. Проте різні елементи тексту можуть бути просодично подібно оформлені, що робить ритм ієрархічною системою, яка організує зв'язну і цілісну комунікативну одиницю – текст.

8. Усі ритмічні одиниці (ритмогрупа, синтагма, фраза, надфразна єдність) виражаються взаємодією просодичних засобів мовлення, певна

впорядкованість яких зумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, закладеного в змісті тексту і визначеного сприйняттям слухача. У якості фонетичних засобів маркування меж між ритмічними одиницями можуть виступати якісні зміни всіх просодичних параметрів в їх структурі або виділеність за окремими одним чи двома просодичними параметрами: перепад тону, збільшення тривалості, гучності тощо.

Найважливіші положення цього розділу висвітлено у статтях автора [140; 146;] та тезах [142; 145; 148].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОЦЕДУРА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Експериментально-фонетичне дослідження здійснювалося для перевірки припущення про те, що в мовленні існує заснована на певних закономірностях просодична модель актуалізації ритмічної структури навчального тексту. Функціонування цієї моделі в процесі вимовляння залежить від комунікативно-прагматичної спрямованості тексту і зумовлюється специфікою взаємодії лінгвостилістичних засобів, які створюють його структурні елементи (див. стор. 5). Саме такий підхід і становить робочу гіпотезу цього дослідження.

Основними етапами експериментального дослідження були визначені:

- 1) розробка програми експерименту;
- 2) розробка методики проведення експериментально-фонетичного дослідження;
- 3) оцінка результатів та лінгвістична інтерпретація отриманих даних.

Була зроблена спроба довести прийняту робочу гіпотезу за допомогою традиційних методів експериментально-фонетичних досліджень: інформантний, аудитивний та інструментальний аналізи, лінгвістична інтерпретація експериментальних даних з елементами математично-статистичної обробки даних експериментального аналізу.

2.1. Програма експериментально-фонетичного дослідження

Загальна структурно-методична схема, що відображає зміст етапів та вимоги до них, була розроблена шляхом доповнення та уточнення існуючих з метою вивчення процесу актуалізації навчального тексту як

об'єкта дослідження [2, 21; 23; 30; 32; 33; 48; 55; 71; 76; 82; 174; 177].

1. Формування корпусу експериментального матеріалу.
2. Інформантний аналіз експериментальних фоноабзаців аудиторами-інформантами:
 - а) поділ текстів підручників на типи відповідно до класифікації, розробленої у першому розділі (див. рис. 1.3 на стор. 35);
 - б) аналіз тексту з погляду його композиційної будови.
3. Аудитивний аналіз перцептивних характеристик експериментального матеріалу аудиторами-фонетистами:
 - а) сегментація тексту, тобто членування на ритмічні одиниці та встановлення специфіки їх організації;
 - б) визначення особливостей інтонаційної організації;
 - в) встановлення гучності вимовляння;
 - г) виявлення темпоральних особливостей.
4. Інструментальний аналіз просодичних характеристик ритмічної структури текстів підручника з англійської мови:
 - а) темпоральні;
 - б) тональні;
 - в) динамічні.
5. Лінгвістична інтерпретація та узагальнення результатів експериментально-фонетичного дослідження.

2.2. Методика експериментального дослідження

2.2.1. Специфіка підбору експериментального матеріалу та інформантного аналізу. Методика базувалася на комунікативно-прагматичному підході до вивчення озвучених текстів та мала комплексний характер.

Відповідно до мети і завдань дослідження нами був обраний найпростіший і впорядкований тип текстів дидактичної сфери, який легше піддається формалізації та аналізу і найчастіше використовується у викладанні іноземної мови – озвучені тексти підручників.

Вивчення процесу актуалізації ритмічної структури навчального тексту базувалося передусім на підручниках з англійської мови, виданих та озвучених у Великобританії, структурна модель яких зображена на рис. 1.2 (див. стор. 32). Обрані тексти поділялися за традиційними композиційними блоками – вступ, основна частина та закінчення. Це дозволило розбити масив експериментальних текстів на три відповідних групи фрагментів. Таке членування експериментального матеріалу сприяло організації оптимальних умов підготовки, здійснення та обробки результатів експериментально-фонетичного дослідження.

Методика підбору експериментального матеріалу передбачала відбір серед усіх текстів підручників тих, які були озвучені професійними дикторами та записані на аудіокасети, що входять до навчального комплекту. Процедура підготовки до експерименту здійснювалася таким чином: експериментальні тексти були роздруковані на окремих картках без розділових знаків, великих літер на початку речень та без поділу на абзаци. Ці картки-протоколи надалі використовувалися згідно з існуючою традиційною методикою експериментального дослідження для інформантного аналізу.

Згідно з теоретичними положеннями, викладеними у першому розділі, була складена програма для інформантного аналізу, яка мала такі завдання:

1. Визначення природності звучання експериментального матеріалу, відповідності досліджуваних текстових фрагментів нормі англійської вимови.
2. Поділ текстів підручників на типи відповідно до класифікації, розробленої у першому розділі (див. рис. 1.3 на стор. 35).
3. Аналіз тексту з погляду його композиційної будови.

Всі озвучені тексти відібраних підручників були проаналізовані аудиторами-інформантами (п'ятьма носіями мови з Великобританії, США та Канади, які мають філологічну освіту). Це було зроблено за параметрами, вказаними на рис. 1.3 попереднього розділу (стор. 35), з метою виявлення теоретико-пізнавальних текстів. Серед цього виду текстів було відібрано ті, котрі носять характер пред'явлення нової інформації та є повнокомпонентними за структурною організацією. Пізніше тексти були поділені на монологічні та діалогічні, а серед монологічних був здійснений поділ на тексти, які є зразком для імітації – лише зразком мовної норми, та тексти, які несуть певну нову інформацію для слухача. Останні були відібрані для проведення аудитивного та інструментального аналізів.

2.2.2. Процедура здійснення аудитивного аналізу. Метою аудитивного аналізу цього дослідження було виявлення просодичних засобів, які оформлюють традиційно прийняті одиниці в тексті (ритмічні групи, синтагми, фрази, НФЄ) і встановлення просодичного інваріанта згаданих ритмічних одиниць, на основі якого можна було б вичленити просодичну модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника для вивчення англійської мови, ритм якого кваліфікувався нами у попередньому розділі дослідження як стилістично маркований.

Під час реалізації першого етапу аудитивного аналізу аудиторів-інформанти прослуховували мовний матеріал, відібраний за уже вказаними критеріями. Обсяг матеріалу, що прослуховувався (приблизно 500 фоноабзаців), не дозволяв представляти всі тексти кожному аудитору. Інформантам були запропоновані вибірково цілі тексти з метою:

1. Сегментації, тобто членування на ритмічні одиниці.
2. Підрахування кількості складів у ритмічних групах та ритмогруп у синтагмах і вияв загальної тенденції довжини синтагм у текстах підручника.
3. Вияву певного порядку розміщення синтагм різної довжини, на

основі чого були виділені основні типи ритмів (монотонний, некомпактний, ... відповідно до класифікації Т. Шишкіної [182]).

4. Встановлення структурних та просодичних особливостей функціонування фраз та надфразних єдностей.

Необхідно зазначити, що в лінгвістиці сегментація тексту на певні мовленнєві відрізки можна умовно поділити на

- мікросегментацію,
- макросегментацію і
- медіасегментацію [134, 271-272].

До мікросегментації належать звукові та складові сегменти, об'єкти макросегментації становлять синтагми, мовленнєві такти, ритмічні групи, фрази, надфразні єдності, фоноабзаци. Медіасегментація займає проміжне положення між мікро- та макросегментацією, і поділяє текст на фонетичні слова (там само: 272).

Така диференціація дозволяє впорядкувати інвентар виділених сегментів при структуруванні тексту відповідно до мети дослідження. Тобто в нашому дисертаційному дослідженні найсуттєвішою є *макросегментація*, яка поділяє текст в аспекті породження та сприйняття ритмічних одиниць.

В її основі є “внутрішній глибинний — семантичний страт ритму”, який маніфестується як нерозривний суцільний континуум. Цей страт ритму визначається як квазіперіодична повторюваність мінімальних семантичних ознак і аргументується з точки зору ізотопії [71, 122]. Тому при аналізі ритмічної структури тексту, необхідно виявити "принципи змістового членування та виділення найбільш комунікативно значущих відрізків висловлювання" [115, 13].

На наступному етапі професійні аудитори-фонетисти встановлювали:

- 1) тип ритмічних груп за принципом акцентного розподілу;
- 2) тип шкал у синтагмах та фразах за низхідним, висхідним, рівним рухом мелодійного контуру та ступенем його порізаності;
- 3) рух тону в ядерних складах (низхідний, висхідний, рівний, висхідно-

низхідний, низхідно-висхідний),

– діапазон зміни руху тону (широкий, середній, вузький),

– його крутість (крутий, пологий, середній);

4) діапазон синтагми;

5) діапазон шкали;

6) діапазон термінального тону;

7) висотно-тональний рівень:

– початку синтагми,

– завершення синтагми,

– початку ритмофрази,

– завершення ритмофрази,

– початку НФЄ,

– завершення НФЄ;

8) гучність актуалізації тексту;

9) характер темпу в цілому тексті і його модифікацію у певних сегментах;

10) тривалість внутрішніх та зовнішніх пауз.

Під час опису названих параметрів використовувалися шкали комплексу перцептивних градацій, обґрунтовані в праці А. Калити [цит. по 173, 55-56].

1. Ступінь виділеності складів: ненаголошені, слабонаголошені, наголошені, сильнонаголошені.

2. Тип інтонаційної шкали: поступово низхідна ступінчаста, поступово низхідна ступінчаста шкала з перерваною поступовістю, низхідна ковзна шкала, низхідна скандентна, рівна (висока, середня, низька).

3. Тип термінального тону: низхідний, висхідний, низхідно-висхідний, висхідно-низхідний, висхідно-низхідно-висхідний, рівний з урахуванням рівнів початку та завершення.

4. Діапазон: вузький, звужений, середній, розширений, широкий.

5. Висотно-тональний рівень початку та завершення фрази і шкали:

екстрависокий, високий, середній підвищений, середній знижений, низький, екстранизький.

6. Темп: повільний, сповільнений, помірний, прискорений, швидкий.

7. Паузи: коротка, мала, середня, велика, довга.

8. Гучність: низька, знижена, помірна, підвищена, висока.

Кількість прослуховувань аудиторами текстових фрагментів не обмежувалася.

2.2.3. Процедура здійснення інструментального аналізу. Унаслідок здійсненого аудитивного аналізу був відібраний та записаний на магнітну стрічку експериментальний матеріал, що був підданий інструментальному аналізу. Метою інструментального аналізу було встановлення темпоральних, тональних та динамічних характеристик просодичної моделі актуалізації ритмічної структури текстів підручника для вивчення англійської мови.

У процесі інструментального аналізу текстові фрагменти були записані на окрему стрічку на магнітофоні SANYO Model M2580K зі швидкістю руху стрічки 19,05 см/сек. та перекодовані у звукові файли формату Windows PCM (*.wav) на компакт-диск e-Performance ємністю 700 MB та якістю запису 16 bit Stereo 44100 Hz. Отриманий матеріал використовувався для спектрографічного аналізу на комп'ютері. Дослідження провадилося з використанням апаратно-програмної системи для обробки акустичних мовних сигналів, що реалізовувалася за допомогою програм SpectraLAB, Cool Edit Pro та WaveLAB, які попередньо були інсталювані у комп'ютер Intel Celeron 4 із звуковим адаптером AC'97 Audio Controller (A-1), тактовою частотою 1800 мHz, 256 MB оперативної пам'яті, та приводом для зчитування інформації Sony CD-RW CRX 220EI. Програми працювали у середовищі Windows 2000.

Зареєстрований на комп'ютері мовленнєвий континуум розбивався на сегменти, які відповідали ритмічним групам, синтагмам, фразам, надфразним

єдностям, з наступним вимірюванням і реєстрацією акустичних параметрів даних сегментів: темпоральних, тональних та динамічних характеристик. Обробка даних спектрограм здійснювалася та інтерпретувалася відповідно до відомих рекомендацій та методик [5; 10; 23; 55; 71; 80; 108; 125; 134; 177; 233].

За допомогою комп'ютерних програм було встановлено:

1. У ритмогрупі

- а) фонаційну тривалість;
- б) конфігурацію тону в термінальній ритмогрупі.

2. У синтагмі

- а) фонаційну тривалість;
- б) тривалість міжсинтагменних пауз;
- в) тональний рівень початку синтагми;
- г) тональний рівень завершення синтагми;
- г) конфігурацію тону в термінальній частині;
- д) частотний діапазон синтагми;
- е) локалізацію частотного максимуму;
- є) швидкість зміни ЧОТ;
- ж) динамічний діапазон синтагми;
- з) локалізацію максимуму інтенсивності.

3. У фразі

- а) фонаційну тривалість;
- б) тривалість міжфразних пауз;
- в) конфігурацію тону в термінальній частині;
- г) тональний рівень початку фрази;
- г) тональний рівень завершення фрази;
- д) частотний діапазон фрази;
- е) локалізацію частотного максимуму;
- є) динамічний діапазон фрази;
- ж) локалізацію максимуму інтенсивності.

4. У надфразній єдності (НФЄ)

- а) фонаційну тривалість;
- б) тривалість пауз між НФЄ;
- в) тональний рівень початку НФЄ;
- г) тональний рівень завершення НФЄ;
- г) частотний діапазон НФЄ;
- д) локалізацію частотного максимуму;
- е) динамічний діапазон НФЄ;
- є) локалізацію максимуму інтенсивності.

Досліджуючи просодичні характеристики фрагментів навчальних текстів, розглядалися їх відносні значення, які, на відміну від абсолютних, давали можливість отримати найточніші дані, що мають малий ступінь варіативності та усувають індивідуальні відмінності дикторів у ЧОТ, темпі вимовляння, а також рівні звукового тиску (інтенсивності).

Темпоральні характеристики текстових фрагментів визначалися такими ознаками. Фонаційна тривалість текстових ритмічних одиниць обчислювалася у мілісекундах (мсек) із точністю до 10 мсек.

Для встановлення загального часу актуалізації ритмічних груп, синтагм, фраз та НФЄ використовувалася залежність інтенсивності сегментів досліджуваного фрагменту в розподілі за часом його реалізації, яка виявляється за допомогою комп'ютерної програми WaveLab. Рис. 2.1 наводить приклад визначення тривалості ритмічних одиниць. Горизонтальні цифрові показники дають інформацію про тривалість у мілісекундах. Під час нанесення тексту на рисунок (відповідно до звучання на комп'ютері) визначалися необхідні дані.

Для кожної одиниці за мінімальним і максимальним значенням встановлювався діапазон варіювання фонаційної тривалості, на основі якого складалися таблиці кількісного розподілу значень тривалості одиниць ритму в різних типах композиційних блоків. Диференціювалися такі шкали фонаційної тривалості кожної ритмічної одиниці: мінімальна, коротка,

середня, збільшена, максимальна.

За допомогою програми WaveLab також було встановлено тривалість пауз у мілісекундах. Дослідженню піддавалися паузи між синтагмами, фразами і НФЄ; при цьому диференціювалися такі типи пауз: надкоротка, коротка, середня, довга і наддовга.

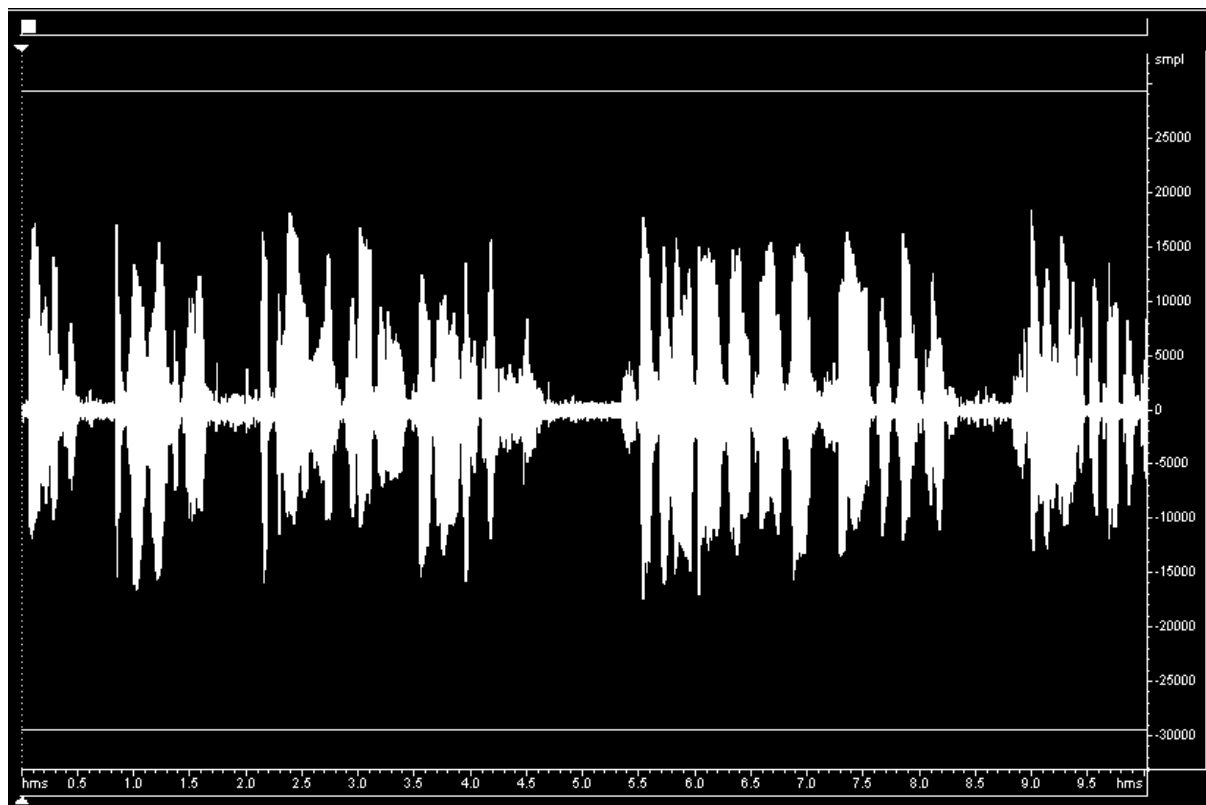

Рис. 2.1. Приклад спектрограми, за допомогою якої встановлювалися темпоральні характеристики текстових фрагментів

Для виявлення закономірностей паузної організації тексту підручників з англійської мови було обчислено також величину коефіцієнта паузації, який визначався як відношення сумарної тривалості звучання тексту з паузами до сумарної фонаційної тривалості звучання тексту з паузами до сумарної фонаційної тривалості тексту. Коефіцієнт паузації визначався за формулою:

$$Kp = \frac{t \sum_1}{t \sum_2}$$

Де Kp – коефіцієнт паузації;

$t \sum_1$ – загальна тривалість звучання тексту, враховуючи паузи;

$t \sum_2$ – загальна тривалість звучання тексту без урахування пауз.

За безпаузної актуалізації цей коефіцієнт дорівнює одиниці. Показник коефіцієнта підвищується при зростанні кількості пауз та їх тривалості [23, 42].

Вивчення **тональних характеристик** аналізованих фрагментів на акустичному рівні провадився з урахуванням таких просодичних ознак.

Конкретні значення частот на окремих ділянках фрагменту вимірювалися у напівавтоматичному режимі за допомогою комп'ютерної програми WaveLab, що відтворює на дисплеї графічну залежність рівня звукового тиску (інтенсивності) від частоти.

Частоті основного тону (ЧОТ) відповідає максимальне значення показника звукового тиску, який визначався нами за графічною залежністю, тобто першим піком графіка в межах діапазону людського голосу. Після нанесення тексту на відповідний рисунок встановлювався частотний діапазон, що відображає обсяг висотно-тональних змін у даному сегменті (ритмічній групі, синтагмі, фразі, НФС), який вимірювався в герцах (Гц) відношенням акустичних показників максимального та мінімального рівнів ЧОТ із корелюючим переведенням отриманих даних у півтони.

Рис. 2.2 наводить приклад визначення частоти основного тону на окремій ділянці фрагменту.

Інтервал зміни ЧОТ у досліджуваних ритмічних одиницях тексту підручника для вивчення англійської мови визначався за формулою [177, 108]:

$$i = \frac{f_{\max}}{f_{\min}}$$

де i – інтервал двох тонів;

f_{\max} – найбільш висока частота;

f_{\min} – найбільш низька частота на відрізку мовленнєвого континууму, що аналізується.

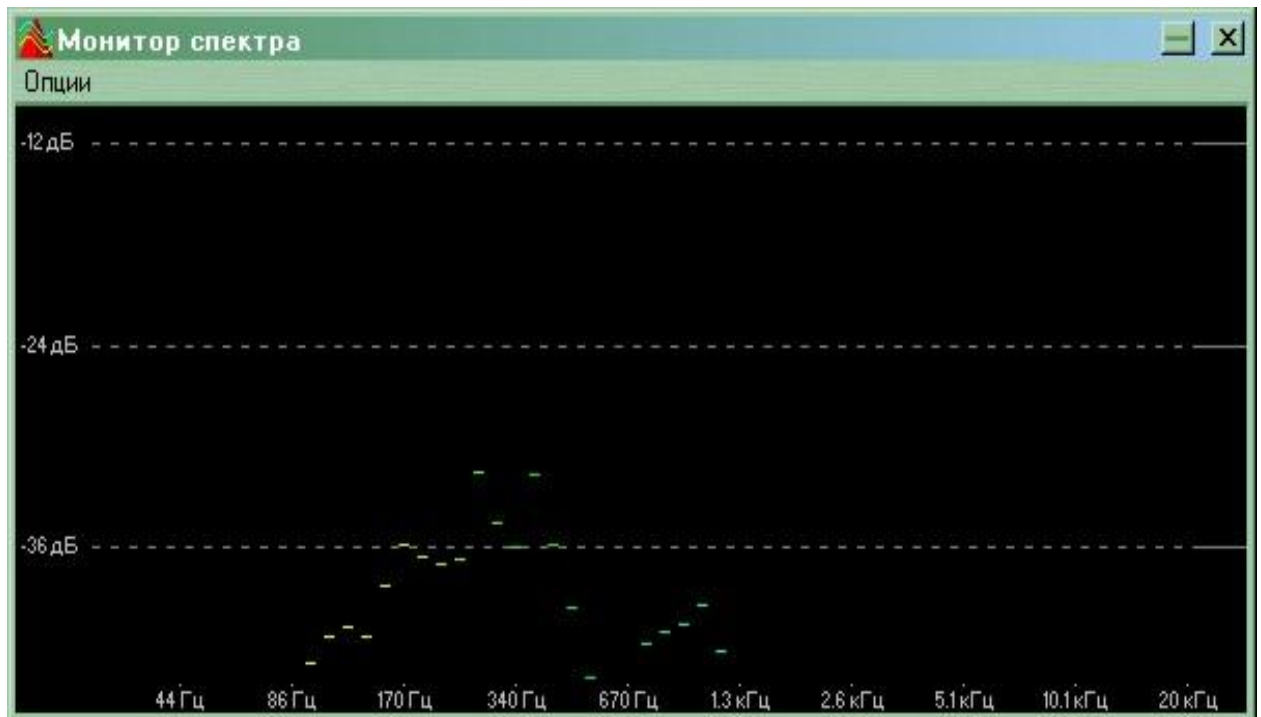

Рис. 2.2. Приклад спектрограми, за допомогою якої встановлювалися тональні характеристики тестових фрагментів.

Переведення цифрового показника діапазону в Гц у напівтони виконувалося за допомогою темперованої шкали [174, 78].

Пересічний максимальний діапазон частотних флуктуацій у дикторській реалізації умовно поділявся на п'ять зон: вузьку (0–20 %), звужену (21–40 %), середню (41–60 %), розширену (61–80 %), широку (81–100 %). При аналізі НФЄ робилося порівняння показників у ділянках, які його складають.

Локалізація висотно-тонального максимуму також визначалася на підставі зображення спектрограми, отриманої за допомогою програми WaveLab (див. рис.2.2 на стор. 85).

Для кожної ритмічної одиниці встановлювалися межі варіювання частотного діапазону, складались таблиці кількісного розподілу значень частотного діапазону; визначалось інваріантне значення частотного діапазону для окремо взятих одиниць ритму, а також обчислювалося співвідношення між вищими та нижчими сегментами текстової ієрархії за даним параметром для визначення гармонійних відношень, що існують між усіма одиницями ритму в тексті підручника для вивчення англійської мови.

Динамічні характеристики інтонаційної моделі актуалізації ритмічної структури текстових фрагментів підручника оцінювалися за такими ознаками.

Числові значення інтенсивності реєструвалися на досліджуваних сегментах композиційних блоків із використанням комп'ютерної програми WaveLab.

Амплітуда звукового тиску (інтенсивності) досліджуваних ритмічних одиниць визначалась у відносних одиницях. Величина максимуму у досліджуваних фрагментах була умовно прийнята за 100 відносних одиниць (в.о.).

Рис. 2.3 наводить приклад визначення необхідних показників інтенсивності, за допомогою яких у ритмічних групах було відзначено максимальні значення сили звукового тиску на наголошеному складі. У синтагмі, фразі та НФС визначались максимальні і мінімальні значення амплітуди звукового тиску.

Було визначено також максимум інтенсивності та його локалізація в структурі ритмічної одиниці, при цьому диференціювалися такі контрасти максимуму інтенсивності: мінімальний (0–20%), малий (21–40 %), середній (41–60%), великий (61–80%), максимальний

(81–100%).

Динамічний діапазон у межах аналізованої одиниці визначався шляхом знаходження різниці максимального і мінімального її рівнів; при цьому диференціація здійснювалася відповідно до таких градацій: вузький (0–20%), звужений (21–40%), середній (41–60%), широкий (81–100%).

Рис. 2.3. Приклад спектрограми, за допомогою якої встановлювалися динамічні характеристики текстових фрагментів

Кількісний аналіз результатів визначення акустичних параметрів тональних, темпоральних і динамічних характеристик здійснювався за допомогою визначення пересічного показника цифрових значень параметра. Обчислення пересічного максимального діапазону за кожним параметром здійснювалося за допомогою співвіднесення пересічного максимального значення та усередненого мінімального значення параметра. При цьому усереднений максимальний діапазон прирівнюється до 100% і умовно сегментується на ряд зон акустичної реалізації, які, за можливістю, співвідносяться з даними аудитивного аналізу. Унаслідок зробленого поділу пересічного діапазону на зони створюються шкали часових, тональних і

динамічних показників.

Результати аудитивного та інструментального аналізів зводилися в робочі таблиці кількісних значень отриманих параметрів.

2.3. Обробка, оцінка та оформлення результатів експерименту

Обробка експериментальних даних та оцінка похибок результатів інструментальних вимірювань внутрішньозонних кількісних показників, а також інших цифрових даних здійснювалася на основі загальноприйнятих методів теорії ймовірності та математичної статистики [33; 80; 125] з використанням комп'ютерної техніки.

Виклад результатів було зроблено у вербальній та графічній формах. Вербальний опис виявлених закономірностей здійснювався так. На перцептивному рівні при описі особливостей просодичного оформлення досліджувані тексти поділялися на композиційні складові: вступ, основна частина, закінчення. У межах цих компонентів визначався тип ритму та специфіка реалізації ритмічної структури.

Після цього розглядалися специфічні ознаки інтонування названих трьох елементів тексту, узагальнення яких дало можливість створити просодичну модель актуалізації ритмічної структури навчального тексту загалом.

Графічна форма інтерпретації отриманих у процесі експерименту результатів та встановлених залежностей мала вигляд таблиць, розміщених у Додатку.

Під час поетапного виконання експериментально-фонетичного дослідження здійснювалося оформлення робочих протоколів та відповідних таблиць вихідних даних. Показники, зведені в таблиці, використовувалися для подальших розрахунків певних інтонаційних параметрів.

Параметри, числові значення яких здобуваються шляхом відповідних розрахунків та результати цих розрахунків, а також вихідна інформація, необхідна для виконання процедур статистичного аналізу, зводяться в окремі таблиці і розміщуються у додатках.

Розроблені за матеріалами здійсненого експериментально-фонетичного дослідження таблиці можуть в подальшому бути використані під час розробки методичних рекомендацій, що сприятиме підвищенню ефективності навчання коректного просодичного оформлення ритмічної структури навчального тексту.

Висновки до другого розділу

На підставі виконаного огляду та аналізу існуючих експериментально-фонетичних досліджень [2, 21; 23; 30; 32; 33; 48; 55; 71; 76; 82; 174; 177] можна констатувати:

1. Оптимальним експериментальним матеріалом дослідження просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчального тексту є найпростіший і впорядкований тип текстів дидактичної сфери, який легше піддається формалізації та аналізу і найчастіше використовується у викладанні іноземної мови – озвучені тексти підручників.

2. Основними етапами програми дослідження просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчального тексту повинні бути: формування корпусу експериментального матеріалу; інформантний аналіз озвучених текстів підручника з англійської мови; аудитивний аналіз перцептивних характеристик відібраних унаслідок інформантного аналізу текстів підручника загалом та сегментованих ритмічних одиниць зокрема аудиторами-фонетистами; інструментальний аналіз просодичних (тональних, темпоральних, динамічних) параметрів просодичної моделі актуалізації ритмічної структури текстів; лінгвістичну інтерпретацію й узагальнення

результатів експериментально-фонетичного дослідження.

3. Узагальнена схема експериментально-фонетичного дослідження зображена на рис.2.4 (див. стор. 91).

Рис. 2.4. Схема експериментально-фонетичного дослідження просодичних засобів актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Виявлення специфіки просодичних засобів актуалізації ритмічної структури тексту за допомогою комплексної методики, розробленої у попередньому розділі дає підстави для підтвердження гіпотези про те, що в мовленні існує основана на певних закономірностях просодична модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника. Функціонування її в процесі вимовляння залежить від комунікативно-прагматичної спрямованості тексту і зумовлюється специфікою організації лінгвостилістичних засобів, які створюють його структурні елементи.

3.1. Інформантний аналіз експериментального матеріалу

Метою інформантного аналізу було встановлення композиційно-смислового членування текстів підручника з англійської мови та виявлення їх комунікативно-прагматичних варіантів.

Інформанти працювали з писемними текстами підручника, які були надруковані без розділових знаків та поділу на абзаци. Аудитори-інформанти прослуховували експериментальний корпус текстових фрагментів для уточнення їхньої відповідності нормі вимови англійської літературної мови. Тексти, які було відібрано для подальшого аудитивного та інструментального аналізів, визначені інформантами як такі, що відповідають літературній нормі, природні за своїм звучанням і типові для дидактичної сфери загалом та підручників зокрема.

На наступному етапі інформанти аналізували тексти підручників для вивчення англійської мови за параметрами, вказаними на рис. 1.3

(див. стор. 35), для виявлення теоретико-пізнавальних текстів, що мають характер пред'явлення нової інформації та є повнокомпонентними за структурною організацією. Пізніше тексти були поділені на монологічні та діалогічні, а серед монологічних був здійснений поділ на тексти, які є зразком для імітації, тобто лише зразком мовної норми, та тексти, що несуть певну нову інформацію для слухача. Останні були відібрані для проведення аудитивного та інструментального аналізів. Зразок протоколювання результатів підбору текстів подано на рис. 3.1 (див. стор. 94).

Після цього інформантам було запропоновано поділити тексти на традиційно виділені композиційні блоки (вступ, основна частина і закінчення). Слід зазначити, що цей поділ текстів не складав значних труднощів для інформантів. Більшість із них показали, що ці блоки та сегменти тексту легко виділяються в навчальному тексті. У 98 % випадків поділ тексту на композиційні блоки інформантами збігався з думкою авторів. Майже всі інформанти стверджували, що в процесі поділу вони керувалися інформаційною структурою текстів: вступ, як звично, носить констатуючий характер; основна частина містить головні „блоки смислу” [126, 62]; а закінчення передбачає „згортання інформації” [106, 34].

Виконаний інформантами аналіз також виявив, що, незважаючи на існуючу думку про необхідність висновків як основного елемента композиційної структури навчального тексту [19, 38; 90, 27], у 35% випадків цей елемент відсутній, а його місце посідає звичайне закінчення.

Отож, унаслідок здійсненого інформантного аналізу було визначено, що тексти відповідають жанровим особливостям дидактичного мовлення та фонетичному академічному стилю. Інформантами також були встановлені особливості композиційно-сміслового членування текстів підручника, необхідними елементами більшості текстів якого були виявлені: вступ, основна частина, закінчення.

Параметри аналізу		Номер аналізованого тексту																				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
За інформаційним навантаженням	теоретико-пізнавальні		+	+			+		+						+		+					+
	мотиваційні	+								+					+					+		
	інструментально-практичні				+	+		+			+	+	+	+			+		+		+	
За дидактичною метою	тексти-пред'явлення інформації	+	+				+		+						+		+		+		+	
	тексти-пред'явлення мовної норми			+						+					+							
	вправи				+	+						+	+	+							+	
	ситуативні діалоги							+			+						+		+			
За структурною організацією	повнокомпонентні	+							+			+	+	+					+			
	неповнокомпонентні		+				+			+	+					+		+		+		+
	однокомпонентні			+	+	+		+							+		+				+	
За формою мовлення	монологічні	+	+		+		+		+	+				+		+		+				+
	діалогічні			+		+		+			+	+	+		+		+		+	+	+	

Рис.3.1. Фрагмент зразка протоколювання результатів підбору текстів підручника з англійської мови

Результати інформантного аналізу підготували основу для проведення наступних етапів експерименту.

3.2. Аудитивний аналіз експериментального матеріалу

Метою аудитивного аналізу даного дослідження було виявлення просодичних засобів, які оформлюють традиційно прийняті ритмічні одиниці в тексті (ритмічні групи, синтагми, фрази, НФЄ) і встановлення просодичного інваріанта вищезгаданих ритмічних одиниць, на основі якого можна було б вичленити просодичну модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника, ритм якого кваліфікувався нами у попередньому розділі дослідження як стилістично маркований.

Інтонційні реалізації текстів підручників, що були відібрані внаслідок інформантного аналізу, відповідають жанровим особливостям дидактичного мовлення та фонетичному академічному стилю. Це дозволяє стверджувати, що текстові фрагменти, які підлягають експерименту, є надійним матеріалом для виявлення просодичних засобів актуалізації їхньої ритмічної структури.

Відповідно до поставлених у дисертації завдань на наступному етапі передбачався розгляд таких проміжних проблем:

- 1) членування композиційних блоків тексту на ритмічні одиниці різного ступеня складності;
- 2) виявлення тотожності та співвіднесеності просодичних засобів, що сприяють цільноформленості цих відрізків.

Постановка першого завдання була обґрунтована розмірами навчального тексту, а, отже, його складністю для інструментального аналізу. Результат виконання аудиторами цього завдання дав можливість структурувати навчальний текст за його певними просодичними ознаками і як наслідок отримати чітко виділені одиниці ритму, що формують ієрархію

відповідних підсистем: ритмогруп, синтагм, фраз та НФЄ. Така „макросегментація” [134, 271] дозволяє впорядкувати інвентар цих підсистем та довести здатність ритму виступати одним із засобів формування навчального тексту.

Унаслідок виконання аудиторами поставлених завдань було виявлено, що ритмічні одиниці – ритмічні групи, синтагми, фрази і НФЄ, притаманні всім поданим текстам, і це дозволяє зробити висновок про типовість корпусу експериментального матеріалу в цьому аспекті.

Аудиторами також було встановлено межі ритмічних одиниць, які у 92% випадках збігалися. 7% похибок характерні для явища накладання фрази на синтагму, яке було властивим для текстових фрагментів, озвучених із прискореним темпом. 1% становив накладання коротких синтагм на ритмогрупи та НФЄ на фрази, що пояснюється, по-перше, тривалістю пауз (збіг різних типів пауз), а, по-друге, суб’єктивністю поділу тексту на смислові одиниці, оскільки експериментальний матеріал був роздрукований без великих літер та поділу на абзаци.

Типовість макросегментації повнокомпонентних текстів підручника виявляється також у визначеній приблизно рівної кількості ритмічних одиниць, про що свідчать дані рис. 3.2. Незначне відхилення у виявленій кількості ритмічних одиниць було встановлено при розбіжності у тривалості звучання тексту.

№ аналізованого тексту	Тривалість звучання тексту	Ритмічні одиниці			
		ритмічна група	синтагма	фраза	НФЄ
1	2 хв 57 сек	129	47	25	2
2	3 хв 29 сек	191	58	34	4
3	6 хв 51 сек	345	134	46	4

4	4 хв 19 сек	212	78	32	4
5	3 хв 40 сек	189	66	28	3
6	5 хв 04 сек	317	92	47	4
7	3 хв 45 сек	194	71	26	3
8	5 хв 36 сек	388	142	48	3
9	4 хв 54 сек	316	145	39	2

Рис. 3.2. Фрагмент зразка протоколювання результатів сегментації текстів підручника з англійської мови

Тлумачення ритму як періодичності подібних та співвіднесених просодичних явищ допускає виділення кількох рівнів ритмічних одиниць, що утворюють своєрідну ієрархію, в якій одиниці нижчого рівня макросегментації входять до одиниць вищого рівня.

Порівняльний аналіз кількості ритмічних одиниць у аналізованих текстових фрагментах дав можливість виявити сталі закономірності просодичної актуалізації кожної із названих ритмічних одиниць, виявити співвідношення одиниць текстової ієрархії та вивести просодичну модель актуалізації ритмічної структури текстів цього типу.

Результати наступного етапу виконаного аналізу дали такі висновки.

1. Ритмічна група.

Для дослідження акцентної структури ритмічних груп було відібрано близько 1000 зразків за методом, запропонованим В. Перебийніс [125,13-24].

Структурно-типологічна класифікація ритмогруп за принципом акцентного розподілу доводить, що майже 85% від загальної кількості ритмічних груп, виділених у текстах підручника для вивчення англійської мови, утворюють групи, наведені у таблиці 1 Додатку. Максимально поданий тип ритмічних груп у цих текстах – "один наголошений склад + два (три) ненаголошених". Це характерно для всіх композиційних блоків

досліджуваних текстів (33,4% для "Вступу", 28,7% для "Основної частини", 36,6% для "Закінчення"). Мінімальні показники в типі: "один ненаголошений + один наголошений + два ненаголошених", який становить лише 2,9% для "Вступу", 3,7% для "Основної частини" та 3,8% для "Закінчення". Кількість багатоскладових ритмогруп мінімальна, і разом вони складають у середньому 15% у всіх композиційних частинах.

Структурно-типологічну класифікацію ритмічних груп за ознакою акцентної виділеності можна уточнити за допомогою встановлення функціональної характеристики їхнього розташування у фразі та синтагмі. Для початку синтагми і фрази характерна періодичність типу "один ненаголошений + один наголошений" та "один наголошений", яка має місце, наприклад, у ритмогрупах:

'One 'day a 'man 'boasted to the ,Earth ... [ІЛ 7,18] або

He 'read and he 'read ... [ІЛ 7, 18]

для середини характерний перший – п'ятий тип, як наприклад:

... ' so he 'started 'learning... [ІЛ 7, 18] або

... 'leaped 'out of... [ІЛ 7, 18].

Загалом для всіх композиційних частин текстів найбільш типовими виявилися структури типу: "один наголошений + два (три) ненаголошених" та "один наголошений", кожен з яких також складає більше 20%. Загальна кількість двоскладових ритмічних груп становить у проаналізованому матеріалі 40%. Будь-яка залежність типів ритмічних груп від типів композиційних блоків не простежується.

Було б помилковим вважати, що межі ритмічних груп як елементарних ритмічних одиниць обов'язково маркуються певними сигналами. Вони реалізуються лише тоді, коли необхідно уникнути двозначності. Це положення жодною мірою не заперечує об'єктивного існування ритмогруп, адже група аудиторів майже безпомилково

визначила їхні межі. Аудитори стверджували, що при виділенні кожної ритмічної групи вони брали до уваги сприйняття мовлення за змістом (окремі слова) та інтонаційне оформлення (наголоси, паузи і т.д.), але підкреслювали, що основним критерієм їхнього виділення були саме просодичні засоби, контрастність яких в їхній послідовності утворює ті сигнали, на основі яких у сприйнятті реалізується дискретизація.

2. Синтагма.

Для дослідження структурної будови синтагм було відібрано близько 800 зразків.

Аудитори наголошували, що синтагма як найменша смислова одиниця тексту характеризується найбільшою кількістю тотожних та співвіднесених просодичних компонентів, які формують її періодичну цільнооформленість. Було встановлено, що кожний наголошений склад у синтагмі відзначений певним тональним рівнем, відмінним від рівня попереднього наголошеного складу, і всі наголошені склади більш-менш рівною мірою однаково виділені на рівні сприйняття.

Щодо членування на синтагми, аудиторами одностайно було підтверджено, що воно з незначними відхиленнями базується на синтаксичній структурі тексту. Проте, як показало дослідження, при розгляді одного і того ж тексту аудитори виділяли неоднакову кількість та лексичну наповнюваність синтагм. На цей факт вказували також інші дослідники, зокрема О. Бурая [30, 117].

Яскравим показником акцентної будови синтагми є впорядкована кількість наголошених складів, яка перебуває в межах від одного до п'яти, але більшість визначається компактним діапазоном у 2–3 наголошених склади, тобто становить 2–3 ритмічних групи. За результатами аудитивного аналізу, їх частотність у підручнику для вивчення англійської мови дорівнює 60 – 65%.

But when one of her former | private lawyers died, | she could not

bring herself to write to his widow... . || [ІЛ 2, 103]

Кількість ненаголошених складів у синтагмі складає 9–12, тобто на кожний наголошений склад припадає в середньому по 2–3 ненаголошених. Така повторюваність від синтагми до синтагми не може не сприяти ритмічній організації прозового тексту загалом та навчального зокрема.

Відповідно до запропонованої аудиторам класифікації типів ритму залежно від характеру розташування синтагм та їх послідовності [182, 43], ними було відзначено, що ритм експериментального корпусу текстових фрагментів можна вважати „поступовим” (кількість складів у синтагмі збільшується або зменшується поступово), проте рідко характер ритму стає „уривистим” (короткі, рівні за складами синтагми) або „перемінним” (довгі й короткі синтагми чергуються), наприклад:

1. *Foreign students working in Britain often feel |
that if they could control intonation |
they would understand |
when a native speaker is laughing with them |
and when he is laughing at them, |
when he is being sincere |
and when he is being facetious |
when a sequence of words like. || [ІЛ 1, 84]*

2. *That sounds |
like a very serious accident |
means |
that the speaker thinks the accident was really serious |
or when he means |
that a great deal of fuss is being made about nothing |
that it is hardly an accident at all. || [ІЛ 1, 84]*

Ми спеціально обрали власне таку форму графічної презентації прикладів для наочного підтвердження поступовості характеру ритму в першому прикладі, де кількість складів у кожній з синтагм плавно зменшується, та перемінності характеру ритму другого прикладу, де яскраво видно чергування довгих та коротких синтагм.

Аудитори відзначали, що монотонності ритму, тобто незначної варіативності складового наповнення синтагм у НФЄ, та навпаки некомпактності (чергування синтагм з різною кількістю складів без певного порядку) не спостерігалось. Це пояснюється, на нашу думку, тим, що тексти дидактичної сфери і підручника зокрема є ретельно підібраними для максимальної активізації уваги слухача (читача), і оптимальний ефект досягається впорядкованим чергуванням різноманітних ритмічних структур.

Зазначимо, що тенденція до врегулювання кількості наголошених та ненаголошених складів свідчить про відмічену аудитором схильність до максимальної часової співвіднесеності синтагми через те, що всі наголошені склади в англійському мовленні мають схильність до вимовляння через більш-менш рівні проміжки часу.

На наступному етапі синтагми, у яких зафіксовано передтакт, було згруповано нами у три групи, що диференціювались за належністю до певного композиційного блоку. Загальна кількість типів передшкали у синтагмах, актуалізованих у межах кожного конкретного блоку, була прийнята за 100%. Узагальнені дані щодо різновидів актуалізації передшкали в різних видах блоків зведено у табл. 2 Додатку.

Дані таблиці свідчать про те, що незалежно від композиційного блоку аудитором було відзначено найбільшу частоту низького рівного типу передшкали (42,6 – 48,2%). Другим за частотою вживання є низька висхідна передшкала (35,6 – 37,4%). Середня висхідна та висока висхідна передшкала представлена практично однаково – 2–3%. Було відмічено варіативність середньої та високої рівної шкали, яка на різних ділянках тексту коливається

від 2,6% до 7,1%. Як видно з таблиці, низхідна конфігурація передшкали є нетиповою для досліджуваних синтагм тексту підручника і її найвищий показник становить 2,6% у композиційному блоці „Закінчення”. Отже, очевидно, що у текстах підручника перевага очевидно надається низькій рівній та низькій висхідній шкалі.

Руху тону на кожній ділянці інтонаційних шкал у синтагмах різних композиційних блоків кваліфікувався аудитором як рівний, висхідний і низхідний. Результати проведеного аналізу відображені у табл. 2 Додатку.

Унаслідок здійсненого аудитивного аналізу було встановлено, що у першій ритмогрупі фразової шкали переважає рівний напрям руху тону (40,7–45,7%). До того ж відзначається приблизно однаковий розподіл висхідного та низхідного напрямку руху тону у всіх групах синтагм, діапазон показників яких варіюється у межах $\pm 2\%$. Друга і третя ритмогрупи також характеризуються переважанням реалізацій рівного руху. Крім того, у межах вказаних ритмогруп частота актуалізацій низхідного руху тону переважає над висхідним.

Здійснене нами узагальнення частотних характеристик типів шкал у досліджуваному корпусі експериментальних синтагм дозволило отримати необхідні для опису зазначеного параметру кількісні та якісні показники, зведені нами у табл. 3 Додатку.

Оцінка даних таблиці свідчить про домінування низхідної ступінчастої шкали в експериментально-досліджених синтагмах. До того ж максимальна частота низхідної ступінчастої шкали припадає на основну частину (51,3%), другим є показник композиційного блоку „Вступ” (49,2%). Найнижча частота спостерігається у вживанні рівної шкали.

Результати аудитивного аналізу експериментального матеріалу дозволяють стверджувати, що в нейтральних, інформаційно не навантажених фразах домінує низхідна ковзна шкала, менш частотні низхідна ступінчаста, рівна висока та середня, а при навіть незначному наростанні інформативної насиченості, і, отже, емоційного напруження збільшується кількість

усічених шкал, зростає кількість низхідних і висхідних шкал взагалі, та низхідної ковзної шкали зокрема.

Варіативність частотних характеристик актуалізації діапазону шкали відображено у табл. 5 Додатку.

Наведені дані свідчать про домінування вузького діапазону шкали (74,4 % та 72,3 % для „Вступу” та „Закінчення” відповідно, та 46,6 % для „Основної частини”), що було відзначено аудиторами як своєрідне ритмоформування. Окремі випадки актуалізації середнього та звуженого діапазону шкали найбільш характерні для композиційного блоку „Основна частина” (21,6% та 24,3%), оскільки саме вона несе найбільше змістове та емоційне навантаження. Менш частотний розширений діапазон шкали і зовсім відсутній широкий діапазон актуалізації шкали.

Результати узагальненої оцінки частоти актуалізації тонального рівня початку і завершення шкали наведено у табл. 4–5 Додатку.

Дані таблиць свідчать про домінування середнього підвищеного тонального рівня на початку шкал (53,1% у „Вступі”, 45,1% у „Основній частині” і 51,9% у „Закінченні”). Характерним для всіх композиційних блоків був відзначений також високий тональний рівень початку шкали, який виявлений приблизно однаково у всіх композиційних блоках (28,5%, 23,6%, 26,8%). Низькою частотністю позначені низький та екстра низький тональні рівні (в середньому 3–4%).

Щодо завершення шкали аудиторами було відзначено рівномірне вживання середнього підвищеного, середнього зниженого та низького висотнонального рівня (по 25–28% у всіх композиційних блоках). Частка екстра низького тонального рівня незначна – від 1,35% у „Закінченні” до 4,4% у „Вступі”. Нехарактерним є екстра високий тональний рівень завершення шкали, який відсутній у всіх композиційних блоках.

Отримані дані, що свідчать про характеристики тонального рівня початку і завершення синтагми, наведено у табл. 7–8 Додатку.

Зроблене нами узагальнення частотних характеристик висотно-

тонального рівня початку і завершення синтагми, наведених у таблицях, свідчить, що досліджені синтагми, які показують різні композиційні блоки, мають найбільш вживаним високий рівень початку та низький рівень завершення. При цьому другим за частотою висотно-тональним рівнем початку синтагми у розглянутих зразках виступає середній підвищений.

Із таблиці видно, що висотно-тональний рівень початку синтагми відрізняється від рівня завершення і характеризується дещо більшою варіативністю. При цьому незалежно від композиційного блоку та інформативного навантаження найчастотнішим є високий тональний рівень для початку синтагми (58,2% у „Вступі”, 60,4% у „Основній частині”, 54,3% у „Закінченні”), та низький для завершення (69,3%, 74,6%, 72,5% відповідно до порядку слідування композиційних блоків).

Аналіз діапазону синтагми, результати якого викладено у табл. 9 Додатку, показав, що для всіх композиційних блоків найхарактерніша їхня актуалізація в розширеній та середній зонах.

Більша частина синтагм „Основної частини” реалізується у середньому (46,4%) та розширеному (33,8%) діапазонах при меншій частці широкого (10,8%) та звуженого (5,6%). Показник вузького діапазону незначний – 3,4%. Тенденція актуалізації „Вступу” та „Закінчення” ідентичні. У цих композиційних блоках переважає також середній діапазон, на другому місці – розширений. Необхідно зазначити дещо вищий процент широкого діапазону (14,7%), при більшій порівняно з „Основною частиною” кількості синтагм, реалізованих у вузькому діапазоні.

Окрім цього, важливо зазначити, що, по-перше, сприйняття мелодійного контуру синтагм свідчить про те, що початковий тональний рівень синтагми помічений у 96% тональним максимумом, кінець синтагми характеризується тональним мінімумом.

По-друге, початок синтагми, її перша ритмічна група, виділяється силовим максимумом (97%), а кінець – силовим мінімумом.

Необхідно відзначити також ритмоутворюючу роль термінальних

тонів синтагми, які у 80% випадків становлять низхідний тон переважно вузького діапазону. У некінцевих синтагмах також є тенденція до низхідних тонів (52%). Вся решта некінцевих синтагм характеризується наявністю складного низхідно-висхідного, висхідного та рівного термінального тону.

У тих фразях, де кінцева синтагма вимовляється з низьким низхідним тоном, а попередня з висхідним, періодичність термінальних тонів набуває характеру чергування, наприклад:

*In this country in the very strange places worked scientists |
who were incredible people. || [ІЛ 7, 23]*

За спостереженнями аудиторів, термінальні тони загалом переважають прості – середні та низькі, зрідка простежуються тони середні низхідні. Було зазначено, що для мелодійної шкали характерна одноманітність поступового руху. Тональний діапазон – незначний, переважає середній регістр. Усе це створює враження поступового розгортання думки і стимулює її якісне сприйняття.

Аналіз підтвердив, що періодичність синтагми як цільносформованої одиниці ритму достатньо чітко сприймається за рахунок таких параметрів:

а) часова співвіднесеність синтагми легко виявляється незалежно від її функціонування в більших одиницях; те ж саме можна сказати і про низхідний мелодійний контур синтагми, відзначений тональним і силовим максимумом на початку і мінімумом у кінці;

б) акцентна будова синтагми з перевагою децентралізованого наголосу є основним показником виділеності синтагми як одиниці ритму.

Це надає ритму більшої чіткості, хоча, на думку аудиторів, збільшується відчуття монотонності. Проте розвиток змісту в тексті неможливий за умови абсолютної тотожності будови ритмічної структури, адже повністю ідентична будова складників тексту сприяла б, очевидно, виникненню монотонності – явищу, яке не є характерним для навчального

тексту.

3. Фраза.

Для виявлення характерних особливостей цієї ритмічної одиниці було відібрано 500 зразків.

До фрази входить від 1 до 7 синтагм, але 70% фраз експериментального матеріалу мають одно- чи двосинтагменну будову, тоді як багатосинтагменні фрази становлять близько 30% серед тих, що підлягали аналізу.

Відомо, що фраза є більш самостійною за ступенем своєї викінченості смисловою одиницею; відзначають також, що синтагма як складова фрази є основним мікроструктурним елементом процесу комунікації, а її відносна самостійність у тексті базується як на просодичних, так і тема-рематичних відношеннях. Це особливо характерно для англійської мови при суворо субстантному порядку слів у реченні, який ґрунтується на різних вираженнях напрямку дії присудка, кожний із яких є також виявленням інформативності нового повідомлення (реми) висловлювання.

Аудитори відзначають, що вихідна інформація фрази звучить не закінчено, оскільки сама по собі тема провокує подальший розвиток думки до викінченості висловлювання або реми, для якої характерний науково-розповідний низхідний тон, що без сумніву є кодовою ознакою розповіді. Яскравим прикладом фрази, на прикладі якої видно, що графічно, лексично і просодично присудок не доповнюється іншими лексичними одиницями. Присудок вимовляється швидко, тому з погляду просодичного оформлення особливу цікавість становить вихідна і кінцева інформація в їхньому мислительно-ритмічному оформленні.

English language | has | very little in the way of case. || [ІІ 5, 87]
Subject phrase verb complement phrase
тема зв'язуюча рема
ланка

Аудитивний аналіз підтвердив, що фраза завжди оформлена як цілісна

просодична одиниця: висотний рівень початку вищий від кінця, та розташований він, в основному, в середній висотній зоні дикторів. Тональний діапазон – найширший порівняно з тональним діапазоном інших одиниць. Мелодійний контур має низхідний характер, і у 95% фрази закінчується низхідним тоном, поступовішим порівняно з термінальними тонами некінцевих тонів. Типовий приклад становить така фразу:

It's the same that we adopt our speech to deal with the function | to which we are using language. || [ІЛ 3, 65]

Отже, синтагми всередині фрази утворюють низхідну структуру. Якщо фразу довга, то деякі синтагми, за нашими спостереженнями, розташовані вище, ніж попередня. Підвищення відбувається на тих синтагмах, які починають відносно самостійні синтаксичні одиниці в реченнях: підрядні речення, звороти тощо. Зазвичай, низхідна структура утворюється двома-трьома синтагмами. Це означає, що через дві-три синтагми відбувається нове підвищення, що створює певну періодичність протягом всього тексту. Рівень останньої синтагми найнижчий у фразі, практично всі фрази досліджуваного матеріалу закінчувалися низьким низхідним тоном.

Здатність фрази формувати часову співвіднесеність визначається характером тексту. Повтори лексико-синтаксичних конструкцій здебільшого сприяють часовій співвіднесеності цієї ритмічної одиниці. Проте лексико-синтаксична організація текстів підручника може бути не настільки одноманітною. Якщо паралельні конструкції відсутні, то фразу може бути кількісно співвіднесена за кількістю синтагм. А саме, якщо фразу відносно коротка (2–3 синтагми), вона сприймається періодичною в оточенні аналогічних фраз. Довші фрази, які складаються з 4–5 синтагм, також можуть сприйматися як такі, що періодично повторюються за умови

аналогічного оточення, наприклад:

Journalists have written articles| discussing whether it is possible to use rockets for| long distance space communications and the transmission of people to space stations | on the Moon. || [ЛІ 8, 34]

Таблиці 10–11 Додатку наводять результати обробки даних щодо варіювання висотно-тонального рівня початку та завершення фрази. Аудиторами було відзначено загальну тенденцію до високого тонального рівня на початку (63,7–65,0%) і низького або екстра-низького у завершенні (45,6–47,9% та 36,7–37,8% відповідно).

Здійснений аудитором аналіз діапазону фрази, результати якого викладено у табл. 12 Додатку, показав, що для всіх композиційних блоків найхарактернішою є їхня актуалізація в розширеній зоні.

Більша частина синтагм „Основної частини” реалізується у розширеному (42,2%) та середньому (31,7%) діапазонах при меншій частці широкого (15,1%) та звуженого (9,8%). Показник вузького діапазону нижчий, ніж у синтагмі, і є незначним – 1,2%. Тенденція актуалізації „Вступу” та „Закінчення” ідентичні. У цих композиційних блоках переважає також розширений діапазон, на другому місці – середній. Необхідно зазначити незначно вищий процент широкого діапазону (16,2% у „Вступі” та 16,4% у „Закінченні”), при більшій, порівняно з „Основною частиною”, кількості фраз, реалізованих у вузькому діапазоні.

Що стосується великих складних фраз, для яких характерна більша смислова і просодична автономність, ніж для одно- та двосинтагменних фраз, вони здійснюють безпосередній перехід від фразових до надфразних утворень. Цей факт є підтвердженням думки про взаємозумовленість смислової та часової складності у моделі мовленнєвого висловлювання [21, 91].

4. Надфразна єдність.

Для виявлення характерних перцептивних особливостей цієї ритмічної одиниці було відібрано 100 зразків.

Аудиторами було відзначено, що для навчальних текстів характерними є невеликі за обсягом НФЄ, які в друкованому варіанті займають у середньому 7–10 рядків. Великий відсоток коротких надфразних єдностей, які становлять 1–2 фрази, що є типовим саме для текстів підручників. Це підтверджують і результати інших досліджень [5, 367; 150, 18].

За визначенням аудиторів просодична цільнооформленість надфразної єдності перебуває в прямій залежності від ступеня чіткості організації НФЄ за допомогою інших мовних та позамовних засобів. Якісна своєрідність надфразної єдності в тексті підручника є основою якісної специфіки та форми її просодичного оформлення.

Логічність і послідовність в оформленні змісту виявляється в стрункості тональних змін у внутрішній структурі НФЄ – низхідне ступінчасте розташування фраз, сконцентрування максимальних тональних та силових значень на початку НФЄ і мінімальних у кінці. Кінець НФЄ здебільшого випадків характеризується невеликим уповільненням темпу та найтривалішою паузою.

Funds do not exist | only to demand money. || They also educate their members. ||. They provide | sick benefits| and try to improve living conditions. || Some people say| that they must thank the funds for the great improvement in living conditions in the last hundred years. ||| [ІЛ 3, 78]

Наведений приклад доводить, що диктор достатньо суворо дотримується ритмічного малюнка, який починає складатися у перших синтагмах НФЄ, а отже, у тексті підручника спостерігається своєрідна повторюваність ритмічних схем синтагми, що свідчить про певну модель його ритміко-синтаксичної організації.

Наступним завданням для аудиторів було простежити особливості актуалізації висотно-тонального рівня початку та завершення НФЄ, результати виконання цього завдання наведено у таблицях 13–14 Додатку. Отримані дані свідчать, що початок НФЄ відзначений переважно екстра-високим тональним рівнем (75,6–76,0%), другим за частотою вживання був диференційований високий рівень (19,5–20,7%). Вживання низького або екстра-низького зафіксовано не було.

Результати, одержані в ході аналізу специфіки варіювання діапазону НФЄ, дозволяють зробити висновок про типовість актуалізації НФЄ у широкому та розширеному діапазонах (табл. 15 Додатку).

Більша частина НФЄ „Вступу” і „Основної частини” актуалізується у широкому та розширеному діапазонах, у „Закінченні” збільшується показник розширеного за рахунок зменшення відсотка широкого. На нашу думку, це пояснюється зменшенням обсягу і, відповідно, фонаційної тривалості цієї ритмічної одиниці. Показник звуженого діапазону незначний, а у вузькому діапазоні жодна НФЄ не актуалізувалася.

Отже, результати аудиторського аналізу дозволяють стверджувати, що синтагма, фраза та НФЄ отримують у тексті подібне просодичне оформлення. Початок одиниці, зазвичай, виділяється тональним і силовим максимумом та уповільненням темпу, кінець – паузою різної тривалості, тональним та силовим мінімумом, уповільненням темпу, низхідними тонами. Основа, центральна частина фрази і НФЄ характеризується низхідною ступеневою побудовою.

Проте кількість просодичних ознак, що беруть участь в оформленні окремої одиниці, різноманітна. Максимальною кількістю ознак відзначена синтагма, мінімальною – надфразна єдність і ритмічна група. Фраза в цьому відношенні займає посереднє місце. Необхідно також зазначити, що ознака часової співвіднесеності найчіткіше виявляється у НФЄ та ритмічній групі, найменше – у синтагмі і фразі, що підтверджує значну часову варіативність синтагми і фрази.

Встановивши номенклатуру просодичних засобів, що сприяють цільнооформленості окремих ритмічних одиниць, перед аудиторами було поставлено завдання проаналізувати перцептивні особливості композиційних блоків загалом для обґрунтування закономірностей взаємодії просодичних засобів ритмічного оформлення структурних елементів тексту підручника.

За результатами аудитивного аналізу, оформленого на підставі експертних висновків аудиторів-інформантів, було обраховано частотні характеристики інтонаційних ознак композиційних блоків текстів підручника. Аналіз проводився таким чином.

Аудиторами було встановлено тембральні характеристики текстів підручника, які слугують переважно вираженню емоційного аспекту просодії, а мові цих текстів, хоча й властиві певні емоції, однак вони зазнають своєрідних трансформацій. Реалізація текстів для підручників відбувалася, за одностайним визначенням аудиторів, у звичайному тембрі зі спокійними і стриманими його змінами на палатальний (пом'якшений) або придиховий (термінологія запозичена з монографії А. Калити [71, 134]) для передачі відтінків значень в інформаційному потоці мовлення.

Під час аудитивного аналізу гучність кваліфікувалася аудиторами як підвищена, помірна та знижена, високу та низьку гучність зафіксовано аудиторами-фонетистами не було. Крім того, відзначено, що текстові фрагменти „Основної частини” реалізуються переважно з помірною та підвищеною гучністю, як і фрагменти „Закінчення”, проте „Вступ” – з помірною.

Результати аудитивного аналізу гучності реалізацій надаються в табл. 16 Додатку.

Зіставлення показників гучності цієї таблиці дозволяє відзначити не характерність вживання високої та низької гучності. Було встановлено, що показники гучності варіюються в залежності від інформаційної структури

фрагменту, зокрема підвищена гучність сигналізує про початок нової теми у висловлюванні або вказує на інформаційне навантаження викладених фрагментів (головна інформація чи другорядна), наприклад, фрази, що були озвучені диктором переважно з помірною гучністю, проте головна інформація виділяється диктором як сильнішими наголосами, так і підвищеною гучністю.

The ancient Egyptians used to worship their cats, and lots of them
висока гучність підвищена гучність
believed that they were descended from cats. Egyptian women used to try to
підвищена гучність підвищена гучність підвищена
walk like cats, slinking round the pyramids, minding their own business,
гучність
but knowing everybody else's. [Л 12, 134]

Виконаний нами аналіз темпоральних особливостей показав, що на рівні сприйняття темп реалізації текстових фрагментів кваліфікувався аудитором як сповільнений, помірний, прискорений і швидкий. Повільний темп відзначено аудитором не було. За характеристики темпу мовлення цілих композиційних блоків загалом була виявлена невелика розбіжність. Лише для основної частини у незначній кількості фрагментів для подання фонові інформації був характерний швидкий темп мовлення (3%), в той же час основна інформація характеризується уповільненням загального темпу мовлення. Необхідно також зазначити, що існує загальна тенденція до помірного темпу (86% у „Вступі”, 92% у „Основній частині”, 76% у „Закінченні”), який характеризується високою якісною стабільністю в основній частині, незначно, але меншою, у вступі та закінченні.

Проаналізовані частотні характеристики актуалізації темпу у композиційних блоках різних типів наведено у табл. 17 Додатку. Розглядаючи специфічні зміни темпу в межах одного композиційного блоку, аудитором відзначили, що перцептивні зміни помітні лише на рівні фраз та НФЄ, а інколи навіть на межі зміни синтагм. Як засвідчили дані аудитивного аналізу, при сповільненому темпі реалізації текстових фрагментів синтагми

були коротші, а кількість пауз більша.

За нашими спостереженнями зміни в темпі мовлення підпорядковують у структурно-смісловому відношенні одні синтагми іншим або одну частину фрази – іншій. Таке прискорення чи уповільнення темпу вимовляння, яке здійснюється в межах однієї фрази, сприяє більшій чи меншій відокремленості слів, що охоплюється відповідними синтагмами або частинами фрази. Ці зміни в темпі входять як елемент до ритмічної структури фрази, яка визначає ритмічну тривалість звуків та пов'язана з мелодійним оформленням фрази і граматичною структурою її відповідника на синтаксичному рівні – речення.

Поряд із темпоральними особливостями, значну роль у ритмізації відіграє і пауза. Під час аналізу експериментального матеріалу аудиторів відзначали тенденцію до відповідності синтагматичної будови озвученого тексту підручника його синтаксичній структурі. Тобто диктор намагається не вживати пауз, що не означені на письмі. Щодо диференціації пауз аудиторів поділяли їх за тривалістю, місцем та характером, особливо акцентуючи увагу на синтагматичних і фінальних паузах. Тривалість пауз розрізнялася відповідно до градації, обґрунтованої в попередньому розділі. Числові показники вживання зовнішніх пауз у різних типах композиційних блоків наведено у табл. 18 Додатку.

Паузна організація всіх композиційних блоків не відрізняється одна від одної, оскільки ці фрагменти є зразками підготовленого дикторського читання. Тому кожна пауза структурного членування мовлення сигналізувала про закінчення однієї структурної одиниці, що звучить, та початок іншої. Необхідно наголосити, що подібний переломний момент мовленнєвого континууму маркується зміною всіх просодичних параметрів.

Виявленню варіантних актуалізацій ритмічної моделі текстових фрагментів сприяв аналіз дистрибуції фразового наголосу та ступеня складовиділеності, яка визначалася аудиторами-фонетистами за шкалою

перцептивно перцептивних градацій на основі комплексного сприйняття просодичних засобів акцентуації (ЧОТ, тривалості, інтенсивності).

Під час динаміки розподілів фразових наголосів у рамках композиційних блоків нами було встановлено, що їх розподіл та змінні просодичні засоби його реалізації служать одним із засобів комунікативно-семантичного об'єднання текстового фрагменту в одне ціле, виділення комунікативно-семантичного центру і вираження змісту.

У процесі аналізу аудитори дійшли висновку, що розподіл наголосів у композиційних блоках багато в чому визначається граматичною структурою речень, композицією тексту, його функціонально-стилістичними характеристиками та прагматичною настановою. Перерозподіл фразового наголосу між словами в рамках текстового фрагменту змінює його комунікативну спрямованість, відображаючи ступінь інформативної насиченості. У межах одного композиційного блоку можна виділити один або декілька нерівноправних комунікативних та емоційних центрів, причому ступінь просодичної актуалізації їх експресивності буде неоднаковим.

Отримані дані свідчать про те, що із зростанням рівня ритмічної одиниці (від ритмічної групи до синтагми, від синтагми до фрази, від фрази до НФЄ) збільшується і тривалість паузи, яка оформляє ці одиниці. У всіх текстах це виявляється в зростанні кількості довгих пауз, а також у рівномірному зменшенні відсотка вживання без паузного членування. Результати, отримані нами в ході аналізу, співвідносяться з даними інших досліджень [126].

Відома незалежність ритму англійського мовлення загалом від акцентно-ритмічної структури слів виявляється не лише під впливом ритму речення, але і, за спостереженнями аудиторів, у пропусках фразового наголосу в повнозначних словах (що особливо часто буває при підпорядкуванні одних слів іншим, що виділені емпатичним наголосом).

Отже, для композиційного блоку „Вступ” характерно:

- вживання односкладових ритмічних груп, що містять лише один наголошений склад або один наголошений + два (три) ненаголошених;
- діапазон ритмічних груп у синтагмі становить у середньому 2–3, що формує "поступовість" ритмічного руху;
- низхідний мелодійний контур синтагми відмічений тональним і силовим максимумом на початку і силовим мінімумом у кінці;
- тональний початок фрази вищий від кінця;
- низхідне ступінчасте розташування фраз у НФЄ, сконцентрування максимальних тональних та силових значень на початку НФЄ і мінімальних у кінці;
- помірна з тенденцією до підвищеної гучності вимови;
- помірний темп вимови;
- вживання пауз – синтаксично передбачено;
- розподіл наголосів визначається граматичною структурою речення.

Для композиційного блоку „Основна частина” виділено такі особливості:

- вживання односкладових ритмічних груп, що містять лише один наголошений склад, один наголошений + один (два, три) ненаголошених;
- діапазон ритмічних груп у синтагмі становить в середньому 2–3, що формує "поступовість" ритмічного руху;
- низхідний мелодійний контур синтагми відмічений тональним і силовим максимумом на початку і силовим мінімумом у кінці;
- тональний початок фрази вищий від її кінця;
- низхідне ступінчасте розташування фраз у НФЄ, сконцентрування максимальних тональних та силових значень на початку НФЄ і мінімальних у кінці;
- вживання помірної гучності вимови;
- помірний темп вимови;
- вживання малих і середніх пауз, що визначається, передусім, інформаційною структурою тексту;

– переважне вживання логічних наголосів.

При аналізі блоку „Закінчення” було відзначено:

– вживання односкладових ритмічних груп, що містять лише один наголошений склад, один наголошений + один (два, три) ненаголошених;

– діапазон ритмічних груп у синтагмі становить у середньому 2–3, проте ритм визначається і як "поступовий" на певних відрізках, і як "перемінний", що порушує часову співвіднесеність синтагм, проте підкреслює інформативне навантаження окремих відрізків тексту;

– низхідний мелодійний контур синтагми відмічений тональним і силовим максимумом на початку і силовим мінімумом у кінці;

– тональний початок фрази вищий від її кінця;

– низхідне ступінчасте розташування фраз у НФЄ, сконцентрування максимальних тональних та вживання помірної гучності вимови, силових значень на початку НФЄ і мінімальних у кінці;

– помірний з тенденцією до сповільненого темп вимови;

– вживання пауз – синтаксично передбачено;

– розподіл наголосів визначається граматичною структурою речення.

Отже, результати аудитивного аналізу доводять існуючу думку про ритмічність прозових текстів [21; 48; 82; 89; 116; 237] та підтверджують те, що ритм прози не має типових ознак метричної системи віршованого мовлення. Ритм, як засіб, який організовує наше сприйняття, є властивим будь-якому мовленню, проте у навчальних текстах гармонійна зміна динаміки ритму, варіативність його моделі надає тексту певного експресивного значення, сприяє формуванню композиційно-сміслової цілісності тексту.

Здійснений аналіз свідчить про сталі особливості просодичної актуалізації ритмічної структури текстів підручника та її варіювання залежно від специфіки композиційного блоку. Аналіз перцептивних просодичних ознак параметрів підсистеми тону, гучності й темпу фрагментів різних композиційних блоків показав, що поряд з наявністю рис спільності в

реалізації цих параметрів, у них виявлені відмінності в дистрибуції та ступені їхньої рекурентності, які відображають ступінь інформативної насиченості та пов'язані з комунікативно-прагматичною настановою.

3.3. Інструментальний аналіз композиційних блоків текстів підручника з англійської мови

Метою інструментального аналізу було встановлення темпоральних, тональних та динамічних характеристик просодичної моделі актуалізації ритмічної структури текстів підручника для вивчення англійської мови.

Унаслідок виконаного інструментального аналізу було підтверджено дані аудитивного аналізу стосовно конфігурації тону в передтермінальній та термінальній частині синтагм, специфіки варіювання тонального рівня початку і завершення ритмічних одиниць, а також діапазону їх актуалізації та локалізації максимумів інтенсивності й ЧОТ.

Загалом результати інструментального аналізу дають підставу зробити такі висновки.

1. Ритмічна група.

Для тексту підручника часова співвіднесеність ритмічної групи виявляється в характері діапазону варіювання фонаційної тривалості ритмогрупи, який у всіх композиційних блоках є достатньо компактним. Мінімальні значення середньозвукової тривалості для ритмогрупи становлять 100–250 мсек, максимальні – не більше 800 мсек.

Частотні дані щодо тривалості ритмогруп наведено у таблиці 19 Додатку.

Більшість ритмогруп розташовані в межах 400–550 мсек (62,1% у „Вступі”, 58,9% у „Основній частині” та 57,4% у „Закінченні” від їх загальної кількості в експериментальних блоках). У композиційному блоці „Закінчення” спостерігається тенденція до збільшення тривалості

ритмогруп, зокрема мінімальної тривалості виявлено не було, коротких ритмогруп стало менше на 2%, кількість середніх також зменшилася на 5%, проте рекурентність збільшених ритмогруп становить вже 24,5% (порівняно із „Вступом”, де їх показник був зафіксований на рівні 18,8%).

Унаслідок обробки даних комп’ютерного аналізу було отримано точніші дані щодо тривалості пауз між ритмічними одиницями та всередині. Було встановлено, що ритмогрупи рідко відділяються паузами. Їхня відокремленість частіше залежить від ступеня наголошуваності певних семантичних одиниць, проте за наявності паузи між ритмогрупами її тривалість становить 50–100 мсек.

Частотні показники варіювання частотного діапазону ритмічної групи зведено у табл. 20. За даними інструментального аналізу, інтервал ЧОТ для більшості ритмічних груп становить від 0 до 3 півтонів (у 70–80% від всієї кількості ритмогруп). Проте в цьому діапазоні біля 50% ритмогруп відповідає компактніший розподіл у 0–2 пт. Найменш стабільною тональною характеристикою відзначається остання ритмогрупа синтагми і фрази, в якій реалізується термінальний тон від 2–3 пт до 4–5 пт.

2. Синтагма.

Підтвердженням положення про часову співвіднесеність синтагми [5, 21] є дані акустичного параметра фонаційної тривалості синтагми (табл. 21 Додатку), яка коливається в межах 100–2700 мсек. Точніший аналіз тривалості синтагм обмежує середній діапазон варіювання тривалості 1200–1900 мсек (59,4% у „Вступі”, 56,2% у „Основній частині” та 57,8% у „Закінченні”), другою за частотою вживання є збільшена тривалість (1900–2600 мсек) – 22,3%, 24,3% і 24,1% для аналізованих композиційних блоків відповідно до порядку в тексті. Виявлена також коротка синтагма (700–1200 мсек), практично відсутні мінімальні за тривалістю синтагми. Загалом для цього параметра характерна тенденція до поступового збільшення тривалості синтагм ближче до завершення тексту.

Завершення синтагми відмічено також у 87% паузою, тривалість якої

визначається розташуванням синтагми у фразі. Некінцеві синтагми мають, як звично, коротку паузу, за кінцевою синтагмою йде довша пауза. Пауза, що йде після некінцевих синтагм (синтагматична) становить 100 – 200 мсек і супроводжується наявністю тонального і силового мінімуму.

Унаслідок здійсненого аналізу було встановлено, що міжсинтагменні паузи переважають малі (100–500 мсек), другою за частотністю вживання є середня пауза (500–1000 мсек). Необхідно відмітити також різницю в актуалізації різних композиційних блоків, оскільки у „Вступі” і „Закінченні” відсоток малих за тривалістю пауз більший, ніж у „Основній частині”, де значно вищою є рекурентність середніх пауз. Результати викладені у табл. 22 Додатку.

Наступним етапом дослідження було встановлення специфіки варіювання тонального рівня початку та завершення синтагми. Для характеристики висотно-тонального рівня початку і завершення ритмічних одиниць було виділено 6 тональних рівнів: екстра-низький, низький, середній знижений, середній підвищений, високий та екстра-високий.

Дані проведеного аналізу специфіки варіювання тонального рівня початку синтагм наведено у таблиці 23 Додатку.

У „Вступі” та „Закінченні” тональний рівень початку синтагми за ступенем спадання ознаки розподіляється так: високий, середній підвищений, середній знижений, низький, екстра-високий. У „Основній частині” різко збільшується відсоток екстра-високого тонального рівня (з 4,1% у „Вступі” до 32,8% у „Основній частині”) за рахунок зменшення середнього зниженого (11,2% у „Вступі”, 1,3% у „Основній частині”). Екстра-низький тональний рівень зафіксовано не було.

Частотні показники актуалізації висотно-тонального рівня завершення синтагми зведено у таблицю 24 Додатку.

Під час аналізу результатів було встановлено домінування низького типу (62,1%, 62,7%, 64,2% для кожного композиційного блоку), практично однакового розподілу ($\pm 2\%$) середнього зниженого та середнього

підвищеного завершення синтагми, а також абсолютну відсутність екстра-високого тонального рівня. Частка екстра-низького тонального завершення синтагми становить 8,4–9,1%, а високого 1,1–1,8%.

Наступним етапом дослідження було встановлення типу конфігурації ЧОТ в передтермінальній та термінальній частинах синтагм, специфіки варіювання та локалізації максимум ЧОТ, а також швидкості його зміни у термінальній ритмогрупі.

Під час візуального вивчення конфігурації тону на структурно-функціональних ділянках синтагми було виявлено такі варіантні моделі мелодійної кривої в термінальній частині: низхідна (пряма, опукла, увігнута), висхідна, низхідно-рівна, низхідно-висхідна, висхідно-рівна, висхідно-низхідна, рівно-низхідна, рівно-низхідно-висхідна.

Як свідчать дані таблиці 25 Додатку, термінальна частина синтагми характеризується переважно низхідним тоном прямого різновиду (35,1%, 36,4%, 35,1% для кожного композиційного блоку відповідно до його положення в тексті), другою за частотністю вживання є висхідно-низхідна конфігурація, яка у „Основній частині” (30,2%) та „Закінченні” (31,0%) має більший відсоток, ніж у „Вступі” (21,1%). Кількість висхідної та рівно-низхідної шкал приблизно однакова і коливається в межах 3–4%, показник висхідно-рівного становить лише 0,1% у „Вступі”, а низхідно-висхідний та рівно-низхідно-висхідний є нетиповим для термінальної частини синтагм текстів підручника з англійської мови.

Отже, для термінальних частин всіх синтагм найчастотнішим виявився низхідний тип конфігурації тону прямого різновиду. Другим за рекурентністю є висхідно-низхідний рух тону. Показники різних композиційних блоків незначно відрізняються, проте ці відмінності не перевищують $\pm 2\%$.

Показники варіювання частотного діапазону синтагми наведено в таблиці 26 Додатку. За даними інструментального аналізу, інтервал ЧОТ для експериментальних синтагм становить від 2 до 10 півтонів. Проте в цьому

діапазоні біля 50 % ритмогруп відповідає компактніший розподіл у 5–8 пт. Для аналізу частотного діапазону синтагми були виділені такі зони: нульова, вузька, звужена, середня, розширена, широка.

Результати показують, що частотний діапазон актуалізується переважно в розширеній зоні („Вступ” – 39,2%, „Основна частина” – 37,1%. „Закінчення” – 37,8%), при відносно рівній процентній частотності широкого та середнього діапазону (30,0–31,9% для широкого, 29,7–30,6% для середнього). Показники звуженого діапазону синтагми незначні (0,6–0,8%), нульовий та вузький діапазон помічено не було.

Результати вивчення максимуму ЧОТ виявили 4 можливих варіанти його локалізації в синтагмі: передшкала, 1-й наголошений склад, 2-й наголошений склад, ядро. Щодо специфіки варіювання максимуму ЧОТ було встановлено, що існує 6 зон його актуалізації: екстра-низька, низька, середня знижена, середня підвищена, висока, екстра-висока.

Частотні дані локалізації максимуму ЧОТ у синтагмі та його варіювання наведено у таблицях 27–28 Додатку.

Здійснене узагальнення характеристик максимуму ЧОТ свідчить про його локалізацію на ядерному складоносії (67,6–67,7%). На другому місці за рекурентністю є 1-й наголошений склад, причому у „Основній частині” відсоток незначно збільшується – 23,9% (у „Вступі” – 21,8%, у „Закінченні” – 22,1 %). Дані таблиці підтверджують не властивість актуалізації частотного максимуму на передшкالی для всіх композиційних блоків.

За аналізу частотного максимуму відзначено його екстра-високу високу зону актуалізації (41,7 % у „Вступі”, 41,9 % у „Основній частині”, 41,0 % у „Закінченні”). Показник високого максимуму ЧОТ також достатньо високий і становить 33,1–34,1% у всіх композиційних блоках. Дані, наведені в таблиці 28 Додатку, свідчать, що у „Основній частині” актуалізації максимуму ЧОТ зміщується у вищі зони.

Для повноти даних стосовно актуалізації основного тону в синтагмі

необхідно також встановити швидкість його зміни на ділянці термінальної ритмогрупи, яка була диференційована як нульова, мінімальна, мала, середня, велика й максимальна.

Числові дані актуалізації зміни частоти основного тону у термінальній ритмогрупі проаналізованих синтагм текстів підручника наведено в табл. 29 Додатку.

За результатами проведеного аналізу, для текстів цього типу характерна практично рівновелика частота малої, мінімальної та середньої швидкостей зміни частоти основного тону. Показник великої швидкості вдвічі вищий за максимальну (13,8–14,1% та 6,8–8,1% відповідно). Максимальна швидкість є більш типовою для „Основної частини”, ніж для „Вступу” і „Закінчення”. Вживання нульової швидкості зміни ЧОТ у термінальній ритмогрупі синтагми не є характерним для проаналізованих ритмогруп.

Наступним етапом дослідження було вивчення варіювання рівня інтенсивності першої та останньої ритмогруп у синтагмі, тобто динамічного діапазону, а також локалізації максимуму інтенсивності. Для аналізу динамічного діапазону синтагми були виділені такі зони: нульова, вузька (0 – 20 в.о.), звужена (20–40 в.о.), середня (40–60 в.о.), розширена (60–80 в.о.), широка (80–100 в.о.).

За даними експерименту, наведеними в таблиці 30 Додатку, в актуалізаціях синтагм всіх композиційних блоків текстів підручника для вивчення англійської мови переважає вузький динамічний діапазон (55,0% у „Вступі”, 48,2% у „Основній частині”, 54,7% у „Закінченні”). Другим за частотністю є звужений діапазон, відсоток якого коливається в межах 34,7–38,2%. Показники середнього і розширеного діапазонів не перевищують 10%. Крім того, є підстави вважати, що нульовий і широкий діапазони не є інваріантними ознаками синтагм цього виду текстів.

Як можливі варіанти локалізації максимуму інтенсивності в синтагмі розглядалися передшкала, 1-й наголошений склад, 2-й наголошений склад,

ядро. Дані про локалізацію максимуму інтенсивності наведено в таблиці 31 Додатку.

Аналіз числових показників таблиці свідчить про переважну його локалізацію на ядерному складносії (38,2% у „Вступі”, 47,5% у „Основній частині”, 48,1% у „Закінченні”). Другою за частотністю є максимум інтенсивності на 1-му наголошеному складі (31,5–33,4%), меншим є показник 2-го наголошеного складу – 19,1–20,4%. Локалізацію максимуму інтенсивності на передшкелі виявлено не було.

Виконаний аналіз виявив, що 1-а ритмогрупа синтагми відзначена у 70% переважно середнім рівнем інтенсивності, за нижчого показника великого рівня (19,8–21,8%). Частотність малого та мінімального рівня значно менша – 3–4%, що свідчить про вищий рівень звукового тиску на початку синтагми.

Остання ритмогрупа синтагми актуалізується переважно при малому та середньому рівні інтенсивності. Порівняльний аналіз виявив, що відсоток малого рівня інтенсивності становить 52,1% у „Вступі”, 50,4% у „Основній частині” та 51,9% у „Закінченні”. Менш частотним є середній рівень інтенсивності – 40,4–41,8% у різних композиційних блоках. Максимальну силу звукового тиску на останній ритмогрупі виявлено не було, великий та мінімальний рівні характеризуються низьким відсотком. Залежність рівня інтенсивності від належності синтагм до певного композиційного блоку не простежувалася.

3. Фраза.

Наступним етапом дослідження було встановлення особливостей фрази. Діапазон варіювання її середньозвукової тривалості достатньо високий – 500–7000 мсек, тому для чіткішої класифікації експериментальних фраз, їх було поділено на односинтагменні, двосинтагменні та трисинтагменні.

Найчастотніший показник односинтагменних фраз перебуває в компактному діапазоні варіювання – 1500–2000 мсек (63,1% у „Вступі”,

61,3% у "Основній частині"). Частотність вживання коротких та збільшених фраз практично однакова у „Вступі” та „Основній частині”, проте композиційний блок „Закінчення” характеризується різким зменшенням кількості середніх фраз (30,0%) та збільшенням коротких (52,9%). Відсоток мінімальних і максимальних фраз невеликий – 0,8–1,6% для мінімальних, 0,5–3,1% для максимальних. Це явище не було виявлено у двосинтагменних та трисинтагменних фразах, де спостерігався рівномірний розподіл середньозвукової тривалості коротких, середніх та збільшених фраз. Результати виконаного аналізу наведені у табл. 32–34 Додатку.

Унаслідок обробки даних комп’ютерного аналізу (табл. 35 Додатку) було отримано показники тривалості пауз між фразами. Некінцеві фрази, зазвичай, завершуються середньою за тривалістю паузою (500–1000 мсек), кінцева фраза завершується довшою паузою (1000–1200 мсек). Низка фраз, що визначаються як відносно самостійні в логіко-змістовому відношенні одиниці, завершується ще тривалішою паузою – 1200 – 1500 мсек. Коротких та довгих фраз у експериментальних фрагментах виявлено не було.

За аналізу актуалізації тонального рівня початку фрази отримано числові дані, наведені в таблиці 36 Додатку.

Для початку фраз всіх композиційних блоків характерний високий тональний рівень, його частотність практично однакова у всіх композиційних блоках (63,0–63,6%). Удвічі меншим за вживаністю є середній підвищений рівень (30,1–30,7%). Необхідно відзначити дуже низький відсоток екстра-високого тонального рівня (3,8–4,4%) та середнього зниженого (2,1–2,5%). Низький та екстра-низький тональний рівень тонального рівня початку фрази зафіксовано не було.

Результати аналізу варіювання тонального рівня завершення фрази подано в таблиці 37 Додатку.

Дані свідчать про підвищену рекурентність екстра-низького та низького тонального рівнів. Їх частка становить відповідно 48,2–48,7% та

38,9–39,2%. Значно нижчими є показники середнього зниженого рівня (5,5–5,7%) та практично рівних відсотках середнього підвищеного і високого рівнів. Екстра-високий тональний рівень завершення фрази виявлено не було.

Частотні показники актуалізації конфігурації тону термінальної частини фрази зведено в таблицю 38 Додатку.

За даними таблиці видно, що найбільш частотною є низхідна конфігурація, сумарний показник якої становить 60,2% у „Вступі”, 60,6% у „Основній частині” та 60,4% у „Закінченні”. Другою за рекурентністю є висхідно-низхідний тип конфігурації тону, який відповідає 19,8% у „Вступі”. 19,5% у „Основній частині” та 20,1% у „Закінченні”. Низхідно-висхідна, висхідно-рівна і рівно-низхідно-висхідна конфігурація не є типовою для термінальної частини проаналізованих фраз різних композиційних блоків.

Інтервал ЧОТ для фрази становить від 3 до 15 пт, що свідчить про якісну відмінність фрази як одиниці від синтагми. Для аналізу частотного діапазону фрази були виділені такі зони: нульова, вузька, звужена, середня, розширена, широка.

Результати таблиці 39 Додатку показують, що частотний діапазон фрази актуалізується при відносно однаковій процентній частотності розширеного та середнього діапазону (33,4–37,8% для середнього, 32,9–36,7% для розширеного). Суттєвим є також відсоток широкого інтервалу ЧОТ – 22,0% у „Вступі”, 22,8% у „Основній частині”, 24,9% у „Закінченні”. Показники звуженого діапазону фрази значно нижчі (6,5–8,9%), нульовий та вузький діапазон помічено не було.

За результатами комп’ютерної обробки відібраних у результаті аудитивного аналізу фраз, найвищим за рекурентністю є екстра-високий рівень (41,0–41,9%), другим за частотністю визнано високий тональний рівень (33,1–34,1%). До того ж третьому за частотою актуалізації зазначеного параметра – середньому підвищеному тональному рівню –

відповідає відсоток вдвічі менший, ніж попередній (15,8–16,3%). Показник низького частотного рівня незначний – 0,6–0,8%, екстра-низький рівень є нетиповим для актуалізації частоти основного тону фрази. Було відзначено також певні закономірності розташування фраз у НФС: кожна наступна фраза починається на трохи вищому рівні (наприклад, середній підвищений – високий) і не має варіантів залежно від типу композиційного блоку (див. табл. 40 Додатку).

Як свідчать результати окремих досліджень [56; 95], локалізація частотного максимуму у фразах вирізняється за місцем розташування дрібніших одиниць у їх складі, зокрема у фразі – початкові, проміжні та кінцеві синтагми. Результати вивчення локалізації максимуму ЧОТ наведено у табл. 41 Додатку.

Дані таблиці свідчать, що переважаючим є показник початкових синтагм, де перебуває частотний максимум 90–91,9% фраз. Незначною порівняно з початковими синтагмами є локалізація максимуму ЧОТ на проміжних синтагмах (8,5% у „Вступі”, 9,0% у „Основній частині”, 7,5% у „Закінченні”). Щодо кінцевих синтагм тональний максимум у них практично не актуалізується – 0,6–0,7% від загальної кількості фраз.

Для аналізу динамічного діапазону фрази були виділені нульова, вузька, звужена, середня, розширена та широка зони, серед яких найчастотнішою за актуалізації всіх композиційних блоків тексту підручника виявилася середня (30–45 в.о.). При зіставному аналізі даних у різних композиційних блоках (табл. 42 Додатку) було відмічено збільшення відсотка звуженого діапазону у „Закінченні” та високий показник розширеного у „Вступі”.

Дані про локалізацію максимуму інтенсивності у фразі наведено в таблиці 43 Додатку.

Із таблиці видно, що переважно максимум інтенсивності припадає на початкову синтагму фрази (86,7–88,3%). Практично рівними є показники локалізації інтенсивності на проміжних та кінцевих синтагмах, проте у

„Основній частині” відсоток кінцевих синтагм нижчий, ніж у інших композиційних блоках (6,4% у „Вступі”, 4,5% у „Основній частині”, 5,3% у „Закінченні”).

4. НФЄ.

Незалежно від композиційного блоку тексту підручника з англійської мови у 87% від загальної кількості НФЄ зареєстровані значення фонаційної тривалості у межах періодичності явищ, яка сприймається людиною – 2–3 хв. Відхилення від середньої величини тривалості НФЄ не перевищує 15–20%. Частотні дані варіювання середньозвукової тривалості НФЄ наведені у таблиці 44 Додатку.

За даними обробки результатів інструментального аналізу, тривалість проаналізованих НФЄ характеризується чіткою залежністю від їх належності до певного композиційного блоку. Для „Вступу” і „Закінчення” характерні середні НФЄ (64,6% та 78,9% відповідно), однак для „Основної частини” першою за рекурентністю є збільшена тривалість НФЄ, за значно меншого відсоткові середньої (29,6%). Максимальні та мінімальні показники незначні для всіх композиційних блоків крім „Вступу”, де відсоток мінімальних НФЄ становить 14,6%

Унаслідок обробки комп’ютерних програм (табл. 45 Додатку) було встановлено, що межі НФЄ в більшості випадків характеризуються найдовшою паузою – 500–2000 мсек. Точніший аналіз тривалості синтагм НФЄ обмежує середній діапазон варіювання тривалості пауз 1000–1500 мсек (89,7% у „Вступі”, 86,6% у „Основній частині” та 88,3% у „Закінченні”). Виявлена також середня (500–1000 мсек) та довга (1500–2000 мсек) паузи, практично відсутні малі, короткі та нульові за тривалістю паузи.

Здійснений аналіз установив специфіку варіювання тонального рівня початку НФЄ (таблиця 46 Додатку).

У всіх композиційних блоках було зафіксовано екстра-високий тональний рівень початку НФЄ, проте у „Основній частині” (79,1%) та

„Закінченні” (78,2%) цей відсоток вищий, ніж у „Вступі”(76,7%). Другим за частотністю є високий рівень (18,3–21,2%), тоді як наступний, третій за рекурентністю показник, середній підвищений рівень становить лише 2,1–2,6%. Екстра-низький, низький і середній знижений рівні не є типовими для актуалізації тонального рівня початку НФЄ.

Частотні показники актуалізації висотно-тонального рівня завершення НФЄ наведено у таблиці 47 Додатку.

За результатами здійсненого аналізу було встановлено надзвичайно високу частоту екстра-низького тонального рівня, яка від 92,7% у „Вступі”, 95,2% у „Основній частині” досягла 100% у „Закінченні”. Низький тональний рівень був відзначений лише у „Вступі” (7,3%) та „Основній частині” (4,8%). Середній знижений, середній підвищений, високий і екстра-високий тональні рівні не було виявлено.

Показники частоти конфігурації тону в термінальній синтагмі надфразної єдності наведено в таблиці 48 Додатку, дані якої свідчать про підвищену рекурентність низхідної конфігурації, серед якої виділяється прямий низхідний тип конфігурації ЧОТ (38,5% у „Вступі”, 37,9% у „Основній частині”, 38,2% у „Закінченні”). Друге місце за частотою актуалізації займає рівно-низхідний рух тону, менш рекурентними є низхідно-рівний та висхідно-низхідний. Низхідно-висхідна, висхідно-рівна та рівно-низхідно-висхідна конфігурація виявлені не були.

Показники варіювання частотного діапазону НФЄ наведено в табл. 49. За даними інструментального аналізу, інтервал ЧОТ для експериментальних синтагм становить від 10 до 20 півтонів. Проте в цьому діапазоні біля 70% НФЄ відповідає компактніший розподіл у 13–18 пт. Для аналізу частотного діапазону НФЄ були виділені такі зони: нульова, вузька, звужена, середня, розширена, широка. У композиційному блоці „Закінчення” було відзначено випадки накладання НФЄ на фразу, зокрема у 12,2% тривалість НФЄ становила 3–4 сек, а інтервал ЧОТ 4–5 пт, що характерно для фрази.

Дані інструментального аналізу варіювання максимуму ЧОТ у НФЄ свідчать про зміщення частоти актуалізації тонального максимуму у екстра-високу зону. Показник цієї ознаки становить 99% для всіх композиційних блоків (табл. 50 Додатку).

Результати вивчення особливостей локалізації максимуму ЧОТ у надфразній єдності наведено у таблиці 51 Додатку.

Для НФЄ всіх композиційних блоків найхарактернішою є локалізація частотного максимуму на початковій фразі. Найвищим є показник у „Закінченні”(88,0%), найнижчим – у „Основній частині” (76,9%). Відсоток актуалізації максимуму ЧОТ у проміжних фразах невеликий – 12,0% у „Закінченні”, 17,0% у „Вступі” та 22,9% у „Основній частині”. Локалізація максимуму на кінцевих фразах визнано нетиповими для всіх композиційних блоків (лише у „Основній частині” виявлено 0,2% актуалізації цієї ознаки).

Для аналізу динамічного діапазону НФЄ були виділені такі зони: нульова, вузька, звужена, середня, розширена, широка.

За даними експерименту, наведеними в таблиці 52 Додатку, в актуалізаціях НФЄ всіх композиційних блоків текстів підручника для вивчення англійської мови переважає широкий динамічний діапазон (64,8% у „Вступі”, 66,2% у „Основній частині”, 64,7% у „Закінченні”). Другим за частотністю є розширений діапазон, відсоток якого коливається в межах 33,2–35,0%. Показник середнього діапазону не перевищує 1%. Крім того, є підстави вважати, що нульовий, вузький і звужений діапазони не є інваріантними ознаками синтагм цього виду текстів.

Показники локалізації максимуму інтенсивності у НФЄ наведено у таблиці 53 Додатку. Здійснений аналіз засвідчив, що, ці показники залежать від місця розташування одиниці нижчого порядку (початкова, проміжна або кінцева фраза).

Отримані дані свідчать про те, що для всіх композиційних блоків характерно вживання максимуму інтенсивності у початковій фразі, проте спостерігається неоднаковий розподіл показників початкових та проміжних

фраз – у „Вступі” і „Основній частині” частка локалізації максимуму у проміжних фразах вища, ніж у „Закінченні” (14,6%, 10,8%, 2,1% відповідно до місця композиційного блоку в тексті). Локалізація максимуму інтенсивності у кінцевих фразах НФЄ не є типовою для текстів підручників з англійської мови.

Конкретизація розподілу максимального значення сили звукового тиску фраз у НФЄ дозволяє зробити невелике уточнення. Максимум інтенсивності початку першої фрази у НФЄ порівняно з початком другої (третьої) фраз більше. Це характерно для 70% НФЄ всього експериментального матеріалу.

Отже, серед сталих просодичних ознак, за якими визначається співвіднесеність і тотожність одиниць ритму, найбільш суттєвими, за даними аудитивного та інструментального аналізу, є співвіднесеність фонаційної тривалості ритмічних одиниць і зовнішніх пауз, висота й ширина тонального і динамічного діапазонів і стабільність середнього темпу озвучення текстів підручника для вивчення англійської мови.

Показники фонаційної тривалості ритмічних одиниць (див. табл. 3.1 на стор. 131) свідчать про їхню сталу співвіднесеність у кожному композиційному блоці. За збільшення середньої тривалості ритмічної групи, збільшується тривалість синтагми і фрази, проте ця залежність не простежується у НФЄ, тривалість якої пояснюється інформаційною структурою композиційних блоків: вступ, як звично, має констатуючий характер; основна частина містить головні „блоки смислу” [126, 62]; а закінчення передбачає „згортання інформації” [106, 34], отож у основній частині найбільша кількість НФЄ, оскільки у цьому композиційному блоці НФЄ є найбільш інформативно навантаженими.

Залежність тривалості ритмічних груп, синтагм та фраз від їхнього інформативного наповнення не простежувалася в експериментальному матеріалі.

Таблиця 3.1

Середні значення фонаційної тривалості ритмічних одиниць тексту підручника з англійської мови (мсек)

Ритмічні одиниці	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
ритмогрупа	397	442	466
синтагма	1293	1316	1328
фраза	2219	2302	2436
НФЄ	9794	13260	9870

Для достовірності даних про ритмічну співвіднесеність експериментальних текстових фрагментів необхідно доповнити отримані результати аналізом тривалості зовнішніх пауз. Уже попередній аудитивний аналіз композиційних блоків виявив типовість їхньої паузної організації, що, на нашу думку, пояснюється зразковістю обраних текстів, які були озвучені професійними дикторами. Це підтвердили і результати інструментального аналізу, про що свідчать дані таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Середні значення тривалості зовнішніх пауз між ритмічними одиницями тексту підручника з англійської мови (мсек)

Межі ритмічних одиниць	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
між ритмогрупами	32	48	36
між синтагмами	126	174	140
між фразами	452	481	496
між НФЄ	790	826	820

Загалом, для аналізованих текстів характерна загальна тенденція до зменшення пауз, оскільки навчальні тексти не є великими за обсягом, а отже, фрази та НФЄ тісно пов'язані за змістом, де кожна наступна одиниця розкриває або доповнює тему попередньої в змістовому плані. Отже, хоча

пауза і відіграє велике значення у відокремленні суттєвого від менш суттєвого в інформаційній структурі тексту, вона виконує і інтегруючу роль, зв'язуючи складніші одиниці тексту. Цей факт вказує на залежність тривалості зовнішніх пауз від розміру ритмічних одиниць, що доводить часову співвіднесеність тексту підручника для вивчення англійської мови.

Іншим параметром, що формує інваріантні ознаки ритмічних одиниць, є середній інтервал ЧОТ, кількісний розподіл якого свідчить про відносну співвіднесеність чергування одиниць сталого інтервалу із змінними, що досить чітко сприймається як принцип гармонійного або „золотого” розподілу [21, 141]. Простежується також тенденція у збільшенні частотного діапазону в інформаційно навантажених ритмічних одиницях „Основної частини” та зменшенні у „Вступі” та „Закінченні”, де навантаження нижче. Результати виконаного аналізу викладені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Середні значення частотного діапазону ритмічних одиниць тексту підручника з англійської мови (пт)

Ритмічні одиниці	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
Ритмогрупа	2,5	3,1	2,8
Синтагма	6,0	6,8	6,5
Фраза	9,2	9,7	8,9
НФЄ	14,7	15,1	14,9

Показники розподілу інтенсивності в кожній системі одиниць ритму також свідчать про сталі співвідношення між ритмічними одиницями і за параметром динамічного діапазону. За нашими спостереженнями, ці відношення мають характер чіткої залежності: з розширенням діапазона синтагми, простежується розширення діапазону фрази і НФЄ відповідного композиційного блоку.

Ці дані дали нам можливість висунути припущення про відносну

рівномірність розподілу інтенсивності при сприйнятті тексту загалом та чергування ритмічних одиниць зокрема.

Таблиця 3.4

Середні значення динамічного діапазону ритмічних одиниць тексту підручника з англійської мови (в.о.)

Ритмічні одиниці	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
Синтагма	26,8	29,1	27,5
Фраза	32,0	37,6	34,2
НФЄ	66,9	74,8	68,1

Оскільки основна модель ритмічної організації спрямована на інтеграцію системи цілого тексту, в результаті виконаного інструментального аналізу було виявлено найхарактерніші риси композиційних блоків текстів підручника з англійської мови.

Для композиційного блоку „Вступ” найрекурентнішими є такі ознаки:

- тривалість ритмогрупи становить 100–700 мсек, що після зіставного аналізу кваліфікується як середня;
- діапазон тривалості синтагми обмежується 1000–1200 мсек, який кваліфікується як середній;
- середньозвукова тривалість фрази коливається від 3500 до 4000 мсек. що визнано середньою для цієї ритмічної одиниці;
- тривалість надфразної єдності зареєстрована в межах 1–2 хв.;
- темп мовлення – середній, 5–6 складів у сек.;
- найчастотніший тип конфігурації тону в передтермінальній частині синтагми – високий низхідний;
- для термінальної частини синтагми, фрази та НФЄ найбільш рекурентною є низхідна конфігурація;
- тональний рівень початку синтагми актуалізується у високій зоні, а її завершення – в низькій;

- для висотно-тонального рівня початку фрази характерна висока зона, для її завершення – екстра-низька;
- екстра-високий тональний рівень притаманний початку НФЄ, а екстра-низький – завершенню;
- максимум ЧОТ локалізується на ядерному складоносії, а в ритмічних одиницях вищого порядку на початкових синтагмах;
- синтагмі і фразі притаманний екстра-високий і високий максимум ЧОТ, у НФЄ частота актуалізації екстра-високого наближається до 100 %;
- швидкість зміни ЧОТ кваліфікується як рівномірно мінімальна, мала та середня;
- середній рівень інтенсивності першої ритмогрупи в синтагмі вищій, ніж останньої;
- локалізація максимуму інтенсивності співпадає з максимумом ЧОТ і властива ядерному складоносію, початковим синтагмам і фразам.

Для композиційного блоку „Основна частина” виділено такі особливості:

- середня тривалість ритмогрупи становить 300–500 мсек, зростає порівняно із „Вступом” відсоток збільшених одиниць;
- діапазон тривалості синтагми обмежується 1000–1200 мсек, відзначено зменшення середніх синтагм на користь максимальних та збільшених;
- середньозвукова тривалість фрази коливається від 3500 до 4000 мсек, що визнано середньою для цієї ритмічної одиниці;
- тривалість надфразної єдності зареєстрована в межах 1–3 хв., помітне збільшення кількості середніх НФЄ за рахунок середніх за тривалістю;
- темп мовлення – середній, 5–6 складів у сек.;
- найчастотніший тип конфігурації тону в передтермінальній частині синтагми – високий низхідний;
- для термінальної частини синтагми, фрази та НФЄ найбільш рекурентною є низхідна конфігурація;

– тональний рівень початку синтагми актуалізується у високій зоні, різко збільшується відсоток екстра-високої зони (з 4,1% у „Вступі” до 32,8% у „Основній частині”);

– завершенню синтагми властивий низький тональний рівень, збільшується частка екстра-низького;

– для висотно-тонального рівня початку фрази характерна висока зона, для її завершення – низька та екстра-низька;

– екстра-високий тональний рівень притаманний початку НФЄ, а екстра-низький – завершенню;

– максимум ЧОТ локалізується на ядерному складоносії, а в ритмічних одиницях вищого порядку на початкових синтагмах і фразам;

– синтагмі і фразі притаманний екстра-високий і високий максимум ЧОТ, у НФЄ частота актуалізації екстра-високого наближається до 100%;

– швидкість зміни ЧОТ кваліфікується як рівномірно мінімальна, мала та середня;

– середній рівень інтенсивності першої ритмогрупи в синтагмі вищій, ніж останньої;

– локалізація максимуму інтенсивності співпадає з максимумом ЧОТ і властива ядерному складоносію, початковим синтагмам і фразам.

Під час аналізу композиційного блоку „Закінчення” було відзначено:

– середня тривалість ритмогрупи становить 300–500 мсек, помітна тенденція до зростання порівняно з „Основною частиною” відсотка збільшених одиниць;

– діапазон тривалості синтагми обмежується 1000–1200 мсек, відзначено збільшення середніх синтагм за рахунок коротких;

– середньозвукова тривалість фрази коливається від 3500 до 4000 мсек, вагоме зменшення середніх і збільшених фраз на користь коротких;

– тривалість надфразної єдності зареєстрована в межах 1–2 хв., помітне збільшення кількості коротких НФЄ і відповідне зменшення збільшених та середніх;

- темп мовлення – середній, 5–6 складів в сек.;
- найчастотніший тип конфігурації тону в передтермінальній частині синтагми – високий низхідний;
- для термінальної частини синтагми, фрази та НФЄ найбільш рекурентною є низхідна конфігурація прямої модифікації;
- тональний рівень початку синтагми актуалізується у високій зоні, різко збільшується відсоток середньої зниженої зони (з 1,3% у „Основній частині” до 12,2% у „Закінченні”);
- завершенню синтагми властивий низький тональний рівень;
- для висотно-тонального рівня початку фрази характерна висока зона, для її завершення – низька та екстра-низька;
- екстра-високий тональний рівень притаманний початку НФЄ, а екстра-низький – закінченню;
- максимум ЧОТ локалізується на ядерному складоносії, а в ритмічних одиницях вищого порядку на початкових синтагмах;
- синтагмі і фразі притаманний екстра-високий і високий максимум ЧОТ, у НФЄ частота актуалізації екстра-високого наближається до 100 %;
- швидкість зміни ЧОТ кваліфікується як рівномірно мінімальна, мала та середня;
- середній рівень інтенсивності першої ритмогрупи в синтагмі вищій, ніж останньої;
- локалізація максимуму інтенсивності співпадає з максимумом ЧОТ і властива ядерному складоносію, початковим синтагмам і фразам.

Отже, в результаті виконаного аналізу тональних, темпоральних і динамічних характеристик було одержано частотні показники кожного параметра і упорядковано таблиці Додатку. Це дає можливість у ході лінгвістичної інтерпретації отриманих даних обґрунтувати просодичну модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови, функціонування якої залежить від структурного елементу тексту, який ця модель реалізує.

3.4. Лінгвістична інтерпретація результатів експериментально-фонетичного дослідження

Унаслідок виконаного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в мовленні існує основана на певних закономірностях просодична модель актуалізації ритмічної структури тексту підручника, функціонування якої в процесі вимовляння залежить від комунікативно-прагматичної спрямованості тексту і зумовлюється специфікою організації лінгвостилістичних засобів, які створюють його структурні елементи.

Метою лінгвістичної інтерпретації результатів експериментально-фонетичного дослідження було на основі описаних закономірностей низки аудитивних та акустичних показників виділити основні закономірності просодичної моделі актуалізації ритмічної структури тексту підручника з англійської мови, функціонування якої є характерною для сучасної англійської мови і релевантною для процесу навчання коректної інтонаційної актуалізації цього типу тексту.

Просодія має організуючий характер, тобто, на відміну від сегментних засобів, які “будують” мовні одиниці, надсегментні засоби організовують їх в єдності вищого порядку [126, 24]. Створення моделі цієї організації дозволить встановити адекватну звукову форму озвученого тексту підручника для пошуку найкращих умов його сприйняття на слух.

Для обґрунтування запропонованої моделі було здійснено лінгвістичну інтерпретацію результатів виконаного експериментального дослідження, процедура якої зводилась до зіставлення даних аудитивного та інструментального аналізів. Це зумовлено тим, що саме на цих рівнях кожний із компонентів просодії має свій корелят: час – тривалість; частота основного тону – висота тону; інтенсивність – гучність; енергія в

частотних смугах спектру – тембр. Це дозволило визначити загальні та диференціальні просодичні характеристики ритмічної структури композиційних блоків різних типів.

Результати аудитивного аналізу виявили структурно-типологічні особливості ритмогруп та синтагм. Класифікація ритмогруп за принципом акцентного розподілу доводить, що більшість загальної кількості ритмічних груп, виділених у текстах підручника, утворюють максимально поданий тип ритмічних груп у проаналізованих фразах – „один наголошений склад + два (три) ненаголошених”. Для акцентної будови синтагми притаманною є впорядкована кількість наголошених складів, яка перебуває в межах від одного до п'яти, але більшість визначається компактним діапазоном у 2–3 наголошених склади, тобто становить 2–3 ритмічних групи.

На основі цих даних було встановлено, що ритм експериментального корпусу текстових фрагментів можна вважати „поступовим” (кількість складів у синтагмі збільшується або зменшується поступово), проте у незначній кількості випадків характер ритму стає „уриваним” (короткі, рівні за складами синтагми) або „перемінним” (довгі й короткі синтагми чергуються). Оптимальний ритмічний ефект досягається чергуванням різноманітних ритмічних структур речень, водночас “некомпактний” ритм зустрічається в такій організації рідко. Ритмічна структура прозового мовлення – результат, що досягається сукупністю ритмічних елементів різного рівня для чіткого і ясного сприйняття певного тексту.

На підставі обробки результатів аудитивного та інструментального аналізів темпоральних характеристик композиційних блоків текстів підручника мови було встановлено, що загальний темп актуалізації на перцептивному рівні співвідноситься з тривалістю та характером пауз, а на інструментальному – із фонаційною тривалістю ритмічних одиниць.

Розглядаючи специфічні зміни темпу в межах одного композиційного блоку, було відзначено, що перцептивні зміни помітні лише на рівні фраз та НФС, а інколи навіть на межі зміни синтагм

Інваріантною перцептивною ознакою під час реалізації досліджуваних текстів виступає помірний темп при суттєвому відхиленні в зону сповільненого у композиційному блоці „Закінчення”. Це є типовою рисою навчальних текстів, оскільки саме при озвученні цих текстів важливо досягти високого рівня розуміння, щоби нова, невідома для слухача інформація не залишилася поза увагою.

Зміни в темпі мовлення підпорядковують в структурно-смісловому відношенні одні синтагми іншим або одну частину фрази іншій. Ці зміни в темпі розглядаються як елемент ритмічної структури фрази, яка визначає ритмічну тривалість звуків та пов'язана з мелодійним оформленням фрази і граматичною структурою її відповідника на синтаксичному рівні – речення.

Порівнюючи специфіку варіювання темпу із смисловим навантаженням текстових фрагментів за допомогою комп'ютера (інструментальний аналіз), було виявлено, що в інформативно навантажених ритмічних одиницях темп уповільнений, а у менш навантажених – більш прискореним. Цей висновок ґрунтується на тому, що тривалість ритмічних груп на цих ділянках перевищує середній показник тривалості в цілому тексті в середньому в 1,2–1,4 рази. Загалом, спостерігалось уповільнення темпу у “Вступі”, “Закінченні” та кульмінаційних моментах “Основної частини”. На нашу думку, це пояснюється прагненням автора та диктора, що озвучував текст, не лише донести до слухача інформацію, але і спростити її сприйняття та розуміння, підкорити слухача перебігу своїх думок.

Аналізуючи особливості паузації, було виявлено тенденцію до відповідності синтагматичної будови озвученого тексту підручника його синтаксичній структурі, що, на нашу думку, пояснюється зразковістю обраних текстів, які були озвучені професійними дикторами. Фактично диктор намагається не вживати пауз, що не позначені на письмі, тобто найбільш рекурентними функціональними типами пауз є паузи структурного членування. Поява психологічних пауз є показником прагматичної орієнтації озвученого тексту, який містить слова і блоки різного інформативного

навантаження.

Аналіз пауз на стиках ритмічних одиниць засвідчив, що межі ритмічних груп практично не маркуються паузами, на відміну від більших одиниць. Кінець синтагми переважно відзначається паузами (короткими або середніми), некінцеві відносно НФЄ фрази закінчуються середною або довгою паузами, а фраза, що оформлює кінець НФЄ, завершується наддовгою паузою.

Із погляду інструментального аналізу текстам підручника з англійської мови властиві переважно середні за тривалістю ритмічні одиниці, але композиційний блок „Закінчення” характеризується збільшенням показників вживання коротких фраз та надфразних єдностей, а отже, підтвердженням тенденції уповільнення темпу, про що свідчило збільшення тривалості ритмічних груп. Це пояснюється змістом інформації, яка міститься цьому композиційному блоці: узагальнення, прогнозування, логічний висновок тощо.

Незважаючи на деяку варіативність у розподілі фонаційної тривалості ритмічних одиниць різних рівнів, їм властива велика компактність діапазону варіювання цього параметра у досліджуваному матеріалі. Середня тривалість ритмогрупи становить 300–500 мсек, синтагми – 1000–1200 мсек, відзначено зменшення середніх синтагм у інформаційно навантажених блоках на користь максимальних та збільшених, середньозвукова тривалість фрази коливається від 3500 до 4000 мсек, надфразної єдності зареєстрована в межах 1–3 хв.

За даними аудитивного аналізу, тембральні характеристики текстів підручника слугують переважно вираженню емоційного аспекту просодії, а мові цих текстів, хоча й властиві певні емоції, проте вони зазнають своєрідних трансформацій. Озвучення текстів для підручників відбувалося, за одностайним визначенням аудиторів, у звичайному тембрі зі спокійними і стриманими його змінами на палатальний (пом'якшений) або придиховий для передачі відтінків значень в інформаційному потоці

мовлення.

Вивчення закономірностей актуалізації досліджуваних текстових фрагментів засвідчило, що композиційний блок „Основна частина” реалізується переважно з помірною та підвищеною гучністю, як і фрагменти „Закінчення”, проте „Вступ” – лише з помірною. Це явище ґрунтується на інформаційній структурі тексту, оскільки підвищена гучність вказує на більше інформаційне навантаження певного текстового фрагменту.

Більшість результатів інструментального аналізу підтвердило дані, отримані перцептивним шляхом. У той же час було помічено низку розбіжностей у даних двох видів аналізу, що зумовлено функціональною взаємодією компонентів інтонації, можливістю компенсації одних інтонаційних засобів іншими [126; 173]. Ці розбіжності мали характер яскраво вираженої тенденції та полягали в наступному.

Зміни напряму руху тону в передтермінальній та термінальній частинах ритмічних одиниць, які фіксувалися інструментально, не сприймалися аудитором через малу тривалість сегментів, у межах яких вони реалізовувалися. Тоді майже завжди було зафіксовано збільшення показника інтенсивності на початку синтагми чи фрази порівняно з попередньою, та різке зменшення у закінченні.

Під час опису моделі актуалізації текстів підручника з англійської мови за основу бралися дані інструментального аналізу, тому що візуальний розгляд спектрографічного зображення звукового сигналу дає точнішу інформацію про тип передтермінальної частини ритмічної одиниці за напрямом руху тону. Більшу точність саме цього аналізу підтверджував і Л. Щерба, назвавши цей вид аналізу об’єктивним, на відміну від аудитивного, який він вважав суб’єктивним [184,137].

Беручи до уваги вказане, за візуального аналізу мелодійних малюнків досліджуваних сегментів навчальних текстів було виявлено підвищену частоту низхідних високих та середніх тонів передшкали, а також рівних

низьких. Частотність висхідного типу конфігурації тону вдвічі менший, ніж рівного, а відсоток висхідно-низхідної конфігурації тону не є суттєвим. Необхідно зазначити, що дані аудитивного аналізу ідентифікували як найбільш рекурентний рівний тип передшкали, а низхідний був визнаний як найменш частотний.

Результати аудитивного аналізу частотних характеристик актуалізації напрямку руху тону в термінальній частині синтагми встановили типовість низхідного руху для всієї сукупності текстових фрагментів. Дані акустичного аналізу уточнили попередні результати, зафіксувавши у композиційному блоці „Закінчення” незначне збільшення висхідно-низхідного руху та рівно-низхідного. Проте ближче до завершення тексту виявляється схильність до підвищення рекурентності висхідної конфігурації частоти основного тону, тоді як на перцептивному рівні, внаслідок короткої тривалості сегментів, ці тони були визнані рівними.

Конфігурація тону в термінальній частині фрази та термінальній синтагмі НФЄ повторює загальну тенденцію термінальної частини синтагми: висока рекурентність низхідного типу, найтиповішою в якому є його пряма модифікація. Другою за частотністю виступає висхідно-низхідна конфігурація за практично рівних показниках низхідно-рівного та рівно-низхідного. Композиційний блок „Закінчення” характеризується підвищенням показників низхідно-рівного та рівно-низхідного порівняно зі „Вступом” та „Основною частиною”, що свідчить про завершеність і визначеність інформації, яка подається в кінці тексту.

Результати узагальненої оцінки аудитивного та інструментального аналізів варіювання тонального рівня початку синтагми і фрази дозволяють стверджувати про переважне вживання високого рівня, частотність якого практично однакова у всіх композиційних блоках; другим за рекурентністю виступає середній підвищений рівень із значним відсотком середнього зниженого. Загалом тональний рівень початку синтагми та

фрази характеризується тенденцією до появи суттєвої кількості одиниць із екстра-високим тональним рівнем початку у „Основній частині”.

Щодо рівня завершення синтагми і фрази, то він у всіх композиційних блоках має тотожні ознаки: домінування низького рівня, велика частотність середнього зниженого і підвищеного рівнів, незначний показник високого та екстра-низького, відсутність екстра-високого тонального рівня. Рівень завершення переважно варіює залежно від положення синтагми в одиниці вищого порядку – фразі або НФЄ. Актуалізація тонального рівня завершення фрази якісно відрізняється від синтагми: підвищена рекурентність екстра-низького та низького тонального рівнів, значно нижчий показник середнього зниженого рівня. Якісно відрізняється лише тональний рівень останньої у НФЄ фрази, яка збігається із завершенням надфразної єдності і, відповідно до цього, накладається на тональний рівень завершення НФЄ.

Під час вивчення цього параметру було виявлено незначні розбіжності в результатах перцептивного та інструментального аналізів. Екстра-високий рівень початку синтагми було зафіксовано в „Основній частині” та екстра-низький рівень „Закінчення” лише в процесі комп’ютерної обробки експериментального матеріалу. Це пояснюється особливостями слухового сприйняття, для якого оцінка тонального рівня співвідноситься з пресуппозицією тексту та суб’єктивною оцінкою аудиторами змісту [174, 188].

Аналіз тонального рівня початку і закінчення НФЄ виявив, що характерною для тексту англійського підручника є екстра-висока модифікація, другою за частотністю є висока. Закінчення НФЄ характеризується великим показником екстра-низького тонального рівня, показник якого досягнув 99% частотності у композиційному блоці „Закінчення”.

Щодо прагматичної зумовленості показників актуалізації тональних рівнів початку і завершення ритмічних одиниць, то для різних

композиційних блоків характерний різний ступінь варіативності залежно від їх інформативної насиченості. Найбільшими тональними варіаціями відрізняється „Основна частина”, яка, за нашими спостереженнями, характеризується найбільшою емоційною насиченістю, і у ній активно використовуються всі можливі просодичні засоби, що роблять більш переконливою і зрозумілою інформацію, підкреслюють її найважливіші моменти, точніше виражають оцінку чи відношення автора до явищ, які описуються, поглядів тощо.

При зіставленні результатів аудитивного та інструментального аналізів по визначенню діапазону синтагми було встановлено, що під час розгляду його з перцептивного погляду відмічено домінування середнього та розширеного діапазонів. Показники інструментального аналізу більш варіативні: зафіксовано рівномірний розподіл відсотків між широким, розширеним і середнім діапазоном. Необхідно зазначити, що для композиційного блоку „Вступ” було виявлено найвищі показники розширеної та середньої зон.

Здійснене узагальнення результатів інструментального аналізу максимуму частоти основного тону свідчить про його локалізацію на ядерному складоносії, що демонструє виділеність цієї ділянки синтагми як семантично найвагомішої у фразі. Втричі меншим є показник локалізації максимуму ЧОТ на 1-му наголошеному складі, при цьому відсоткові дані „Основної частини” позначені більшою варіативністю, ніж інших композиційних блоків.

Відповідно до даних інструментального аналізу, максимум ЧОТ актуалізується на екстра-високому та високому рівнях. Результати вивчення швидкості зміни напряму ЧОТ у термінальній ритмогрупі синтагми виявили її переважаючу реалізацію в середній, мінімальній та малій зонах. Відзначена також невелика частка актуалізації цієї ознаки у великій та максимальній зонах. Отже, всім композиційним блокам властиві загалом плавні зміни частоти основного тону.

Здійснений аналіз частотного діапазону синтагми встановив, що частотний діапазон актуалізується переважно в розширеній зоні, за відносно однакової процентної частотності широкого та середнього діапазону. Незначними були визнані показники звуженого діапазону синтагми, нульовий та вузький діапазон помічено не було.

Необхідно зазначити, що із збільшенням рангу ритмічної одиниці збільшується і показник діапазон ЧОТ: для ритмогрупи – 0-3,8 пт; для синтагми – 4,2-7 пт; для фрази – 7-11 пт; для НФЄ – 14-18 пт.

У процесі узагальнення числових даних актуалізації зміни частоти основного тону у термінальній ритмогрупі проаналізованих синтагм текстів підручника було відзначено рівновелику частоту малої, мінімальної та середньої швидкостей зміни частоти основного тону. Максимальна швидкість є типовішою для „Основної частини”, ніж для „Вступу” і „Закінчення”.

Зіставлення показників частотного максимуму у фразах та НФЄ виявило, що у фразі переважаючим є показник початкових синтагм, незначною порівняно з початковими синтагмами є локалізація максимуму ЧОТ на проміжних синтагмах, нетиповим був визнаний максимум ЧОТ на кінцевих синтагмах. Аналогічним є розподіл частотного максимуму у НФЄ, де для НФЄ всіх композиційних блоків найхарактернішою є локалізація частотного максимуму на початковій фразі, відсоток актуалізації максимуму ЧОТ у проміжних фразах невеликий, частотний максимум на кінцевих фразах виявлено не було.

Під час порівняльного аналізу числових даних швидкості зміни частоти основного тону у експериментальних фразах текстів підручника було встановлено найвищу рекурентність екстра-високого та високого рівня. Було відзначено також певні закономірності розташування фраз у НФЄ: кожна наступна фраза починається на трохи вищому рівні (наприклад, середній підвищений – високий) і не має варіантів залежно від типу композиційного блоку. Необхідно відмітити також суттєве

зміщення частоти актуалізації тонального максимуму НФЄ у екстра-високу зону. Показник цієї ознаки наближається до 100 % у всіх композиційних блоках.

Результати узагальненої оцінки локалізації максимуму інтенсивності відображають переважний відсоток ядерного складоносія та 1-го наголошеного складу у всіх композиційних блоках. Залежність рівня інтенсивності від належності ритмогруп до певного композиційного блоку не простежувалося – перша ритмогрупа відзначена середнім рівнем, а остання середнім і малим рівнями інтенсивності.

Отримані дані зіставного аналізу щодо локалізації максимуму інтенсивності у фразях та НФЄ свідчать про припадання його на початкову синтагму у фразі або початкову фразу у НФЄ. Практично рівними є показники проміжних та кінцевих синтагм, проте у „Основній частині” виявлена тенденція до зменшення відсотку кінцевих одиниць порівняно з іншими композиційними блоками. Конкретизація розподілу максимального значення сили звукового тиску фраз у НФЄ дозволяє також зробити невелике уточнення. Максимум інтенсивності початку першої фрази у НФЄ порівняно з початком другої (третьої) фраз дещо більше. Це характерно для більшості НФЄ всього експериментального матеріалу.

Необхідно також зазначити, що збільшення / зменшення інтенсивності відбувається, звичайно, паралельно із зміною теми. Початок будь-якої теми, яка вважається новою стосовно до попередньої синтагми, фрази чи НФЄ, характеризується максимумом інтенсивності у системі ритмічних одиниць.

Ці результати здійсненого аналізу підтверджують дані досліджень на матеріалі текстів інших жанрів та стилів [21; 32; 48], що дає можливість зробити висновок про ритмічну функцію явища відповідності форми та зв'язності мікротем НФЄ, яка відзначається лише за умови ізохронності чергування встановлених змін у розподілі інтенсивності.

Отже, серед інваріантних просодичних характеристик, що формують просодичну співвіднесеність та тотожність одиниць ритму та способи їх

структурної організації, найбільш суттєвими, за даними аудитивного та інструментального аналізів, є співвіднесеність фонаційної тривалості ритмічних одиниць і пауз, рівномірна виділеність наголошених складів у ритмічних групах, висота й ширина тонального діапазону. Стабільність середнього темпу озвучення навчального тексту. Подібність цих параметрів, що виявилася на основі їхньої частотності в оформленні одиниць, є показником цільнооформленості кожної з ритмічних одиниць в ієрархії тексту, а їхня періодична повторюваність, дає право на виділення ритмічної групи, синтагми, фрази, НФЄ в ранг основних одиниць ритму навчального тексту.

Висновки до третього розділу

На підставі виконаного аудиторського та інструментального аналізів просодичних особливостей актуалізації ритмічної структури текстів підручника з англійської мови, а також здійсненої лінгвістичної інтерпретації їх результатів можна констатувати:

1. Доведено, що завдяки своїй просодичній цільнооформленості ритмічна група, синтагма, фраза і надфразна єдність є основними одиницями ритмічної структури тексту підручника. Умовою для цього служить періодична повторюваність просодично подібних одиниць у розгортанні озвученого тексту.

2. Виявлено, що відокремленість цих одиниць досягається за рахунок використання акцентно-мелодійної подібності та часової співвіднесеності. У оформленості одиниці може брати участь цілий комплекс просодичних засобів, як наприклад у ритмогрупі та синтагмі, або окремі із просодичних засобів, як у фразі та НФЄ.

3. Встановлено, що у процесі актуалізації тексту чергуються одиниці ритму різного масштабу, між одиницями нижчого та вищого щабелів існує

відносна рівномірність, за умови якої кожна наступна ритмічна одиниця тексту поєднується з одиницею попередньої на основі співвіднесеності та тотожності фізичних акустичних параметрів.

4. Підтверджено існуючу думку про те, що характер взаємодії просодичних засобів, які беруть участь в актуалізації ритмічної структури цілого тексту, є складнішим від закономірностей просодичної організації ізольованих висловів [32, 57]. Це пояснюється необхідністю врахування прагматичного наміру конкретного тексту, особливостями композиційної та лексико-семантичної структур тексту тощо.

5. Визначено, що особливістю навчального тексту, максимально структурованого системного об'єкту, є компактність діапазону варіювання просодичних ознак подібності та співвіднесеності. Ця особливість характерна для будь-якого композиційного блоку тексту, оскільки ознаки, що були розглянуті в межах експериментального дослідження, є найбільш регулярними та легкими для сприйняття. Вони утворюють основну модель ритмічної організації, що спрямована на об'єднання системи цілого тексту. Здатність ритму пов'язувати різні за змістом одиниці виявляється як на рівні якоїсь окремої одиниці ритму, так і в ієрархії смислової системи.

Проте існуюча незначна варіативність фізичних параметрів окремих композиційних блоків, на нашу думку, зумовлена смыслом конкретного тексту. Гармонійне відхилення від інваріантних показників характерне для композиційного блоку “Основна частина” і дозволяє знайти в тексті найважливіші інформаційно-навантажені моменти в тексті підручника з англійської мови. Відхилення від інваріанту існує тому, що розвиток змісту в тексті неможливий за умови абсолютної тотожності будови ритмічної структури, адже повністю ідентична будова складників тексту сприяла б, очевидно, виникненню монотонності – явищу, яке не є характерним для навчального тексту.

На нашу думку, процес відхилення від типових ознак просодичної оформленості ритмічної структури відбувається в залежності від змістово-

експресивного плану навчального тексту, оскільки хоча тексти підручника і належать до наукової прози, їм властива емоційна форма подання автором інформації.

Лінгвістична інтерпретація даних аудитивного та інструментального аналізу закономірностей функціонування просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчального тексту свідчить про їхню щільну кореляцію, що дає підстави вважати можливим подальше використання результатів дослідження у лінгвістичній теорії та практиці.

Найсуттєвіші положення цього розділу висвітлено у статтях автора [141; 143; 147] та тезах [144; 234].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі вивчення співвідношення даних інформантного, аудитивного та інструментального видів аналізу були виявлені основні закономірності функціонування просодичних засобів, япам'яті кожної беруть участь у створенні ритмічних моделей різних композиційних блоків тексту підручника з англійської мови.

Якісні і кількісні характеристики моделей, що зберігаються в пам'яті кожної людини, залежать від власне індивідуального та конкретного життєвого досвіду, зокрема від рівня володіння мовою, ступеня досконалості пам'яті, тощо. У результаті вибору відповідної моделі та її звукового оформлення відбувається актуалізація конкретного тексту.

Модель актуалізації тексту містить певну сукупність різноманітних аспектів мовної системи – лексичних, граматичних, фонетичних. Система просодичних засобів, які складають надсегментний рівень мовлення, поряд з іншими мовними засобами, формують структуру, стиль тексту, та відображають його комунікативні і прагматичні особливості

Найефективнішим для вивчення просодичних засобів актуалізації ритмічної структури підручника та навчальних текстів є комунікативно-прагматичний підхід. Завдяки йому яким текст розглядається як цілісна єдність мовних засобів, які забезпечують мету комунікації, обумовлених позамовними причинами. Останні трактуються як комунікативно-прагматичні чинники, які володіють певним значенням лише у складі тексту та втрачають їх в ізольованому вигляді.

Взаємозв'язок цих чинників у процесі актуалізації текстів здійснюється за визначеною схемою. У ній пропорції специфічних і неспецифічних для даного стилю одиниць у різновидах мовлення відмінні, що визначається позамовною основою стилів, з якою система мовних і мовленнєвих засобів виступають в єдності. Підручник з англійської мови належить до навчального підстилю наукової прози,

який існує як в писемній, так і усній (озвученій) формі, та, хоча і складається із кількох самостійних текстів, однак є цілісним текстом. Отже, існує певна модель його актуалізації, якій властиві як атрибути наукового стилю, так і свої власні характерні мовні засоби.

У результаті виконаного аналізу було виділено специфічні мовні особливості текстів підручника:

– серед граматичних – теперішнє позачасове (в англійській мові – теперішній неозначений час), недоконаний вид, найбільш абстрактні відтінки значень особових займенників та особи дієслів, відсутність питальних, окличних, неповних речень і водночас збільшення розміру деяких синтаксичних категорій (діапазон поширеного означення і всієї групи іменника, предикативного означення і речення загалом, складнопідрядні речення з двома чи більше підрядними);

– серед лексичних – вживання спеціальних термінів із наступним тлумаченням, уникання багатозначних слів, ускладнення семантичного навантаження від „Вступу” до „Закінчення”;

– серед графічних – курсив, різноманітні виділення та розрядки слів і висловів, написання з великої літери, багаторазове написання окремих слів, дефіси та тире, специфічна сегментація тексту, коли цього вимагає його зміст;

– серед просодичних – звичайний темп, інколи уповільнений, одноманітність поступового руху мелодійної шкали, незначний тональний та динамічний діапазони, переважання середнього регістру, стабільність ритму.

Ритм, який виникає внаслідок закономірності періодичної повторюваності співвіднесених мовленнєвих відрізків, виконує суттєву роль в організації тексту. Ритмічну структуру навчального тексту можна розглядати як стилістично марковану особливість його просодичної будови, але з тією відмінністю, що з погляду ритміки структурні особливості окремих одиниць виражаються різним сполученням

просодичних параметрів, тобто відносним значенням висотних, силових і часових ознак мовлення.

Отже, усі ритмічні одиниці (ритмогрупа, синтагма, ритмофраза, НФС) виражаються взаємодією просодичних засобів мовлення, певна впорядкованість яких обумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, закладене у змісті тексту. У якості фонетичних засобів маркування меж між ритмічними одиницями можуть виступати якісні зміни всіх просодичних параметрів в їхній структурі або виділеність за окремими одним чи двома просодичними параметрами: перепад тону, збільшення тривалості, гучності тощо.

Унаслідок здійсненого аудитивного аналізу було встановлено, що текстам підручників з англійської мови властиво вживання односкладових ритмічних груп, термінальні тони загалом переважають середні та низькі рівні, зрідка простежуються середні висхідні тони. Щодо шкали руху мелодики у передтермінальній частині, то відзначається її поступова висхідна рівність у першій частині тексту, а також низхідна однорідність у висновках, аналізі та оцінці проблемної ситуації, тобто у „Закінченні”. Загалом для мелодійної шкали характерна одноманітність поступового руху.

Необхідно відзначити, що тональний діапазон незначний, переважає середній регістр. Все це створює враження поступового розгортання думки і стимулює її якісне сприйняття. Середня швидкість мовлення впродовж усього озвучення текстів підручника практично не змінюється, темп звичайний, інколи уповільнений. Тексти підручника характеризуються спокійними і стриманими змінами тембру для передачі різноманітних значень в інформаційному потоці мовлення. Проаналізованим текстам притаманна загальна тенденція до зменшення пауз, оскільки навчальні тексти не є великими за обсягом, а отже, фрази та НФС тісно пов'язані за змістом, де кожна наступна одиниця розкриває або доповнює тему попередньої в змістовому плані.

Інструментальний аналіз просодичних особливостей актуалізації ритмічної структури різних композиційних блоків текстів підручника з англійської мови підтвердив надійність результатів аудитивного аналізу і дозволив встановити такі характерні ознаки: середня тривалість ритмогрупи становить 300–500 мсек, синтагми – 1000–1200 мсек, відзначено зменшення середніх синтагм у інформаційно навантажених блоках на користь максимальних та збільшених, середньозвукова тривалість фрази коливається від 3500 до 4000 мсек, надфразної єдності зареєстрована в межах 1–3 хв. Темп мовлення – середній, що підтверджують дані комп'ютерної обробки (5–6 складів у сек.).

Найчастотніший тип конфігурації тону в передтермінальній частині синтагми – високий низхідний; для термінальної частини синтагми, фрази та НФЄ найбільш рекурентною є низхідна конфігурація. Тональний рівень початку синтагми актуалізується у високій зоні, завершенню синтагми властивий низький тональний рівень. Для висотно-тонального рівня початку фрази характерна висока зона, для її завершення – низька та екстра-низька, екстра-високий тональний рівень притаманний початку НФЄ, а екстра-низький – завершенню. Максимум ЧОТ локалізується на ядерному складоносії, а в ритмічних одиницях вищого порядку на початкових синтагмах і фразах; синтагмі і фразі притаманний екстра-високий і високий максимум ЧОТ, у НФЄ частота актуалізації екстра-високого наближається до 100 %; швидкість зміни ЧОТ кваліфікується як рівномірно мінімальна, мала та середня. Середній рівень інтенсивності першої ритмогрупи в синтагмі вищий, ніж останньої; локалізація максимуму інтенсивності співпадає з максимумом ЧОТ і властива ядерному складоносію, початковим синтагмам і фразам.

Загалом, характер просодичного виявлення ритму різних композиційних блоків тексту підручника є подібним, що робить ритм ієрархічною системою, яка організує окремі елементи у зв'язну і цілісну комунікативну одиницю – текст.

До перспективних напрямів подальшої наукової розробки проблем просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчального тексту необхідно віднести вивчення питань когнітивного аспекту функціонування засобів надсегментного рівня у передачі й сприйнятті смислу текстів як цілісних утворень; аналіз ролі просодії у забезпеченні зв'язності текстів іншої жанрової належності у межах наукового стилю та вираженні їхньої прагматичної спрямованості.

Теоретичні передумови, обґрунтовані в цьому дисертаційному дослідженні, та результати виконаного експериментально-фонетичного дослідження можуть бути використані для подальшої наукової розробки теоретичних проблем вивчення просодичних засобів актуалізації ритмічної структури навчального тексту та для поглиблення їхніх найбільш актуальних аспектів, а також у практиці навчання коректного просодичного оформлення текстів підручників з англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдыгаппарова С.К. Интегрирующая функция текстовой просодии (на материале англ. яз.): Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1986. – 26 с.
2. Алексієвець О.М. Просодичні засоби інтенсифікації висловлювань сучасного англійського мовлення (Експериментально-фонетичне дослідження): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 1999. – 268 с.
3. Андреева Д.И. Фонетические признаки ритмической группы в английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1979. – 23 с.
4. Антипова А.М. Ритмическая система английской речи. – М.: Высшая школа, 1984. – 119 с.
5. Антипова А.М. Ритмическая организация английской речи (экспериментально-теоретическое исследование ритмообразующей функции просодии): Дис... докт. филол. наук: 10.02.04. – М., 1980. – 447 с.
6. Арват Н.М. Семантичні функції ритму в художньому прозовому творі і перекладі // Проблеми зіставної семантики. Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції. – К.: Київський держ. лінгв. ун-т. – 1997. – С. 410-413.
7. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
8. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике. – М.: Высшая школа, 1991. – 139 с.
9. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
10. Артемов В.А. Метод структурно-функционального изучения речевой интонации: Учебное пособие для аспирантов и соискателей. – М.:

- Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Горького, 1977. – 75 с.
11. Барышникова К.К. Ритм и интонация // Экспериментально-фонетическое исследование речи : Сб. науч. ст. – Минск: Минский гос. пед. ин-т иностр. яз. – 1969. – Вып.2. – С. 15-26.
 12. Барышникова К.К. О просодических единицах речи // Экспериментальная фонетика. – Минск: Изд-во Минского гос. пед. ин-та иностр. яз., 1972. – С. 14-26.
 13. Барышникова К.К. Уровни анализа просодии и ее функции // Экспериментальная фонетика . – Минск: Изд-во Минского гос. пед. ин-та иностр. яз, 1975. – С. 24-46.
 14. Беличенко Л.Г. Роль и место просодии в системе средств речевого воздействия (экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. яз): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т им. Ленина. – М., 1990. – 26 с.
 15. Бенвенист Э. Общая лингвистика: Пер. с французского / Общая редакция Ю.С. Степанова. – М.: УРСС, 2002.– 448 с.
 16. Беньяминова В.Н. Специфика организации английского научного текста (композиционно-речевые формы): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1985. – 200 с.
 17. Береза Л.П. Коммуникативно- прагматические особенности английского текста информационно-описательного типа: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Киевский гос. ун-т им. Шевченко. – К., 1985. – 24 с.
 18. Беспалько В.П. Теория учебника. Дидактический аспект. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
 19. Бех П.А., Тарасова Т.А. Некоторые особенности структурно-семантической организации научного текста // Научный и общественно-политический текст: Лингвистические и лингводидактические аспекты изучения / Каф. иностр. яз. – М.: Наука, 1991. – С. 27-38.

20. Бишук Г.В. Ритмічна структура художнього прозового тексту (на матеріалі озвучених оповідань О'Генрі) // Вісник Київського лінгв. ун-та. Сер. Філологія. – 1999. – Том 2. – №2. – С. 97-103.
21. Бишук Г.В. Ритмічна модель англомовного художнього тексту (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі соціально-психологічних оповідань письменників ХХ ст.). – Дис... канд. філол. наук. 10.02.04. – К., 2003. – 208 с.
22. Блохина Л.П. Просодия как одно из средств формирования связности устных текстов // Просодия текста. – М.: Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – 1982. – С. 6-11.
23. Блохина Л.П., Потапова Р.К. Методика анализа просодических характеристик речи. – М.: Изд-во Московского гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М.Тореза, 1982. – 75 с.
24. Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гордина М.В. Основы общей фонетики. – С-Пб., Изд-во С-Пб. ун-та, 1991. – 152 с.
25. Бочкарев А.Е. Ритмическая организация художественного текста // Пространственно-временная и ритмическая организация текста: Сб. науч. тр. – М.: Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – 1986.– Вып. 265. – С. 106-122.
26. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1990. – С.177-191.
27. Бубнова Г.И., Гарбовский Н. К. Письменная и устная коммуникация: Синтаксис и просодия. – М.: МГУ, 1991. – 272 с.
28. Буга П.Г. Вузовский учебник. – М.: Книга, 1987. – 158 с.
29. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. – М.: Высшая школа, 1967. – 375 с.
30. Бурая Е.А. Роль просодии в формировании ритма спонтанной диалогической речи (экспериментально-фонетическое исследование на

- материале английского языка): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1983. – 225 с.
31. Бычкова О.И. Акустические особенности реализации ритмической структуры в стихотворной и прозаической речи: Дис... канд. филол. наук: 10.02.19. – Казань, 1972. – 204 с.
32. Валигура О.Р. Интонационные признаки информационной структуры звучащего учебно-научного текста (Экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. яз.): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1988. – 174 с.
33. Васильев В.А. Учебное пособие по организации, проведению и анализу итогов экспериментального исследования по фонетике англ. языка. – М.: МГПИИЯ, 1976. – 75 с.
34. Величкова Л.В. Попытка психолингвистической характеристики языковых единиц // Коммуникативные и прагматические компоненты в лингвистическом исследовании: Сб. статей. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1995. – С. 12-17.
35. Веренинова Ж.Б. Обучение английскому произношению с опорой на специфику фонетических баз изучаемого и родного языков // ИЯШ. – 1994. – №5. – С. 10-16.
36. Виноградов В.В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – 560 с.
37. Власенко М.С. Комунікативно-прагматичний аспект аналізу спеціального тексту // Проблема семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. – Вип.2. – К.: Київський держ. лінгв. ун-т, 1999. – С. 24-28.
38. Волкова Е.В. Ритм как объект эстетического анализа (методологические проблемы) // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. – Ленинград: Наука, 1974. – С.73-85.

39. Воробьева О.П. Стилистика текста // Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1991. – С. 201-234.
40. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
41. Гавриленко Е.И. Синонимия просодических структур английских повествовательных высказываний: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Минский гос. пед. ин-т иностр. яз. – М., 1988. – 17 с.
42. Гадамер Г.Г. Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – 367 с.
43. Гаевый Л.А. Структурно-ритмические особенности художественного текста и их воспроизведение в переводе (на материале рассказов Дж. Лондона на укр. яз.): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. 10.02.02. / Киевский гос. пед. ин-т иностр. яз. – К., 1982. – 17 с.
44. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. – М.: Высшая школа, 1958. – С. 23-44.
45. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
46. Гертнер Р.И. К вопросу об особенностях акустической реализации ритмической структуры (на материале англ. яз) // Некоторые вопросы фонетики латышского и английского языков: Межвуз. сб. науч. тр. – Рига: Латвийский гос. ун-т. – 1979. – С. 78-89.
47. Гертнер Р.И. Ритмические структуры в английской речи (на мат. прозаич. и стихотворн. речи) // Функционально-стилистическая дифференциация англ. произношения: Межвуз. сб. науч. тр. – М.: Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – 1983. – С. 21-31.
48. Гертнер Р.И. Фонетические модификации ритмических структур в стихотворной и прозаической речи (экспериментально-фонетическое исследование): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1985. – 15 с.

49. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики: Пер. с французского. – М.: Прогресс, 1992. – 224 с.
50. Гиршман М. Содержательность ритма прозы // Вопросы литературы. – 1968. – № 2. – С. 169-183.
51. Глушко М.М. Ритмическая организация научного текста и его модальность // Лингводидактические исследования. – М.: Изд-во Московского гос. ун-та, 1987. – С. 111-122.
52. Гнатюк Л.И. Информационный аспект прагматики научного текста (на материале англ. яз.): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.21. / Ленинградский гос. ун-т им. Жданова. – Л., 1985. – 16 с.
53. Грохольская Т.В. Организация учебно-научного текста типа рассуждение: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Санкт-Петербургский гос. ун-т. – С-Пб., 1991. – 16 с.
54. Давыдова Л.Г. Взаимодействие различных просодических средств в развернутом произведении речи на английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. ун-т. – М., 1988. – 16 с.
55. Дворжецкая М.П., Стериополо Е.И., Валигура О.Р., Скробот А.И., Петренко А.Д. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи. – К.: Киевский гос. пед ин-т иностр. яз., 1991. – 76 с.
56. Дмитриева Е.Б. Структурно-ритмическая организация научно-технического текста: Дис... канд. филол. наук: 10.02.19. – Баку, 1993. – 152 с.
57. Долинин К. Стилистика французского языка. Учебное пособие для студ. пед. ин-тов. 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1987. – 303 с.
58. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 01.01.96. – К.: Держстандарт України, 1996. – 47 с.
59. Дубинко С.А. Фоностилистическая дифференциация акцентно-ритмических структур английской фразы (экспериментально-фонетическое

- исследование на материале совр. англ. яз): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Минский гос. пед. ин-т иностр. яз. – М., 1982. – 21 с.
60. Дубовский Ю.А. Вопросы просодии устного текста. – Минск: Минский гос. пед. ин-т иностр. яз., 1975. – 295 с.
61. Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. – Минск: Высшая школа, 1978. – 138 с.
62. Ефимова М.А. Учебный текст и его лингводидактические характеристики // Лингводидактические исследования / Ред. Ю.А. Карулин. – М.: Московский гос. ун-т, 1987. – 188 с.
63. Жирмунский В.М. Общее и романское языкознание. Избранные труды. – Л.: Наука, 1976. – 695 с.
64. Жумалиева Р.З. Синтагма как ритмическая единица текста (экспериментально-сопоставительное исследование различных функционально-стилистических видов текста в английском, русском и казахском языках): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.19. / Мордовский гос. лингв. ун-т. – М., 1993. – 19 с.
65. Здоровова Б.Б. Корреляция темпа речи и ее ритмическая организация // Проблемы супraseгментной фонетики: Сб. науч. тр. – М.: Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – 1985. – Вып. 248. – С. 244-249.
66. Зильберман А.И. Лингвистика текста и обучение чтению научной литературы. – М.: Наука, 1988. – 161 с.
67. Златоустова Л.В. Интонация и просодия в организации текста // Звучащий текст: Сб. научно-аналитических обзоров. – М., 1983. – С. 11-21.
68. Зуев Д.Д. Школьный учебник. – М.: Книга, 1983. – 152 с.
69. Иванова Т.П., Брандес О.П. Стилистическая интерпретация текста: Пособие по англ. языку. – М.: Высшая школа, 1991. – 144 с.
70. Иванова-Лукьянова Г.Н. Ритм прозы и перевод // Речевой ритм и его функции: Сб. науч. тр. – М.: Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им.

- М. Тореза, 1987. – Вып. 293. – С. 55-63.
71. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: Монографія. – К.: Вид-чий центр Київського держ. лінгв. ун-ту, 2001. – 351 с.
72. Каменская О.Л. Текст и коммуникация: Учебное пособие для ин-тов и ф-тов ин.яз. – М.: Высшая школа, 1990. – 152 с.
73. Кандинский Б.С. Целый текст и его интонационная структура // ИЯВШ. – 1968. – Вып. 4. – С. 93-102.
74. Кантер Л.А. К проблеме структурно-типологического изучения просодических систем // Просодические средства организации стилистически различных текстов в совр. англ. яз.: Межвуз. сб. науч. тр. – М.: МГПИ, 1985. – С. 3-11.
75. Кантер Л.А. Системный анализ речевой интонации. – М.: Высшая школа, 1988. – 128 с.
76. Кантер Л.А. Просодические характеристики речи как объект системного анализа: Автореф. дис... докт. филол. наук: 10.02.19. / Академия наук СССР. Ин-т языкознания. – М., 1990. – 52 с.
77. Кацнельсон С.Д. Речемыслительные процессы // Вопросы языкознания. – 1984. – №4. – С. 22-28.
78. Керт Г.М. К вопросу о взаимоотношении языка и мышления // Язык и мышление. – М., 1967. – С. 30-38.
79. Клименюк О.В. Пізнання і парадокс екзистенціальної комунікації // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту. Серія. Філософія, економіка, соціологія. – Тернопіль: ТДПУ. – 2000. – №4. – С. 86-95.
80. Клименюк О.В., Калита А.А., Федорів Я.Р. Методологія експериментально-фонетичних досліджень: теоретичні передумови, планування експерименту, представлення результатів // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка Серія 8: Мовознавство. –

2001. – №2– С. 3-17.

81. Клинг В.И. Композиционно-тематический аспект обзорной статьи // Текст в функционально-стилевом аспекте // Науч. тр. Московского гос. пед. ин-та ин. яз. им. М. Горького. – 1988. – Вып. 309. – С. 66-74.
82. Князева Н.И. Ритмическая организация научной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. яз в сопоставлении с белор.): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04; 10.02.02. – Минск, 1981.– 168 с.
83. Коваленко И.Ю. Опыт лексико-фонетического анализа научной речи: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1990. – 169 с.
84. Кожина М. Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. – Пермь, 1972. – 395 с.
85. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. – М.: Просвещение, 1977. – 223 с.
86. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 368 с.
87. Кочергина В.А. Введение в языкознание. Основы фонетики-фонологии. Грамматика: Учебное пособие. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 285 с.
88. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. – М.: Наука, 1980. – 148 с.
89. Кононенко Е.Т. Ритмико-синтаксическая структура художественной прозы (на мат. прозы Шона О’Кейси): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Ленинград, 1973. – 152 с.
90. Кравченко Н.А. Семантико-синтаксическая и просодическая организация лекторской речи (на материале англ. яз.): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Одесса, 1993. – 158 с.
91. Краевская Н.М. Композиция устного научного текста (жанр доклада) // Разновидности и жанры научной прозы: Лингвистические особенности: Сб. науч. тр. / АН СССР. Каф. ин. яз. Отв. ред. Цвиллинг М.Я. – М.: Наука, 1989. – С. 70-93.

92. Круковський В.І. Комунікативно-прагматичний аспект французьких законодавчих текстів: Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 1996. – 211 с.
93. Кручинина Л.И. Основные средства когезии английского научного текста: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т ин. яз. им. М.Тореза. – М., 1982. – 23 с.
94. Кубрякова Е.С. Модели порождения речи и главные отличительные особенности речемыслительного процесса // Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. – М.: Наука, 1991. – С. 82-140.
95. Кузьменко Н.Т. Вариативность акцентной структуры фразы в зависимости от внутрilingвистических факторов (экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. яз.): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Минский гос. пед. ин-т ин. яз. – М., 1990. – 20 с.
96. Кулиш Л.Ю. Зависимость восприятия звучащего текста от темпо-ритмовых характеристик речи индивида // Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия. – К.: Вища школа, 1979. – С. 30-63.
97. Кусько К.Я. Проблеми лінгвістики тексту: детермінації понять, мовні засоби когезії // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичні аспекти. – Львів: Світ. – 1998.– С. 5-14.
98. Кушнарєва Л.И. Содержательность ритма художественной прозы // Актуализация лингвистических единиц разных уровней: Сб. науч. тр. – Краснодар, 1985. – С. 89-95.
99. Лабовкина А.А. Коммуникативно-прагматический аспект специального научного текста (на материале немецких научных текстов по экологической географии): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Київ, 1991. – 255 с.
100. Ладыженская Т.А. Живое слово: Устная речь как средство и предмет

- обучения: Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. “Рус. яз. и лит-ра”. – М.: Просвещение. 1986. – 127 с.
101. Лазуткина Е.М. К проблеме описания прагматических механизмов языковой системы // Филологические науки. – 1994. – № 5-6. – С. 56-65.
102. Леонтьев А.А. Проблемы развития психики. – М.: Изд-во Московского гос. ун-та, 1972. – 114 с.
103. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.М. Ярцевой /. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 683 с.
104. Ляховицер М.М. Стиль и слог современной английской научной прозы: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1988. – 22 с.
105. Майорова И.А. О месте интонации в лингвистическом описании текста // Просодическая структура текста: Сб. науч. тр. – Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореца – 1984. – Вып. 230. – С. 130-139.
106. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. Синхронно-сопоставительный очерк. – Свердловск: Изд-во Уральского. ун-та, 1990. – 172 с.
107. Мельникова И.В. Основные закономерности просодической организации СФЕ, реализующих стилистический прием нарастания в английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т им. Ленина. – М., 1981. – 16 с.
108. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи / Дворжецкая М.П., Стериополо Е.И., Валигура О.Р. и др. – Киев: Киевский гос. пед. ин-т иностр. яз., 1991. – 75 с.
109. Михасенко Г.В. Функциональный аспект речевых пауз в современном английском языке (экспериментально-фонетическое исследование): Автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04. / Минский гос. пед. ин-т иностр. яз. – Минск, 1986. – 21 с.

110. Мороховский А.Н. Стилистическая дифференциация современного английского языка // Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1991. – С. 235-266.
111. Мороховская Э.Я. Основные аспекты общей теории лингвистических моделей. – К.: Вища школа, 1975. – 245 с.
112. Мосиенко З.С. Ритмические характеристики немецкой спонтанной монологической речи: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т ин. яз. им. М.Тореза. – М., 1982. – 20 с.
113. Москальская О.И. Семантика текста // Вопросы языкознания. – 1980. №6. – С. 32-42.
114. Муран О.В. О типологии учебных текстов научно-филологического подстиля // Вестник Ленинградского гос. ун-та. Серия 2. – 1991. – Вып. 2. – №9. – С. 113-115.
115. Наер В.Л. Прагматика текста и ее составляющие // Прагматика и стилистика. Сб. науч. тр. Московского ГПИИЯ. – М., 1985. – Вып. 245. – С. 4-13
116. Немченко Н.Ф. Ритм как форма организации текста (на материале англоязычной сказки). Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1985. – 21 с.
117. Нечаева О.А. Функционально-смысловые типы речи: описание, повествование, рассуждение. – Улан-Уде: Изд-во Бурятского ун-та, 1974. – 81 с.
118. Николаева Т.М. Фразовая интонация славянских языков. – М.: Наука. 1977. – 280 с.
119. Николаева Н.Е. Ритмическая синтагматика как основа синтактико-стилистического анализа научного текста (на материале англ. яз.): Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1986. – 25 с.

120. Никонова Е.Э. Ритмическая организация текста как средство разграничения регистров (на материале научной и художественной прозы): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1990. – 151 с.
121. Овечкина Т.Ф. Об интегрирующей функции стилистических и просодических средств в тексте // Фонетические средства стилиевой дифференциации устного текста в англ. языке: Межвузовский сб. науч. тр. Московского ГПИ им. Ленина. – 1984. – 107 с.
122. Орлов Г.А. Современная английская речь. Учебное пособие для пед. ин-тов. – М.: Высшая школа, 1991. – 241 с.
123. Орлова Л.Г. Особливості стилю науково-технічної літератури у російській і англійській мовах (на матеріалі журнальних статей з авіаційної тематики): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.19 / Одеський держ. ун-т ім. Мечнікова. – Одеса, 1995. – 17 с.
124. Павлова Л.И. Информационная структура текста и просодические средства выражения аппелятивности как одного из ее компонентов // Просодия текста. – М.: Московский гос. пед. ин-т им. М. Тореза. – 1982. – С. 49-52.
125. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 168 с.
126. Петренко І.В. Лінгвоакустичні характеристики паузації в сучасному англomовному лекційному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження чоловічого та жіночого мовлення в дидактичній сфері): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 2000. – 210 с.
127. Петров В.В., Герасимов В.И. На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – С. 5-12.
128. Петрова Т.А. Интонирование научного текста: Дис... канд. филол. наук: 10.02.19. – Санкт-Петербург, 1993. – 223 с.

129. Петрянкина В.И. Функционально-семантический аспект интонации: Монография. – М.: Изд-во УДН, 1988. – 192 с.
130. Пешковський А.М. Интонация и грамматика // Избранные труды. – М.: Учпедгиз, 1956. – 252 с.
131. Пинаева Ж.Б. О некоторых интонационных особенностях чтения английских художественных и научных текстов: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Горького. – М., 1975. – 19 с.
132. Подгайская И.М. Функционально-прагматический аспект построения деловой речи на англ. языке (на материале обзорных статей журнала „The Economist”): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1994. – 21 с.
133. Потапов В.В. Языковая специфика структурно-компонентной актуализации ритма речи // Вопросы языкознания. – 1993. – №5. – С. 83-97.
134. Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика: Учебное пособие. Изд. 2-е, доп. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 568 с.
135. Потапова Р.К., Потапов В.В. Проблемы ритма немецкой звучащей речи // Вопросы языкознания. – 2001. – № 6. – С. 104-122.
136. Потапова Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика. – М.: Московский гос. лингв. ун-т, 2002. – 573 с.
137. Пумпянский А.Л. Информационная роль порядка слов в научной и технической литературе. – М.: Наука, 1974. – 247 с.
138. Разинкина Н.М. Развитие языка английской научной литературы. Лингвостилистическое исследование. – М.: Наука, 1978. – 212 с.
139. Рейман Е.А. Об общем характере построения научного прозового текста // Особенности языка научной литературы. – М.: Наука, 1965. – С. 35-41.
140. Рибіна Н.В. Специфіка структурно-ритмічної організації прозових

- текстів // Наукові записки Тернопільського державного пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. – 1998. – № 1. – С. 88-91.
141. Рибіна Н.В. Просодичні аспекти англійських навчально-наукових текстів з економіки // Іноземномовний текст за фахом. – Львів: Вид-во Світ. – 1998. – С. 161-166.
142. Рибіна Н.В. Специфіка опрацювання англійського ритму в практиці викладання у вищій школі // Вдосконалення навчального процесу з іноземних мов у вищій школі. Матеріали міжнародної конференції 26-27 квітня 1999 року. – Тернопіль, 1999. – С. 140-145.
143. Рибіна Н.В. Одиниці ритму як складові просодичної структури навчальних текстів // Наукові записки Тернопільського державного пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 27-32.
144. Рибіна Н.В. Фоностилестичні засоби ритмізації англійських навчально-наукових текстів // Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах. Матеріали другої західно-регіональної наукової конференції викладачів вищих навчальних закладів (травень – 1999 рік). – Тернопіль: ТАНГ ІЕУ. – 1999. – С. 31-34.
145. Рибіна Н.В. Специфіка вивчення ритму в когнітивній лінгвістиці // Іноземна філологія на межі тисячоліть. Тези доповідей міжнародної конференції, присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов ХНУ. – Харків: Константа. – 2000. – С. 256-258.
146. Рибіна Н.В. Особливості когнітивного підходу до вивчення тексту і ритму // Наукові записки Тернопільського державного пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. – Тернопіль: ТДПУ ім. В.Гнатюка. – 2000. – Вип.1. – С. 64-68.
147. Рибіна Н.В. Роль просодико-ритмічних засобів у процесі сприйняття навчально-наукового тексту // Гуманітарний вісник Черкаського державного технологічного університету. – Серія 8: Іноземна філологія. –

№ 1. – 2003. – С. 279-281.

148. Рибіна Н.В. Текстова структура підручника з іноземної мови // Матеріали XIII міжнародної наукової конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Інститут філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 28 червня-2 липня 2004) – рекомендовано до друку.
149. Рыков В.В. Ритмическая организация прозаической речи (статистическое исследование) : Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.21 / Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1986. – 24 с.
150. Рогава М.Д. Лингвостилистические особенности английской научной учебной литературы гуманитарного профиля (на материале учебников Великобритании и США): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М., 1983. – 20 с.
151. Розенталь Д.Э. и др. Современный русский язык: Учебное пособие для студентов-филологов / Д.Э. Розенталь, И.Б. Голуб, М.А. Темникова. – М.: Высшая школа, 1991. – 559 с.
152. Романова С.С. Ритмическая организация текста как средство разграничения британского и американского вариантов английского языка в стиле научного изложения : Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1985. – 161 с.
153. Рябцева Н.К. Теоретическое и лексикографическое описание научного изложения: Межъязыковой аспект: Науч. докл. по опубл.тр. представлен к защите дис... докт. филол. наук. – М.: Ин-т языкознания, 1996. – 112 с.
154. Селіванова О.О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148с.
155. Семькина Т.Ф. Роль просодии в ритмической организации свободного стиха (экспериментально-фонетическое исследование на мат. англ. своб. стиха): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1988. – 179 с.

156. Серебренников Б.А. К проблеме „язык и мышление” (Всегда ли мышление вербально?) // Изв. АН СРСР. Серия лит-ры и яз. – 1977.– Т. 36, № 1. – С.9-17.
157. Сидоров Е.В. Проблемы речевой системности. – М.: Наука, 1987. – 138 с.
158. Синдеева Т.И. Некоторые особенности композиционно-речевой организации жанра “научная рецензия” // Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – М.: Наука, 1982. – С. 27-42.
159. Сиротина О.Б. Современная разговорная речь и её особенности. Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. “Рус. язык и лит-ра” – М.: Просвещение, 1974. – 144 с.
160. Ситюк Г.П. Ритм современной немецкой художественной прозы: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Киевский гос. ун-т им. Шевченко. – К., 1978. – 25 с.
161. Скаткин М.Е. Проблема учебника в советской дидактике // Справочные материалы для издателей учебных книг / Сост. В.Г. Бейменсон. – М.: Просвещение, 1991. – С. 256-260.
162. Скробот А.И. Просодия информационного сообщения (экспериментально-фонетическое исследование на мат. испанояз. прессы) : Дис... канд. филол. наук: 10.02.05. – Київ, 1992. – 177 с.
163. Снегірьова Є. О. Інтонація комунікативно-прагматичних висловлювань турботи та критики у педагогічній сфері (експериментально-фонетичне дослідження на мат. англійської мови): Дис.. канд. філол. наук. – К., 1997. – 155 с.
164. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика (Сложное синтаксическое целое). – М.: Высшая школа, 1991. – 182 с.
165. Сорокин Ю.А., Тарасов Е.Ф. Общение. Текст. Высказывание. – М.: Наука, 1989. – 175 с.

166. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. – М.: Просвещение, 1975. – 271 с.
167. Стиль і час. Хрестоматія. – К.: Наукова думка, 1983. – 249 с.
168. Темникова И.Г. Мелодическое оформление субстантивной конструкции в английском языке (на мат. научной речи) // Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – М.: Наука, 1982. – С. 262- 266.
169. Тихонова Р.М. Некоторые особенности периодической организации чтения монологического текста и спонтанного монолога-рассказа: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. пед. ин-т им. Ленина. – М., 1980. – 16 с.
170. Торсуев Г.П. Проблемы теоретической фонетики и фонологии. – Лен.: Наука, 1969. – 100 с.
171. Торсуева И.Г. Интонация и смысл высказывания. – М.: Наука, 1979. – 111 с.
172. Троянская Е.С. Некоторые особенности выражения отрицательной оценки в жанре научной рецензии // Язык и стиль научного изложения: Лингводидактические исследования. – М.: Наука, 1983. – С 3-22.
173. Троянская Е.С. К вопросу о лингвистических признаках функциональных стилей // Стиль научной речи. – М.: Наука, 1978. – С. 43-58.
174. Федорів Я.Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 2000. – 248 с.
175. Филимонов О.Н. Стилистические функции ритмизации англоязычной художественной прозы: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Одесский гос. ун-т им. Мечникова – Одесса, 1985. – 16 с.
176. Фрадкина Л.Е. Сложные ритмические единицы в английской речи

- (сложная ритмическая группа в составе современной английской прозы): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1991. – 25 с.
177. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации. – Рига: Зинатне, 1974. – 272 с.
178. Цетлин В.С. Проблема учебника в зарубежной дидактике // Справочные материалы для издателей учебных книг / Сост. В. Г. Бейменсон. – М.: Просвещение, 1991. – С. 270-304.
179. Чаковская М.С. Текст как сообщение и воздействие. – М.: Высшая школа, 1986. – 128 с.
180. Черемисина Н.В. Русская интонация: поэзия, проза, разговорная речь. – 2-е изд. – М.: Русский язык, 1989. – 240 с.
181. Шевченко Т.И. Последовательность контуров в просодии английской речи (на материале научной и художественной прозы): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1973. – 22 с.
182. Шишкина Т.Н. К вопросу о ритмическом построении речи: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1974. – 23 с.
183. Шунтова Р.А. Структура и функции ритма в формировании просодии фразы (экспериментально-фонетическое исследование на материале совр. англ. яз.): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Минск, 1975. – 165 с.
184. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.
185. Abercrombie D. Studies in Phonetics and Linguistics. – London: Oxford University Press, 1965. – 151 p.
186. Abercrombie D. Elements of General Phonetics. – Edinburgh: University Press, 1967. – 203 p.

187. Adams C. English Speech Rhythm and the Foreign Learner. – Paris, New York : Moulton Publishers: The Hague, 1979. – P. 86-90.
188. Akhmanova O. The Prosody of Speech. – M.: MGU, 1975. – 167 p.
189. Akhmanova O., Shiskina T. Registers and Rhythm. – Moscow University Press, 1977. – 188 p.
190. Antipova E.Ya., Kanevskaya S.L., Pigulevskaya G.A. English Intonation. – M.: Просвещение, 1985. – 224 с.
191. Baranova L. The Prosody of the Written Text // Philological Phonetics / Ed. By Olga Akhmanova, L'udmila Minajeva and Olga Mindrul. – M.: Moscow University Press, 1986. – P. 22-27.
192. Baum P.F. The Other Harmony of Prose. – Durham, 1952. – 230 p.
193. Beakley B., Ludlow P. The Philosophy of the Mind: Classical problems // Contemporary issues. – Cambridge (Mass.): The MIT Press, 1994. – 433 p.
194. Bierwisch M. Modern Linguistics, Its Development, Methods and Problems. – The Hague-Paris: Mouton, 1971. – 105 p.
195. Bing J.M. Aspects of English Prosody. – New York and London: Garland Publ., Inc., 1985. – 241 p.
196. Bolinger D. I. Intonation and Its Uses: Melody in Grammar and Discourse. – Stanford: Stanford University Press; London: Edward Arnold, 1989. – 410 p.
197. Boulton M. The Anatomy of Prose. – London: Routledge and Kegan Paul, 1954. – 190 p.
198. Brazil D. The Communicative value of Intonation in English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 188 p.
199. Brown G. Listening to Spoken English. – 2nd ed. – L.: Longman, 1990. – 172 p.
200. Carrel J., Tiffany W.R. Phonetics: Theory and Application to Speech Improvement. – N.Y., Toronto, London: Mc Grow-Hill Book Company, 1960. –

1960. – 361 p.
201. Chomsky N., Halle M. The Sound Pattern of English. – 2nd print. – Cambridge (Mass), L.: The MIT Press, 1991. – XIII. – 470 p.
202. Chomsky N. Language and Thought. – Wakefield, London: Moyer bell, 1993. – 96 p.
203. Classe A. The Rhythm of English Prose. – Oxford: Blackwell, 1939. – 138 p.
204. Cook G. Discourse. – Oxford, N.Y., Toronto: Oxford University Press, 1989. – 165 p.
205. Cool Edit Pro: Program by David Johnston. Version 1.2., 1999. – Syntrillium Software Corporation, P.O. Box 62255, Phoenix, AZ 85082-2255, USA.
206. Cruttenden A. Intonation. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 214 p.
207. Crystal D. & Davy D. Investigating English Style. – London: Green & C Ltd, 1969. – 324 p.
208. Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. – 392 p.
209. Crystal D. Investigating English Style. – London: Longman, 1974. – 214 p.
210. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 472 p.
211. Crystal T.Y., House A.C. Articulation rate and the duration of syllables and stress groups in connected speech // Journal of the Acoustic Society of America. – 1990. – № 88. – P. 101-112.
212. Dressler W. Current Trends in Text Linguistics. – Berlin, New York, 1978. – Vol.2. – 308 p.
213. Dvorzhetska M.P. Phonetics and Linguistics: Research and Language Teaching // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. – Kyiv, Lenvit. – 1997. – P. 6-9.

214. English Phonetics. A Theoretical Course / М.А. Соколова, К.П. Гинтовт, И.С. Тихонова. – М.: Высшая школа, 1991. – 240 с.
215. Enkwist N.E. Linguistics Stylistics. – The Hague-Paris: Moulton, 1973. – 178 p.
216. Faber D. Teaching the Rhythms of English: A New Theoretical Base // International review of Applied Linguistics. – 1986. – № 25. – P. 205-216.
217. Galperin I.R. Stylistics. – 2nd ed. – Moscow: Higher School, 1977. – 332 p.
218. Giegerich Y.J. English Phonology. An Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 548 p.
219. Gimson A.C. An Introduction to Pronunciation of English. – Habana: Editorial Pueblo y Education, 1980. – 294 p.
220. Givon T. Mind, Code and Context: essays in pragmatics. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publ., 1989. – 456 p.
221. Gordon J.A. The Movement of English Prose. – London: Longmans, 1966. – 182 p.
222. Halliday M.A.K. System and Function in Language // Selected Papers / Ed. By G.R.Kress. – L.: Oxford University Press, 1976. – 250 p.
223. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. – London: Longmans, 1976. – 374 p.
224. Ilyish B. The Structure of Modern English. – Leningrad: Prosvesheniye, 1971. – 365 p.
225. Jones D. An Outline of English Phonetics. – 9th ed.– Cambridge: Hoffer, 1960. – 378 p.
226. Jones L. Functions of English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – 138 p.
227. Leontyeva S.F. A Theoretical Course of English Phonetics. – М.: Высшая школа, 1988. – 271 с.

228. Meyer B.J. The Organization of Prose and its Effect on Memory. – Amsterdam: North Holland, 1975. – 249 p.
229. Minajeva L. Word in Speech and Writing. – M.: Moscow University Press, 1982. – 102 p.
230. O'Connor J.D. A Course of English Intonation. Stress, Rhythm and Intonation. – Madrid: Alhambra, 1963. – 63 p.
231. O'Connor J.D. Phonetics. – L.: Penguin Books Ltd., 1984. – 320 p.
232. Potter S. Our Language. – Harmondsworth: Penguin Books, 1968. – 207 p.
233. Roach P. English Phonetics and Phonology. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 212 p.
234. Rybina N. The Characteristic Features of Stress-timed Rhythm and the Foreign Learner // Іноземні мови сьогодні і завтра: Тези міжнародної науково-практичної конференції / Факультет іноземних мов, Тернопільський державний педагогічний університет ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 1999. – С. 50-51.
235. Savory Th. H. The Language of Science. – London: Andre Deutch, 1953. – 184 p.
236. Skalickova A. On Rhythm in English. Acta Universitatis Carolinae. – Praha: Universita Karlova, 1970. – P.1-75.
237. Steedman M. Structure and Intonation // Language. – Baltimore: Waverly Press, 1991. – Vol. 67. – №2. – P. 260-297.
238. Stevens P. Teaching English as an International Language: From Practice to Principle. – London: Pergamon Press, 1980. – 163 p.
239. SpectraLAB: FFT Spectral Analysis system. Version 4.3213. Copyright © 1997 Sound technology, Inc. 1400. Dell Avenue. Campbell, CA 95008 USA.
240. Uldall E.T. Dimensions of Meaning in Intonation // In Honour of Daniel Jones, ed. by D. Abercrombie. – London: Logmans, 1965. – P. 271-279.
241. Underhill A. Sound Foundations. – Oxford: Oxford University Press, 1994. –

210 p.

242. Vassilyev A. English Phonetics. A Theoretical Course. – Moscow; Higher School Publishing House, 1970. – 323 p.

243. WaveLab 4.0. Program by Philippe Gourtier. Russian version. Copyright © 2002 Steinberg / Alex soft.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Brown G. Listening To Spoken English. – 2nd ed. – London: Longman, 1990. – 172 p.
2. Cunningham S., Moor P. Cutting Edge. Upper Intermediate. – London: Longman, 2002. – 176 p.
3. Ferrer-Hanreddy J., Whalley E. Mosaic Two. A Listening / Speaking Skills Book. Third edition. – New York, The MacGraw-Hill Companies, Inc. – 1996. – 270 p.
4. Ford M., Legon P. How to Be British. – London: Lee Gone Publications, 1995. – 89 p.
5. Harris M., Mower D., Sikorzyńska A. Opportunities. Upper Intermediate. – London: Longman, 2002. – 176 p.
6. Jones L. Functions of English. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1984. – 138 p.
7. Jones L. Progress to Proficiency. New Edition. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997. – 314 p.
8. Mills M. NEXUS. English for advanced learners. – Oxford: Macmillan Heinemann, 1990. – 182 p.
9. Newbrook J., Wilson J. New Proficiency Gold Coursebook. – London: Longman, 2001. – 240 p.
10. Scott-Barrett F. New Proficiency. Listening and Speaking. – London: Longman, 2002. – 96 p.
11. Soars J. and L. Headway Advanced. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1989. – 156 p.
12. Soars J. and L. Headway Upper-Intermediate. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1994. – 136 p.
13. Soars J. and L. New Headway Intermediate. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1996. – 162 p.

ДОДАТОК

Таблиця 1

Частотність вживання ритмогруп (за принципом акцентного розподілу)
(%)

Типи ритмічних груп	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
один наголошений склад + один ненаголошений	16,5	18,4	19,5
один наголошений склад + 2 (3) ненаголошений	33,9	28,7	36,6
один ненаголошений + один наголошений	13,9	17,9	14,7
один наголошений	28,0	26,5	20,8
один ненаголошений + один наголошений + один ненаголошений	4,8	4,8	4,6
один ненаголошений + один наголошений + 2 ненаголошених	2,9	3,7	3,8

Таблиця 2

Частотні характеристики актуалізації напрямку руху тону в шкалі (%)

Напрямок руху тону в шкалі		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
такт	рівний	24,6	26,8	22,7
	висхідний	14,7	10,6	11,6
	низхідний	60,7	62,6	65,7
2-га ритмогрупа	рівний	26,7	24,6	25,4
	висхідний	9,1	13,6	11,0
	низхідний	64,2	61,8	63,6
3-я ритмогрупа	рівний	22,1	21,1	22,4
	висхідний	14,1	15,7	14,2
	низхідний	63,8	63,2	63,4

Таблиця 3

Частотні характеристики актуалізації типів шкали (%)

Тип шкали		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
рівна	низька	1,1	1,6	1,5
	середня	0,2	0,4	0,3
	висока	0,0	0,1	0,0
висхідна		2,4	2,1	2,2
низхідна	поступова ступінчаста	49,2	51,3	50,9
	ковзна	27,5	26,8	27,1
	скандентна	8,0	7,5	6,8
	ступінчаста з перерваною поступовістю	11,6	11,2	11,2

Таблиця 4

Локалізація тонального рівня початку шкали (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	0,0	0,1	0,0
Високий	28,5	23,6	26,8
середній підвищений	53,1	45,1	51,9
середній знижений	14,2	20,7	16,4
низький	3,0	8,5	3,4
екстра низький	1,2	2,0	1,5

Таблиця 5

Локалізація тонального рівня завершення шкали

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	0,0	0,0	0,0
високий	9,4	7,9	8,6
середній підвищений	25,7	28,4	26,9
середній знижений	36,4	36,2	37,1
низький	24,1	23,8	26,1
екстра низький	4,4	3,7	1,3

Таблиця 6

Варіювання діапазону шкали (%)

Діапазон шкали	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
широкий	0,0	0,0	0,0
розширений	0,7	7,5	2,1
середній	5,1	21,6	4,8
звужений	19,8	24,3	18,7
вузький	74,4	46,6	72,3

Таблиця 7

Варіювання тонального рівня початку синтагми (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	8,6	12,3	14,2
високий	58,2	60,4	54,3
середній підвищений	18,6	18,8	19,4
середній знижений	9,9	8,5	8,9
низький	4,7	0,0	3,2
екстра низький	0,0	0,0	0,0

Таблиця 8

Варіювання тонального рівня завершення синтагми (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	0,0	0,0	0,0
високий	1,1	0,0	0,0
середній підвищений	14,6	11,2	12,0
середній знижений	15,0	14,2	15,5
низький	69,3	74,6	72,5
екстра низький	0,0	0,0	0,0

Таблиця 9

Варіювання діапазону синтагми (%)

Діапазон синтагми	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
широкий	14,7	10,8	11,2
розширений	34,6	33,8	37,4
середній	39,9	46,4	41,1
звужений	6,7	5,6	5,9
вузький	4,1	3,4	4,4

Таблиця 10

Локалізація тонального рівня початку фрази (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	2,8	3,5	4,5
високий	65,0	63,7	63,9
середній підвищений	28,7	28,9	27,9
середній знижений	3,1	3,4	3,3
низький	0,4	0,5	0,4
екстра низький	0,0	0,0	0,0

Таблиця 11

Локалізація тонального рівня завершення фрази (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	0,0	0,0	0,0
високий	3,7	3,4	3,2
середній підвищений	5,8	5,0	5,6
середній знижений	7,1	6,9	6,6
низький	45,6	47,2	47,9
екстра низький	37,8	37,5	36,7

Таблиця 12

Варіювання діапазону фрази (%)

Діапазон фрази	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
широкий	16,2	15,1	16,4
розширений	40,0	42,2	41,8
середній	33,4	31,7	30,7
звужений	8,9	9,8	9,1
вужький	1,5	1,2	2,0

Таблиця 13

Локалізація тонального рівня початку НФЄ (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	75,6	75,8	76,0
високий	20,7	19,8	19,5
середній підвищений	3,0	3,4	3,6
середній знижений	0,7	1,0	0,9
низький	0,0	0,0	0,0
екстра низький	0,0	0,0	0,0

Таблиця 14

Локалізація тонального рівня завершення НФС (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра високий	0,0	0,0	0,0
високий	0,0	0,0	0,0
середній підвищений	0,0	0,0	0,0
середній знижений	0,0	0,0	0,0
низький	8,5	6,4	0,8
екстра низький	91,5	93,6	99,2

Таблиця 15

Варіювання діапазону НФС (%)

Діапазон НФС	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
широкий	48,7	46,4	45,4
розширений	41,2	42,3	47,2
середній	9,5	10,1	7,1
звужений	0,6	1,2	0,3
вузький	0,0	0,0	0,0

Таблиця 16

Варіювання гучності (%)

Гучність	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
висока	0,0	0,0	0,0
підвищена	12,0	46,3	0,3
помірна	88,0	54,7	98,0
знижена	0,0	0,2	1,7
низька	0,0	0,0	0,0

Таблиця 17

Варіювання перцептивних змін темпу (%)

Темп	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
швидкий	0,0	3,0	0,0
прискорений	10,0	3,0	2,0
помірний	86,0	92,0	76,0
сповільнений	4,0	2,0	22,0
повільний	0,0	0,0	0,0

Таблиця 18

Варіювання перцептивної тривалості зовнішніх пауз (%)

Паузи	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
довга	7,5	8,4	6,6
велика	8,4	11,8	15,8
середня	23,4	52,3	27,0
мала	46,7	18,0	39,6
коротка	14,0	9,5	11,0

Таблиця 19

Варіювання тривалості ритмогрупи (%)

Фонаційна тривалість ритмогрупи		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	100-250 мсек	0,6	0,8	0,0
коротка	250-400 мсек	15,7	16,7	14,9
середня	400-550 мсек	62,1	58,9	57,4
збільшена	550-700 мсек	18,8	20,5	24,5
максимальна	понад 700 мсек	2,8	3,1	3,2

Таблиця 20

Варіювання частотного діапазону ритмогрупи (%)

Діапазон синтагми		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 пт	4,7	3,9	8,2
вузький	0-1 пт	26,6	29,0	30,7
звужений	1-2 пт	24,2	23,9	21,7
середній	2-3 пт	21,9	23,8	22,4
розширений	3-4 пт	9,3	8,4	12,4
широкий	4-5 пт	13,3	11,0	12,6

Таблиця 21

Варіювання тривалості синтагми (%)

Фонаційна тривалість синтагми		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	100-700 мсек	1,7	1,0	0,8
коротка	700-1200 мсек	15,2	16,1	13,1
середня	1200-1900 мсек	59,4	56,2	57,8
збільшена	1900-2600 мсек	22,3	24,3	24,1
максимальна	понад 2600 мсек	1,4	2,4	3,2

Таблиця 22

Кількісний розподіл міжсинтагменних пауз (%)

Паузи		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
довга	1500-2000 мсек	0,0	0,0	0,0
велика	1000-1500 мсек	3,5	4,4	4,6
середня	500-1000 мсек	13,4	22,6	17,0
мала	100-500 мсек	56,7	58,0	54,6
коротка	0-100 мсек	14,0	9,5	21,2
нульова	0 мсек	12,4	5,5	12,6

Таблиця 23

Варіювання тонального рівня початку синтагми (%)

Тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
низький	2,8	0,1	1,6
середній знижений	11,2	13	12,2
середній підвищений	29,6	29,2	28,7
високий	52,3	54,9	53,6
екстра-високий	4,1	32,8	3,9

Таблиця 24

Варіювання тонального рівня завершення синтагми (%)

Тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	8,6	9,1	8,4
низький	62,1	62,7	64,2
середній знижений	14,8	14,9	14,6
середній підвищений	12,7	11,9	11,1
високий	1,8	1,4	1,2
екстра-високий	0,0	0,0	0,5

Таблиця 25

Конфігурація тону в термінальній частині синтагми (%)

Тип конфігурації ЧОТ		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
низхідна	пряма	35,1	36,4	35,1
	увігнута	4,4	4,1	4,2
	опукла	12,3	12,1	11,9
висхідна		4,9	4,0	3,7
низхідно-рівна		8,2	8,9	9,2
низхідно-висхідна		0,0	0,0	0,1

продовження таблиці 25

висхідна-рівна	0,1	0,0	0,0
висхідно-низхідна	21,1	30,2	31,0
рівно-низхідна	3,9	4,3	4,8
рівно-низхідно-висхідна	0,0	0,0	0,0

Таблиця 26

Варіювання частотного діапазону синтагми (%)

Діапазон синтагми		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 пт	0,0	0,0	0,0
вузький	3-4 пт	0,0	0,0	0,0
звужений	4-5 пт	0,8	0,6	0,6
середній	5-6 пт	30,6	29,1	29,7
розширений	6-7 пт	39,2	37,1	37,8
широкий	7-8 пт	30,0	33,2	31,9

Таблиця 27

Локалізація максимуму ЧОТ (%)

Локалізація максимуму ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
передшкала	0,0	0,0	0,0
1-й наголошений склад	21,8	23,9	22,7
2-й наголошений склад	9,2	8,5	9,7
ядро	67,7	67,6	67,6

Таблиця 28

Варіювання максимуму ЧОТ (%)

Максимум ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
низький	0,8	0,6	0,6

продовження таблиці 28

середній знижений	8,3	8,1	8,4
середній підвищений	15,8	16,3	15,9
високий	33,4	33,1	34,1
екстра-високий	41,7	41,9	41,0

Таблиця 29

Варіювання швидкості зміни ЧОТ (%)

Швидкість зміни ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
нульова	0,0	0,3	0,1
мінімальна	26,6	26,1	27,0
мала	29,9	30,4	29,6
середня	22,1	21,3	22,4
велика	14,1	13,8	14,1
максимальна	7,3	8,1	6,8

Таблиця 30

Варіювання динамічного діапазону синтагми

Діапазон синтагми		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 в.о.	0,0	0,0	0,0
звужений	0-15 в.о.	55,0	48,2	54,7
вузький	15-30 в.о.	36,1	38,2	34,7
середній	30-45 в.о.	7,7	10,1	8,2
розширений	45-60 в.о.	1,2	3,5	2,4
широкий	60-80 в.о.	0,0	0,0	0,0

Таблиця 31

Локалізація максимуму інтенсивності в синтагмі (%)

Локалізація максимуму інтенсивності	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
передшкала	0,0	0,0	0,0
1-й наголошений склад	31,7	33,4	31,5
2-й наголошений склад	20,1	19,1	20,4
ядерний склад	38,2	47,5	48,1

Таблиця 32

Варіювання тривалості односинтагменної фрази (%)

Середньозвукова тривалість фрази		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	500-1000 мсек	1,4	0,8	1,6
коротка	1000-1500 мсек	17,4	16,7	52,9
середня	1500-2000 мсек	63,1	61,3	30,0
збільшена	2000-2500 мсек	17,6	18,5	14,1
максимальна	понад 2500 мсек	0,5	3,1	1,4

Таблиця 33

Варіювання тривалості двосинтагменної фрази (%)

Середньозвукова тривалість фрази		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	1000-2000 мсек	11,6	11,8	23,2
коротка	2000-3000 мсек	33,9	29,0	34,6
середня	3000-4000 мсек	38,7	41,2	41,0
збільшена	4000-5000 мсек	15,8	17,1	16,4
максимальна	понад 5000 мсек	0,0	0,9	0,4

Таблиця 34

Варіювання тривалості трисинтагменної фрази (%)

Середньозвукова тривалість фрази		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	2000-3000 мсек	28,4	13,1	23,1
коротка	3000-4000 мсек	25,4	15,2	22,7
середня	4000-5000 мсек	21,2	22,6	25,5
збільшена	5000-6000 мсек	17,9	27,4	22,4
максимальна	понад 6000 мсек	7,1	21,7	6,3

Таблиця 35

Кількісний розподіл міжфразних пауз

Паузи		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
довга	1500-2000 мсек	0,0	0,0	0,0
велика	1000-1500 мсек	26,4	24,8	24,1
середня	500-1000 мсек	62,2	63,1	65,1
мала	100-500 мсек	15,4	12,1	10,8
коротка	0-100 мсек	0,0	0,0	0,0
нульова	0 мсек	0,0	0,0	0,0

Таблиця 36

Варіювання тонального рівня початку фрази (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
низький	0,0	0,0	0,0
середній знижений	2,5	2,1	2,3
середній підвищений	30,1	30,7	30,1
високий	63,0	63,4	63,6
екстра-високий	4,4	3,8	4,0

Таблиця 37

Варіювання тонального рівня завершення фрази (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	48,2	48,4	48,7
низький	39,2	38,9	39,0
середній знижений	5,7	5,7	5,5
середній підвищений	3,7	3,9	3,7
високий	3,2	3,1	3,1
екстра-високий	0,0	0,0	0,0

Таблиця 38

Конфігурація тону в термінальній частині фрази (%)

Тип конфігурації ЧОТ		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
низхідна	пряма	41,2	40,8	41,4
	увігнута	8,6	8,8	8,2
	опукла	10,4	11,0	10,8
висхідна		2,6	2,8	2,5
низхідно-рівна		7,5	7,9	7,2
низхідно-висхідна		0,0	0,0	0,0
висхідно-рівна		0,0	0,0	0,0
висхідно-низхідна		19,8	19,5	20,1
рівно-низхідна		9,9	9,6	9,6
рівно-низхідно-висхідна		0,0	0,0	0,0

Таблиця 39

Варіювання частотного діапазону фрази (%)

Діапазон фрази		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 пт	0,0	0,0	0,0
вузький	0-3 пт	0,1	0,0	0,0

продовження таблиці 39

звужений	3-6 пт	7,2	6,5	8,9
середній	6-9 пт	34,1	37,8	33,4
розширений	9-12 пт	36,7	32,9	34,8
широкий	12-15 пт	22,0	22,8	24,9

Таблиця 40

Варіювання максимуму ЧОТ у фразі (%)

Максимум ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
низький	0,8	0,6	0,6
середній знижений	8,3	8,1	8,4
середній підвищений	15,8	16,3	15,9
високий	33,4	33,1	34,1
екстра-високий	41,7	41,9	41,0

Таблиця 41

Локалізація максимуму ЧОТ у фразі (%)

Локалізація максимуму ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
початкова синтагма	90,8	91,0	91,9
проміжна синтагма	8,5	9,0	7,5
кінцева синтагма	0,7	0,0	0,6

Таблиця 42

Динамічний діапазон фрази

Динамічний діапазон		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 в.о.	0,0	0,0	0,0
звужений	0-15 в.о.	10,8	14,3	12,3
вузький	15-30 в.о.	22,9	20,8	24,1

продовження таблиці 42

середній	30-45 в.о.	50,6	56,7	51,1
розширений	45-60 в.о.	15,7	8,2	12,5
широкий	60-80 в.о.	0,0	0,0	0,0

Таблиця 43

Локалізація максимуму інтенсивності у багатосинтагменній фразі (%)

Локалізація максимуму інтенсивності	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
початкова синтагма	86,7	88,3	87,9
проміжна синтагма	6,9	7,2	6,8
кінцева синтагма	6,4	4,5	5,3

Таблиця 44

Варіювання тривалості НФЄ (%)

Фонаційна тривалість		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
мінімальна	менше 6000 мсек	14,6	0,8	1,6
коротка	6000-10 000 мсек	4,2	6,3	4,5
середня	10 000-14 000 мсек	64,6	29,6	78,9
збільшена	14 000-18 000 мсек	17,2	61,7	14,2
максимальна	понад 18 000 мсек	0,4	1,6	0,8

Таблиця 45

Кількісний розподіл пауз між НФЄ

Паузи		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
довга	1500-2000 мсек	2,4	1,0	3,1
велика	1000-1500 мсек	7,9	12,4	8,6
середня	500-1000 мсек	89,7	86,6	88,3

мала	100-500 мсек	0,0	0,0	0,0
продовження таблиці 45				
коротка	0-100 мсек	0,0	0,0	0,0
нульова	0 мсек	0,0	0,0	0,0

Таблиця 46

Варіювання тонального рівня початку НФЄ (%)

Висотно-тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
низький	0,0	0,0	0,0
середній знижений	0,0	0,0	0,0
середній підвищений	2,1	2,6	2,4
високий	21,2	18,3	19,4
екстра-високий	76,7	79,1	78,2

Таблиця 47

Варіювання тонального рівня завершення НФЄ (%)

Тональний рівень	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	92,7	95,2	100,0
низький	7,3	4,8	0,0
середній знижений	0,0	0,0	0,0
середній підвищений	0,0	0,0	0,0
високий	0,0	0,0	0,0
екстра-високий	0,0	0,0	0,0

Таблиця 48

Конфігурація тону в термінальній синтагмі НФЄ (%)

Тип конфігурації ЧОТ		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
низхідна	пряма	38,5	37,9	38,2

	увігнута	6,5	7,1	6,8
	опукла	13,6	13,8	13,2

продовження таблиці 48

висхідна	1,2	0,9	0,2
низхідно-рівна	14,1	13,8	14,5
низхідно-висхідна	0,0	0,0	0,0
висхідна-рівна	0,0	0,0	0,0
висхідно-низхідна	8,6	9,0	8,4
рівно-низхідна	17,5	17,5	18,7
рівно-низхідно-висхідна	0,0	0,0	0,0

Таблиця 49

Варіювання частотного діапазону фрази (%)

Діапазон фрази		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 пт	0,0	0,0	0,0
вузький	0-10 пт	2,0	3,5	12,2
звужений	10-13 пт	13,1	11,8	11,7
середній	13-16 пт	36,2	36,8	35,9
розширений	16-18 пт	38,1	39,2	40,2
широкий	18-20 пт	10,6	8,7	0,0

Таблиця 50

Варіювання максимуму ЧОТ у НФС (%)

Максимум ЧОТ	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
екстра-низький	0,0	0,0	0,0
середній знижений	0,0	0,0	0,0
середній підвищений	0,0	0,0	0,0
високий	0,8	0,4	0,6
екстра-високий	99,2	99,6	99,4

Таблиця 51

Локалізація максимуму ЧОТ у НФЄ (%)

Локалізація максимуму	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
початкова фраза	82,1	76,9	88,0
проміжні фрази	17,9	22,9	12,0
кінцева фраза	0,0	0,2	0,0

Таблиця 52

Динамічний діапазон НФЄ

Динамічний діапазон		Композиційний блок		
		Вступ	Основна частина	Закінчення
нульовий	0 в.о.	0,0	0,0	0,0
вузький	0-15 в.о.	0,0	0,0	0,0
звужений	15-30 в.о.	0,0	0,0	0,0
середній	30-45 в.о.	0,2	0,6	0,8
розширений	45-60 в.о.	35,0	33,2	34,5
широкий	60-80 в.о.	64,8	66,2	64,7

Таблиця 53

Локалізація максимуму інтенсивності у НФЄ (%)

Локалізація максимуму	Композиційний блок		
	Вступ	Основна частина	Закінчення
початкова фраза	85,4	89,2	97,9
проміжна фраза	14,6	10,8	2,1
кінцева фраза	0,0	0,0	0,0